CONVERSES EN UN ESPAI DE FRONTERA DIALECTAL

Estudi sobre la transició dialectal en les fronteres comarcals del Priorat i del Baix Camp

Assumpció Rehues Estivill

Treball final de carrera de filologia catalana
Universitat Oberta de Catalunya
Gener de 2013

Tutor: Vicent Garcia Perales
Consultor: Josep Soler Carbonell

A l'hivern, a la plana del Camp, quan el fred és molt intens, diuen que bufa el *Joanet de Prades.* És la tramuntana que porta la temperatura dels capçals nevats de la Mussara i de Prades. És un vent finíssim, sec i geliu, de direcció constant, sense remolinades.

Josep Iglésies (1930:20)

ÍNDEX

AGRAÏMENTS 6
I. INTRODUCCIÓ 7
1. Justificació 7
2. Objectius 7
3. Context geogràfic 9
3.1. Orografia. Mapa de la zona 9
3.2. Les poblacions, un apropament 11
3.3. Hidrografia 12
4. Estudis anteriors 13
5. Metodologia 16
5.1. L'enquesta dialectal 16
5.2. Els informants 17
5.3. Transcripció 20
II. DESCRIPCIÓ LINGÜÍSTICA COMPARATIVA 21
1. Fonètica 21
1.1. Vocalisme tònic 21
1.1.1. Tractament de /a/ etimològica 22
1.1.2. Distribució de [e] i [ɛ] provinents de e tancada tònica del llatí vulgar (< Ē i Ĭ del llatí clàssic) 23
1.1.3. Diftong /wa/ en posició tònica 24
1.1.4. La ŭ breu de IŬNCU 24
1.2. Vocalisme àton 25
1.2.1. Tractament de /a/ en posició final de mot 27
1.2.2.Tractament de la /e/ en posició final lliure o travada 27
1.2.3. Comportament de /e/ en els segments inicials *es-* i *en-* 28
1.2.4. Tancament de /e/ en [i] 28
1.2.5. Tractament de /o/ i /u/ en posició àtona 29
1.2.6. Comportament de /o/ àtona quan va seguida de /i/ tònica 30
1.2.7. Desdoblament de /o/ en [aw] i [əw] 30

1.2.8. Diftong /wa/ en posició àtona 31
1.3. Consonantisme 32
1.3.1. Labiodental sonora /v/ 32
1.3.2. Líquida palatal /λ/ procedent de LY, C'L, G'L 33
1.3.4. Vocalització de líquida lateral /l/ en síl·laba travada 33
1.3.5. Nasal adventícia 33
1.3.6. Realització de /ʃ/ en posició inicial i postconsonàntica 34
1.3.7. Realització de /ʃ/ en posició intervocàlica i final 34
1.3.8. Realització de /ʒ/ en posició inicial 34
1.3.9. Realització de /ʒ/ en posició intervocàlica 35
1.3.10. Palatalització de /jn/ 35
1.3.11. Reforçament dental o no reforçament dental de mots acabats en -r 35
2. Morfologia 36
2.1. Morfologia nominal 36
2.1.1. Proparoxítons llatins acabats en –n 36
2.1.2. Article definit masculí 37
2.1.3. Demostratius de proximitat 38
2.1.4. Pronoms personals forts de 4a i 5a persona 39
2.1.5. Pronoms personals febles 40
2.1.5. Possessius femenins 40
2.2. Morfologia verbal 40
2.2.1. Morfema de la 1a persona del present d'indicatiu 40
2.2.2. Morfemes de la 4a i la 5a persones de l'imperfet d'indicatiu 41
2.2.3. Morfema de la 4a persona de l'imperfet de subjuntiu 41
2.2.4. Imperfet d'indicatiu del verb ploure 41
2.2.5. Infix dels verbs incoatius 42
2.2.6. Participi passat del verb ésser 43
3. Lèxic 43
3.1.Vegetals 44
3.2. Animals 45

3.3. Diversos 47
III. CONCLUSIONS 51
IV. BIBLIOGRAFIA 53
ANNEX 56
Annex 1. Taules i transcripció fonètica del lèxic 56
Annex 2. Mapes dels resultats 60
Annex 3. Mapa d'Alcover i Moll (DCVB) 98
Annex 4. Informants 100

AGRAÏMENTS

Al Vicent Garcia Perales tutor d'aquest TFC que des dels inicis de la carrera em va transmetre la seva passió per la dialectologia.
Al Pep Soler Carbonell consultor del TFC que, com el Vicent, m'ha donat el seu suport i bons consells al llarg d'aquest interessant i enriquidor camí.
A la M. Carme Sanromà que m'ha facilitat la coneixença dels informants de Cornudella, així com al Jaume Espinós que m'ha presentat els de Prades. A més, durant l'estada en aquestes poblacions he pogut compartir amb ells unes molt bones estones.
A la Roser i l'Aurora Masip que han suportat un grapat de preguntes.
A la Marga Sellarès amiga i companya d'aquests estudis que sempre, sempre hi és.
Al Joan, l'Helena i la Laura que en tot moment han estat comprensius i m'han donat tot el seu suport i més, molt més. També al Gerard Bravo que gràcies als seus coneixements informàtics l'elaboració dels mapes ha estat més planera.
I, en especial, a tots els informants que tan amablement m'han dedicat part del seu temps; uns moments entranyables!
A tots ells, de tot cor, moltes gràcies!

I. INTRODUCCIÓ

1. Justificació

Són dos els factors que bàsicament m'han portat a iniciar aquest estudi. Per un costat, l'interès pel territori i la seva gent, que ve condicionat per les meves arrels reusenques i la relació que he mantingut des de sempre amb les comarques del Baix Camp i del Priorat. El contacte amb la gent i la seva parla és un dels motius que em va fer escollir un treball emmarcat dins la geolingüística, tot i les incerteses dels inicis, l'atractiu que representa poder establir contacte amb els parlants és un dels valors que va prendre un cert relleu. Aquest, a més, és un territori que sento molt proper perquè des de sempre hi he mantingut una relació especial. He recorregut tots els pobles i també les seves muntanyes. És el territori de bona part de la meva joventut.

I, per l'altra banda, l'interès per la dialectologia. Considero que, actualment, és necessari i fins i tot urgent prendre nota dels parlars que de manera irremeiable es van veient transformats dia a dia, ja sigui per la pressió constant de l'efecte anivellador que exerceixen els mitjans de comunicació i l'ensenyament perquè han pres com a únic model de llengua la varietat estàndard, com també per l'oblit lògic dels noms que designen coses i maneres de fer que han caigut ja en desús; les societats evolucionen i el llenguatge segueix el seu ritme trepidant adaptant-se a les necessitats dels parlants.

2. Objectius

L'objectiu principal que ens proposem en aquest treball consisteix a comparar i esbrinar sobre la coincidència o no coincidència entre els límits dialectals i els límits comarcals en una franja de transició dialectal que es correspon a les comarques del Priorat i del Baix Camp. Les localitats en les quals centrem l'estudi són: Cornudella, Ulldemolins i la Morera de la comarca del Priorat i Prades, Capafonts i Arbolí de la comarca del Baix Camp. Vegem-ho en el mapa 1:

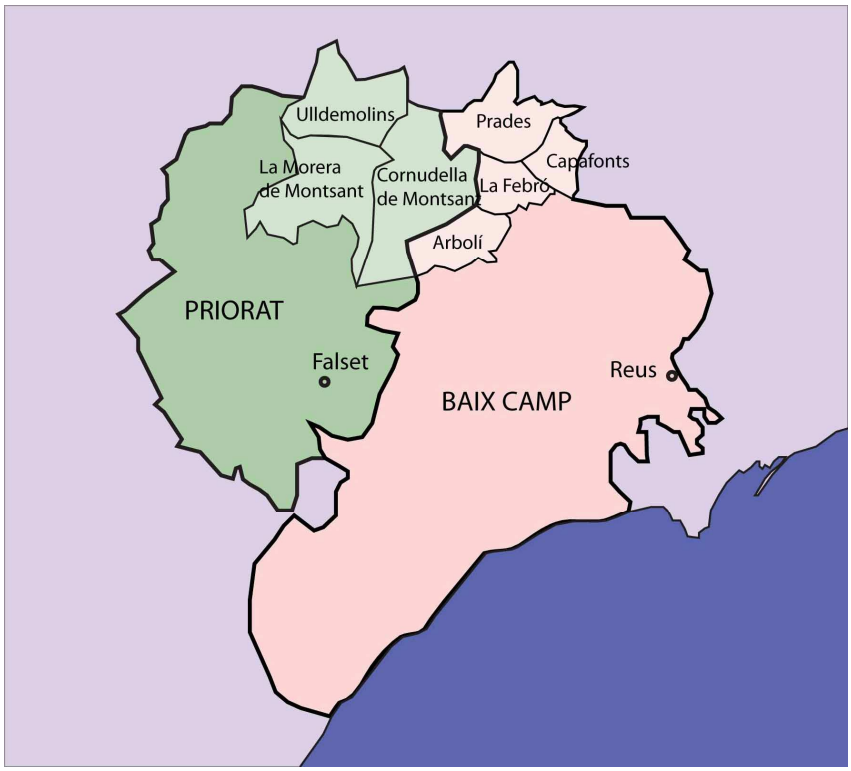

Mapa 1: Les poblacions de l'estudi i les seves comarques

És en aquest espai on podem traçar un petit tram de la línia divisòria que parteix el territori català en dos blocs longitudinals que són els que es corresponen als dos grans blocs dialectals de la llengua catalana: el del català occidental i el del català oriental. Tanmateix, les isoglosses o línies imaginàries que indiquen la presència o absència d'un tret lingüístic característic que ens pot determinar la pertinença a una parla o a l'altra, no se superposen, de manera que el pas d'un dialecte a l'altre no és rotund, sinó que existeix aquest espai fronterer amb uns parlars considerats de transició.

Es tracta, doncs, de dur a terme una descripció lingüística dels parlars dels pobles d'aquesta zona que ens permeti posar en relleu les convergències i divergències d'aquesta franja de transició dialectal. Amb aquesta finalitat hem preparat una enquesta dialectal i hem dut a terme un treball de camp en la zona. La descripció lingüística consta de tres nivells: un primer nivell que inclou l'estudi de la fonètica (vocalisme tònic, vocalisme àton i consonantisme), amb una especial atenció al vocalisme àton, ja que els trets relatius a la realització del vocalisme àton són els més rellevants a l'hora de marcar distància entre els dos grans blocs dialectals; un segon nivell que aprofundeix en la morfologia (morfologia nominal i alguns aspectes de la morfologia verbal) i un

últim nivell dedicat al lèxic. El recull del lèxic més significatiu l'hem transcrit en les taules 1-2 i 3 de l'annex 1: *Taules i transcripció fonètica del lèxic.* En l'annex 2, hem confeccionat els mapes dels termes municipals amb els resultats de l'estudi, per mostrar-los així de manera més visual. En l'annex 3 adjuntem el mapa d'Alcover i Moll (originàriament dins del DCVB). I, la relació dels informants que han col·laborat de manera totalment desinteressada en la nostra cerca i als quals donem de tot cor el més sincer agraïment, la detallem en l'annex 4.

A la vegada, aquesta investigació ens ha ajudat a comprendre millor la relació existent entre les fronteres dialectals i les fronteres comarcals, així com el cas particular de la filiació lingüística de Prades. A més, també ha resultat interessant constatar algunes de les peculiaritats dels pobles de l'estudi; aquest fet ens ha permès il·lustrar millor la singularitat de cada parla.

Considerem que, amb aquesta investigació, centrada en aquesta microfrontera, contribuïm, ni que sigui amb un petit granet d'arena, a conèixer una mica més un espai fronterer que ja ha estat estudiat, però des d'un marc més ampli.

3. Context geogràfic

3.1. Orografia. Mapa de la zona

Ens trobem en un terreny muntanyós presidit pel massís de Montsant i les Muntanyes de Prades. El Montsant, situat a l'extrem SW de la Serralada Prelitoral, domina la comarca del Priorat i té una altitud màxima de 1.163 m en la roca Corbatera que culmina la serra Major. Als seus peus hi trobem, entre la resta de pobles prioratins, Ulldemolins en la cara nord-est a 650 m d'altitud, i en la cara est Cornudella de Montsant a 533 m d'altitud, la Morera de Montsant a 743 m i també Albarca –que actualment pertany al municipi de Cornudella-. El coll d'Albarca, de 774 m, separa el massís de Montsant de les Muntanyes de Prades.

Les Muntanyes de Prades són un conjunt de serres que igual que el Montsant formen part de la Serralada Prelitoral Catalana. La seva orientació és de SW-NE i els seus cims sobrepassen sovint els 1.000 m, com el Tossal de la Baltasana, la serra dels Mollats o la de la Mussara. Aquestes

serres encerclen per la part nord la comarca del Baix Camp i donen pas a la plana de manera que aquesta s'obra en la seva part més baixa al mar. Confereixen unitat i caràcter a tota la comarca.

Prades queda situada al bell mig de les serralades a 950 m d'altitud i d'alguna manera podríem dir que queda aïllada, fins a cert punt, a causa de la pròpia orografia. En la serralada anterior trobem les poblacions de la Febró, Capafonts, Mont-ral i la Mussara –poble abandonat definitivament des de 1959 i que actualment es troba en estat ruïnós-. I, en el sector sud-oest, Arbolí que actualment i des de 1990 pertany al Baix Camp, però que anteriorment havia estat inclosa dins el Priorat. El seu terme municipal limita en gran part amb els pobles del Baix Camp (Alforja, Vilaplana i la Febró), i pel nord-oest amb Cornudella.

Només cal desplaçar-se a la zona i observar l'orografia del terreny per adonar-se que les Muntanyes de Prades i els municipis que hi pertanyen presenten unes característiques peculiars que les diferencien de la resta del Camp. No és d'estranyar, doncs, que alguns autors, atenent també a la realitat històrica de l'antic comtat de Prades, hagin proposat la creació d'aquesta petita comarca amb caràcter propi, o fins i tot, n'hagin proposat la seva agregació a la comarca veïna del Priorat[1]. Les diferents propostes no reeixiren, però, «en la consulta municipal de 1987, els tres municipis adscrits al Baix Camp (Capafonts, la Febró i Prades) i Vallclara (Conca de Barberà), tot i acceptar la respectiva adscripció comarcal, van demanar la formació d'una subcomarca de les Muntanyes de Prades.» (Burgueño, 2003: 192). També, anteriorment, exposa el mateix autor en l'enquesta de la Ponència de la Divisió Territorial[2] «afirmaven pertànyer a les Muntanyes de Prades: Arbolí, la Febró, la Mussara, Rojals, Siurana i el propi Prades (aquest apuntava com a nom alternatiu *Alt Priorat)*».

Malgrat aquest caràcter diferencial no podem obviar que avui en dia les comunicacions fan que les distàncies se simplifiquin i el creixent flux de les persones minimitzen les diferències no solament lingüístiques, sinó també les relatives als costums, les tradicions... Els petits pobles com

[1] Per informar-nos detalladament sobre la història de la divisió comarcal de Catalunya és d'un gran interès l'estudi de Jesús Burgueño (2003) *Història de la divisió comarcal.*

[2] La *Comissió d'estudi de l'estructura comarcal de Catalunya,* ens explica Burgueño (2003: 98-99) es constituí sota la presidència de Ventura i Gassol l'octubre de 1931, amb Pau Vial com a vicepresident i el geògraf Josep Iglésies com a secretari. Aquesta comissió a més del treball realitzat in situ va elaborar una enquesta amb tres preguntes que s'adreçà als ajuntaments de tots els pobles perquè aquests indiquessin la comarca a la qual pensaven que pertanyia el seu poble. L'objectiu era substituir l'antiga divisió territorial de 1833 per adequar-la a les noves necessitats, però que a la vegada s'acostés majorment al sentiment comarcal popular.

la Mussara queden abandonats i d'altres incrementen el seu flux migratori vers les ciutats properes amb la conseqüent disminució del nombre d'habitants. La dinàmica clau, que antigament representaven els mercats locals per a les relacions humanes dels pobles d'un mateix entorn, ha perdut vigència en un món altament industrialitzat i ben comunicat on les persones es desplacen sovint lluny del seu territori i, poc a poc, la singularitat d'aquests pobles va canviant. Incloem aquí, també, la fesomia lingüística particular de cada contrada que és, bàsicament, un dels fets més singulars que diferencia els grups humans i que a la vegada uneix de manera especial les persones d'un mateix indret. En definitiva, el motiu fonamental que ens ha portat fins aquí.

Vegem el mapa de la zona:

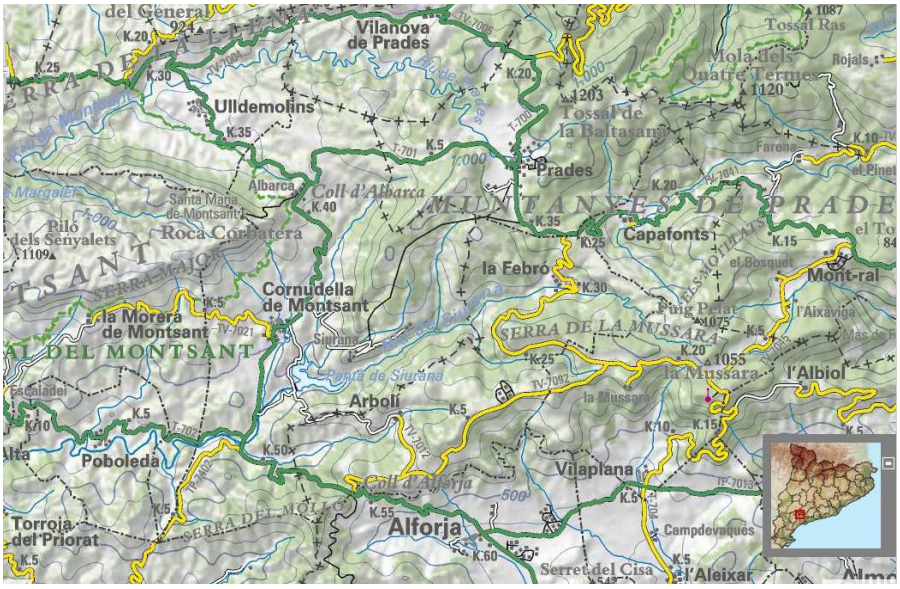

Mapa 2. Font: Institut Cartogràfic de Catalunya

3.2. Les poblacions, un apropament

Les poblacions de l'estudi són bàsicament agrícoles i els seus cultius més importants són els de l'avellaner, l'ametller, l'olivera i la vinya –existeix denominació d'origen pel vi de Cornudella i d'Ulldemolins (amb denominació Montsant) i també pel de la Morera (amb denominació Priorat)-. Prades, que està situat en una major altitud, cultiva un tipus molt apreciat de patata que ha obtingut denominació de qualitat.

Fins fa pocs anys, el territori tendia al despoblament, però últimament, el sector serveis, impulsat pel turisme creixent, ha fet un gir en aquest sentit i la població s'ha començat a recuperar, en especial a Cornudella i a Prades que són les viles amb més concentració d'habitants i de serveis. Les carreteres comarcals faciliten els desplaçaments que en una altra època resultaven complicats i excepcionals. En general, els habitants de la zona solen recórrer sovint a Reus (capital del Baix Camp) per a múltiples gestions. Aquest fet posa en relleu la influència anivelladora que també exerceixen els grups poblacionals de les grans o mitjanes ciutats en el fet lingüístic que "sumada a la pressió de la varietat estàndard" fa que els trets propis i particulars dels parlants dels pobles reculin dia a dia, ja que de manera equívoca, a vegades, s'arriba a percebre la pròpia parla com a més simple o fins i tot com a incorrecta i això fa que es reservi per a un entorn més familiar i reduït.

Vegem en la taula següent la superfície en km^2 i el nombre d'habitants amb dades de l'any 2011:

Comarca	Municipi	Superfície (Km^2)	Població 2011
Baix Camp	Arbolí	20,8	114
	Capafonts	13,4	123
	La Febró	16,1	51
	Prades	32,6	662
Priorat	Cornudella	63,5	1.026
	La Morera	52,9	164
	Ulldemolins	38,2	449

Font: web Institut d'Estadística de Catalunya del Gencat (http://www.idescat.cat/)

3.3. Hidrografia

Les Muntanyes de Prades donen origen a quatre rius: el Siurana, el Montsant, el Brugent i el Francolí. Aquests quatre cursos se reduiran en dos de més grans i recorreran el territori de manera oposada. Per un costat, el riu de Siurana i el de Montsant que després de recórrer la fosa del Priorat desguassaran a l'Ebre (conca de l'Ebre). I, per l'altra costat, el riu Brugent que desguassa al Francolí i, aquest, després de travessar el Camp fa cap al mar directament (conca del Francolí). Per la seva banda, els barrancs del Montsant van a engrossir els cabals d'aquests rius nascuts en les més humides Muntanyes de Prades.

Aquesta resumida descripció hidrogràfica ens serveix per posar en relleu la relació entre la sortida d'aigües del territori amb fets de diferent caràcter com són els de tipus econòmic i de relacions humanes, però sobretot els que tenen a veure amb la llengua dels parlants.

Podem veure en el mapa 3, extret del llibre de muntanyisme de J. Iglésies i J. Santasusagna, com el riu de Montsant i el de Siurana recorren el territori de manera paral·lela i oposada al Brugent, al Glorieta i als barrancs origen del Francolí. Ens hem pres la llicència d'acolorir en blau els rius per facilitar-ne la seva localització; els barrancs, que són de caràcter torrencial, els hem mantingut com en l'esquema original:

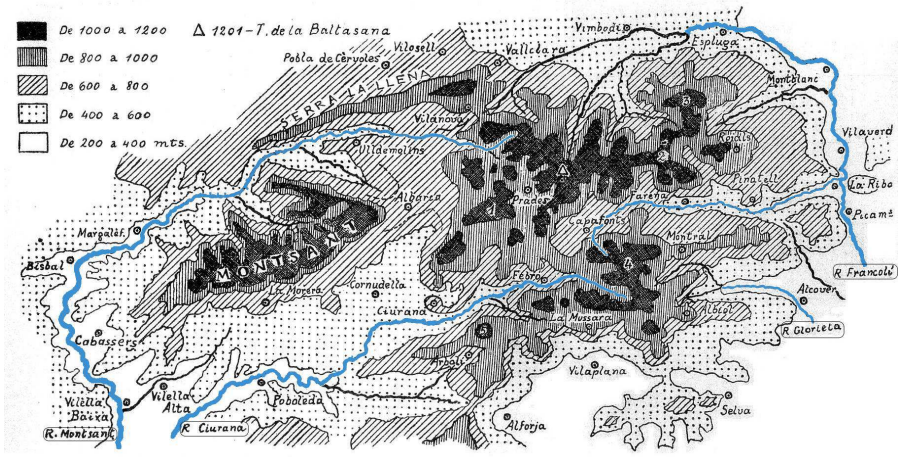

Mapa 3. Font: Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna (1930: 17)

4. Estudis anteriors

La variació geogràfica de la llengua catalana es distribueix de manera vertical per tot el territori en dos grans blocs dialectals, el bloc oriental i l'occidental. Aquesta partició es recolza principalment en tres criteris: el tractament de les vocals àtones /a/ i/e/ que es mantenen en el bloc occidental i que en el bloc oriental neutralitzen en [ə], el tractament de la vocal àtona /o/ que es manté en l'occidental i neutralitza en l'oriental, i el tractament de la [e] tònica del llatí vulgar –

procedent de Ĭ i Ē del llatí clàssic- que es manté tancada [e] en l'occidental i que en l'oriental s'obre en [ɛ].

Va ser Milà i Fontanals qui va establir per primera vegada, l'any 1861, els dos criteris primers (Veny, 1978a). El tercer criteri, el resultat de Ĭ i Ē del llatí clàssic, el va establir Antoni Badia i Margarit (1951). Alcover i Moll, l'any 1926 en la *Introducció* al *Diccionari català-valencià-balear*[3] (DCVB), introduïen un nou criteri, la desinència de la primera persona del present d'indicatiu. I, posteriorment, Joan Veny en *Els parlars catalans*[4] (1982) introduïa quinze criteris opositius més que reforçaven la macropartició entre el català oriental i l'occidental; els ampliava així fins a divuit. Veny establia diferències fonològiques (realització o no realització del fonema fricatiu labiodental sonor /v/, presència o no presència de la nasal adventícia, evolució de la ŭ breu de IŬNCU en *jonc* o en *junc*...), diferències fonètiques (segregació o no segregació de iod per /ʃ/ intervocàlica o final...), diferències morfològiques nominals (l'ús de les formes pronominals febles o plenes, l'ús de l'article masculí en la seva forma plena o reduïda...), diferències en la morfologia verbal (l'increment dels verbs incoatius en –eix o en –ix, diferents desinències per al present de subjuntiu...) i finalment diferències lèxiques.

Tanmateix, entre els dos blocs dialectals «no hi ha un límit clar, un pas brusc entre els dos dominis, sinó que el canvi es realitza 'insensiblement', és a dir, que les isoglosses que corresponen a distinció *a, e* pretòniques/no distinció, distinció *a, e* finals/no distinció, distinció *o, u* àtones/ no distinció, etc., no es superposen sinó que resten separades per distàncies variables» (Veny, 1982: 22). El fet que alguns d'aquests trets no tinguin un abast geogràfic total, tot i que hi siguin predominants, ha propiciat que la bipartició geogràfica de la llengua catalana no sigui nítida del tot, és a dir, existeixen poblacions que s'han ubicat en un o altre bloc dialectal segons el criteri dels lingüistes que les han estudiat (així passa, per exemple, amb Arbolí i la Febró).

Badia i Margarit a *Fronteres dialectals i fronteres comarcals* (1979) superposa i compara els límits dialectals i comarcals del territori de parla catalana, tot seguint el traçat que escindeix en

[3] Aquest volum inclou una làmina, amb el mapa de tot el territori datat entre 1921 i 1926, amb el traç de la frontera dialectal a tot el llarg del país: Mapa dels actuals dominis de la llengua catalana. (El trobareu en l'annex 3).
[4] Vegeu també l'edició de *Els parlars* (1978b: 14-15) en què Veny ja havia establert una primera llista opositiva que recollia els tres primers criteris i n'afegia dotze més.

dos meitats el territori del Principat i que fou establert per Alcover i Moll. Cal reiterar, exposa Badia (1979: 687), que, tenint en compte tant la lingüística evolutiva com l'estructura sincrònica de la llengua, la separació més remarcable que hom pot presentar al si del domini lingüístic català és la que distingeix els parlars orientals (que apleguen el català central, el rossellonès, el balear, i l'alguerès) dels parlars occidentals (que són el català occidental pròpiament dit i el valencià). Badia fa palesa la coincidència dels límits dialectals amb els límits comarcals si exceptuem la comarca del Solsonès que queda partida en dos, una part es correspon amb el català oriental i l'altra amb l'occidental. Pel que fa a la resta del territori, tan sols petites contrades marginals no acompliran l'esmentada coincidència, ens diu. Considerem, pel que fa a aquest treball, que Arbolí, que actualment pertany al Baix Camp, segons el mapa que Badia inclou queda situat al costat occidental tant de la frontera dialectal com comarcal. I, per altra banda, Vilanova de Prades que està situada a pocs quilòmetres de Prades, però que pertany a la comarca de la Conca de Barberà, el seu parlar és l'occidental com el de les poblacions també properes del Priorat.

L'interès, doncs, per la frontera dialectal no és nou. Des que Milà i Fontanals establí els dos primers criteris entre els dos grans blocs dialectals, aquest espai fronterer no ha deixat de ser objecte de nombrosos estudis per part dels investigadors. Veny (1988), per exemple, posà de manifest, a partir de l'evolució d'alguns mots llatins (MARTIS, HEDERA, UMBILICUS), l'esquerda vertical que aquests han traçat des de l'edat mitjana al llarg del territori amb una doble bifurcació, a l'oest o a l'est respectivament: dimats/ dimarts, hedra/ heura, melic/ llombrígol.

Les investigacions, tanmateix, no s'han limitat a aquesta frontera macrodialectal, sinó que també s'han dut a terme en espais microfronterers. En són exemples els estudis realitzats per Cabré (1979) i Alegre (1980). Teresa Cabré situa el seu estudi entre els límits comarcals del Baix Camp i del Priorat en la zona de l'Argentera, la Torre de Fontaubella i Capçanes; i, Montserrat Alegre, junt amb Güell i Rofes, també situen la seva investigació en els mateixos límits comarcals, però l'estudi abraça més poblacions, entre elles Arbolí[5] que en aquells moments pertanyia a la comarca del Priorat.

Han estat un referent per al nostre estudi, els treballs de Pere Navarro realitzats en la mateixa zona: *Aproximació geolingüística del Priorat* (2000) i *Parlars de transició entre el català*

[5] L'estudi de M. Alegre deixa Arbolí dins el bloc oriental junt amb Colldejou, Mont-roig i Pradell; els altres pobles d'aquest estudi són Marçà, Porrera, Pratdip i la Torre de Fontaubella, tots ells queden dins l'àrea de parla occidental.

occidental i l'oriental (1999). En el primer, l'autor ens ofereix informació geolingüística de totes les localitats del Priorat; i, en el segon, Navarro estableix l'àrea de transició entre el català occidental i l'oriental en la zona que comprèn les comarques de la Conca de Barberà, el Priorat, el Baix Camp i la Ribera d'Ebre.

Dins del camp de l'onomàstica hem consultat, per l'estreta relació amb el territori que ens ocupa, l'*Inventari i estudi dels noms de lloc i persona de l'antic terme d'Albarca (Priorat)* d'Isabel Llopis que com el seu nom indica és un estudi de toponímia i antroponímia d'aquesta població actualment sense habitants estables i que pertany al municipi de Cornudella així com Siurana.

També ha estat indispensable la consulta de l'*Estudi lingüístic del camp de Tarragona* (1985) de Daniel Recasens. Aquest és un estudi molt extens sobre fonètica, morfologia i lèxic que aprofundeix i reafirma la divisió tradicional entre les subcomarques del Baix Camp i l'Alt Camp establerta pel riu Francolí, així com la singularitat d'aquesta varietat dins el català central; a més, la seva anàlisi li permet considerar Prades, entre algunes altres poblacions, com a població de parla quasi-occidental, segons ens diu l'autor (1985: 273). I, a nivell lèxic, ha resultat imprescindible la consulta constant del *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover i Moll (1930-1962).

Per altra banda, l'obra de Griera, l'*Atlas lingüístic de Catalunya* (1923- 1964), tot i que mereix una especial atenció per ser el primer atlas lingüístic de la península ibèrica i perquè abraça tot el territori de parla catalana, no inclou en l'estudi les poblacions que aquí tractem. Sí que hi són representades, però, Falset (població 60) que és la capital del Priorat i Alforja (població 61) que pertany al Baix Camp i el seu terme limita al nord amb Arbolí i Cornudella de Montsant.

5. Metodologia

5.1. L'enquesta dialectal

Per a la recollida de dades hem preparat un qüestionari lingüístic inspirat en l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica* (ALPI) i també en l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* (ALDC) que consta

de preguntes, dibuixos i també alguna fotografia. El mètode utilitzat ha estat el de la interrogació indirecta que consisteix en conduir l'entrevistat cap a la resposta que estem buscant ja sigui mitjançant frases inacabades, definicions, senyalant objectes... També hem procurat propiciar la conversa al voltant de temes propers als entrevistats com poden ser els cultius de la terra (els avellaners, la vinya, els castanyers...), les feines i la vida quotidiana d'abans, els mercats... La intenció era, a més de propiciar la coneixença, fer sorgir una conversa espontània que mostrés la parla natural sense una excessiva reflexió que a vegades dóna falsos resultats[6].

El treball de camp l'hem realitzat durant aquest estiu de 2012. Per dur-lo a terme vam programar diverses estades a les poblacions de l'estudi (Cornudella i Prades) i des d'aquí ens vam anar desplaçant a les altres poblacions a fi de fer nous contactes i poder realitzar les entrevistes. Vam demanar als informants permís per enregistrar les entrevistes i tots s'hi van avenir. La gravadora és discreta, de color fosc i de dimensions petites, i no els va intimidar gens, o almenys els entrevistats no ho van manifestar ni expressar en cap moment. El total d'hores enregistrades va ser, aproximadament, de 9. A més de les entrevistes també vam mantenir converses esporàdiques, que no es van enregistrar pel seu caràcter espontani, però que ens van servir per a prendre contacte amb les persones de la terra i acostar-nos més a les característiques pròpies dels parlants.

5.2. Els informants

Per a la selecció dels informants vam seguir les recomanacions establertes per a aquests tipus de treballs geolingüístics. Un dels requisits bàsics per a l'obtenció de resultats fiables és que els informants siguin oriünds de la població en estudi, també cal que no hagin fet estades llargues fora de la població i que els pares i la parella –a ser possible- siguin també nascuts en el mateix poble. Pel que fa als estudis, és important que l'entrevistat tingui una bona qualitat mental i intel·lectual i que parli clarament –en les persones d'edat avançada, aquest és un factor a tenir també en compte-; però cal, a més, ens aconsella Veny en *La introducció a la dialectologia catalana*, «recórrer als que només han assolit un nivell d'ensenyament rudimentari, bàsic». L'explicació que ens en fa és perfectament comprensible:

[6] Amb aquesta expressió volem fer referència a l'autocorrecció que el parlant fa quan se sent en el punt de mira i opta de manera inconscient per donar un mot "més correcte" i que pertany a una altra varietat de la llengua, en general a l'estàndard.

> Es tracta d'evitar la contaminació del sistema autòcton per la llengua normativa (si aquesta existeix) o per la llengua oficial (castellà, francès o italià, segons la parcel·la del domini): aquella pot anivellar peculiaritats, aquesta substituir i calcar mots i construccions. [...] En cas de subjectes lletrats, potser és més greu, de cara a l'autenticitat dialectal, que la cultura hagi estat adquirida a través del català. Cal, ben segur, defugir els erudits locals, autodidactes meritoris que poden ajudar en les tasques d'assessorament en la selecció de subjectes, però no com a protagonistes de l'enquesta, car tendeixen a corregir, a rebutjar formes considerades vulgars. (1985: 93)

En el treball de camp, a fi de contactar amb les persones idònies, o sigui, que complissin els requisits que acabem d'especificar, vam comptar, en algunes ocasions, amb l'ajuda d'un enllaç que ens va facilitar la coneixença de persones escaients per al nostre objectiu. Aquest és un fet a agrair, ja que dóna molta seguretat, estalvia temps i part d'una feina prèvia a cada entrevista. En d'altres ocasions, les que no vam comptar amb cap enllaç, el contacte amb els informants va requerir una mica més d'aventura: va caldre demanar a l'atzar la col·laboració a persones que es trobaven en una plaça o carrer (era estiu, i als capvespres les persones grans solen prendre la fresca a l'entrada de les cases, treuen les cadires i passen l'estona tot xerrant). No va resultar complicat, perquè, en general, vam trobar els informants idonis i disposats a contestar les nostres preguntes. A Capafonts, però, es va produir l'anomenat efecte "bola de neu" quan la primera informant en veure el nostre interès en trobar més contactes, ens va acompanyar pel poble ajudant-nos en la nostra cerca, de manera que d'una casa vam passar a un bar i després a una altra casa i així successivament d'un informant a un altre. L'amabilitat de la gent i la seva disposició va ser sorprenent en tots els pobles. No obstant, a la Febró, localitat que ens hagués agradat incloure en l'estudi, ens va ser impossible trobar informants[7] que complissin els requisits.

L'entrevista, quan els informants pertanyien a una mateixa família, es va dur a terme en un mateix temps. També en les entrevistes realitzades al carrer, quan els informants eren més d'un, les preguntes es van realitzar simultàniament. Aquest sistema pot resultar molt avantatjós, ja que quan una de les persones no recorda un nom, l'altra la pot ajudar i la conversa no cau en un punt mort del qual es requereix certa experiència per sortir-se'n àgilment.

[7] Ens van indicar que a la Febró sols hi queden dos persones oriündes i filles de pares també nascuts al poble, la resta són nouvinguts o fills d'aqueixos. Vam intentar localitzar-les i molt a pesar nostre no va ser possible concertar una cita que ens permetés realitzar les entrevistes. Una de les persones, la més jove, que és el pastor, aquells dies es trobava fora del poble, i l'altra, una persona ja gran, no ens va poder atendre a causa de la seva avançada edat.

L'espai on es van realitzar les enquestes va tenir diferents marcs: la mateixa casa dels entrevistats; el carrer, a l'entrada de les pròpies cases, quan el contacte es va establir en aquest punt; i els bars, on va caldre trobar un racó tranquil i més silenciós que permetés enregistrar la conversa eficaçment. També vam mantenir converses de caràcter més espontani, en bars o en el carrer mateix, però que no s'han comptabilitzat pel fet de no estar programades; tanmateix, van resultar profitoses perquè ens van apropar a la llengua dels parlants i en vam poder fer alguna anotació que ha servit per al nostre propòsit.

En el gràfic I detallem el nombre d'entrevistats de cada població així com també el sexe; aquest factor, però, no és rellevant per al tipus d'enquesta d'aquest estudi. I, en el gràfic II, el nombre d'entrevistats segons la franja d'edat. Els estudis i l'ocupació dels mateixos, així com l'edat en el moment de l'entrevista, vénen especificats en l'annex 3.

Gràfic I. Nombre i sexe d'entrevistats per població

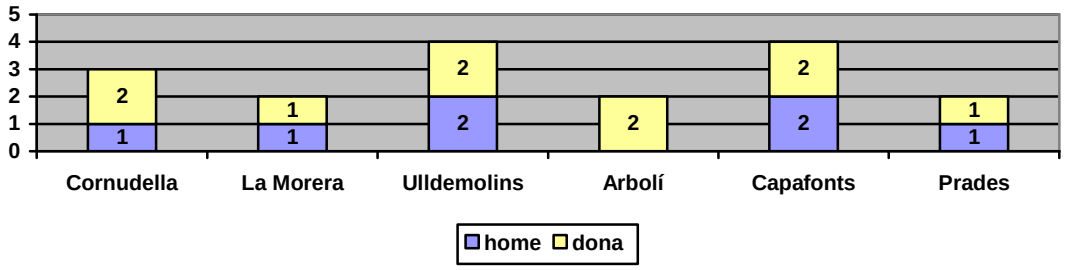

Gràfic II. Franja d'edat dels entrevistats

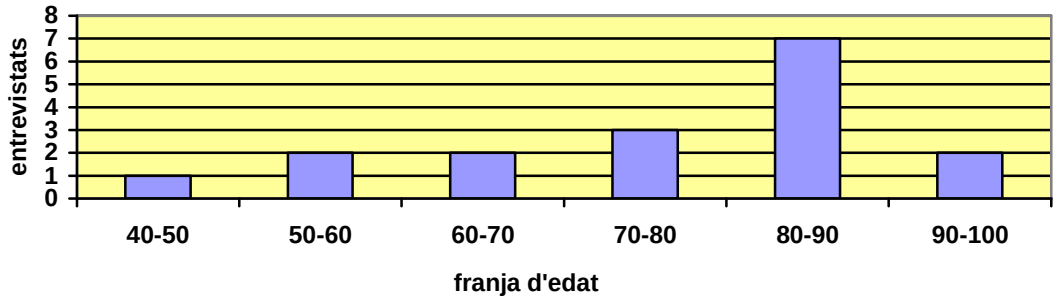

5.3. Transcripció

Per a la transcripció fonètica hem utilitzat l'Alfabet Fonètic Internacional (AFI). La transcripció és ampla. Seguidament, exposem, amb exemples extrets d'aquest mateix treball, l'inventari de sons:

i	vocal palatal tancada	síndria, melic
e	vocal palatal semitancada	cirerer, llet
ɛ	vocal palatal semioberta	pera, metlla
a	vocal medial oberta	rave, mangrana
ə	vocal medial semitancada	pataca, ferrada
ɔ	vocal velar semioberta	aubercoc
o	vocal velar semitancada	moixó, meló
u	vocal velar tancada	trumfa, muntanya
j	semivocal palatal tancada	caixa, aigua
w	semivocal velar tancada	aubergínia, aufàguima
p	bilabial oclusiva sorda	préssec
b	bilabial oclusiva sonora	botana
β	bilabial aproximant sonora	rovella
t	dental oclusiva sorda	galleta, torreta
d	dental oclusiva sonora	drap
δ	dental aproximant sonora	ferrada
k	velar oclusiva sorda	cabra, culleretes
g	velar oclusiva sonora	gotxa
ɣ	velar aproximant sonora	sagal
f	labiodental fricativa sorda	ferrada
v	labiodental fricativa sonora	bova
s	alveolar fricativa sorda	sargantilla
z	alveolar fricativa sonora	tocino (castellanisme)
x	uvular fricativa sorda	jabalí

ʃ	prepalatal fricativa sorda	mixó
ʒ	prepalatal fricativa sonora	bajoca
tʃ	prepalatal africada sorda	Joan, gendre
dʒ	alveolar africada sonora	jonc
ʎ	líquida lateral palatal	llangosto
ɾ	líquida bategant alveolar	moresc
r	líquida vibrant alveolar	verra
m	nasal bilabial	meló
ɱ	nasal labiodental	trumfos
ɲ	nasal palatal	cuina
ŋ	nasal velar	sangartilla

II. DESCRIPCIÓ LINGÜÍSTICA COMPARATIVA

1. Fonètica

1.1. Vocalisme tònic

El vocalisme tònic, tant del parlar del Priorat com del parlar del Baix Camp, presenta set fonemes vocàlics distribuïts en quatre graus d'obertura. Aquests sistema de set vocals el comparteixen el català central, el nord-occidental, el valencià i també l'alguerès; difereixen d'aquest sistema majoritari els parlars baleàrics (excepte algunes poblacions), que inclouen la mitjana central [ə] i el rossellonès, amb un sistema més reduït de cinc vocals.

Català central i nord-occidental:

Vocals	anterior	central	posterior
tancada	**i**		**u**
mitjana tancada	**e**		**o**
mitjana oberta	**ɛ**		**ɔ**
oberta		**a**	

1.1.1. Tractament de /a/ etimològica

En general, la A tònica llatina es manté com a [a] en totes les poblacions d'aquest estudi:

PATRE > p[a]re MATRE > m[a]re ABELLĀNA > avell[a]na

CAPRA > c[a]bra IACĔRE > j[a]ure CASA > c[a]sa

Però:

TRAHĔRE > tr[ɛ]ure (en totes les poblacions)

LACTE > ll[e]t (en totes les poblacions)

NASCĔRE > n[e]ixer (Prades i Capafonts) i n[ɛ]ixer (Cornudella, la Morera i Ulldemolins)

MAGIS > m[e]s (Prades i Capafonts) i m[ɛ]s (Cornudella, la Morera i Ulldemolins)

Roser P. (Cornudella):

- *Ara es posen unes caretes, van tots tapats i el meu home per anar a crestar, saps l'únic que es posava quan era jove? un mocador de butxaca lligat al coll i re [mɛ].*

1.1.2. Distribució de [e] i [ɛ] provinents de e tancada tònica del llatí vulgar (< Ē i Ĭ del llatí clàssic)

La distribució de [e] i [ɛ] provinents de e tancada tònica del llatí vulgar (resultat fonètic de l'evolució Ē i Ĭ tòniques del llatí clàssic), ens proporciona un dels criteris més importants per a la delimitació del català occidental i l'oriental. L'evolució fonamental es correspon a una [e] per al català nord-occidental, alguerès i valencià, a una [ɛ] per al català central i una [ə] per al balear (evolució inicial de la vocal que en aquest dialecte s'ha mantingut).

Tanmateix, aquesta característica que es compleix en les poblacions estudiades del Baix Camp (realització de la vocal com a [ɛ]), no es dóna en les del Priorat que segueixen la mateixa evolució del català oriental. La isoglossa relativa a aquest tret, per tant, deixa al costat oriental totes les poblacions estudiades[8]:

AURĬCŬLA > aur[ɛ]lla	PĬRA > p[ɛ]ra
BĬBĔRE> b[ɛ]ure	PĬSŬLU > p[ɛ]sol
CĒPA > c[ɛ]ba	UINDĒMIA > v(e)r[ɛ]ma

Però, per contra, en totes les localitats obtenim c[e]lla < CĪLIA.

La isoglossa d'aquest tret no coincideix en aquest espai, tal com veurem en l'apartat sobre el vocalisme àton, amb el primer tret de la llista opositiva de Veny (1982: 22), confusió o distinció de /a/ i /e/ àtones. Recasens (1991: 88) en dóna aquesta explicació:

> La demarcació dialectal té lloc al Principat, entre el dialecte nord-occidental ([e]) i el dialecte central ([ɛ]), i coincideix, a grans trets, amb la isoglossa que separa els dominis de conservació de

[8] P. Navarro (1999: 94) situa la isoglossa que representa aquest tret desplaçada més a ponent que la resta de fenòmens fonètics del vocalisme àton: «el territori on s'observarà el resultat propi del català oriental es desplaça més cap a ponent. D'aquesta manera, pràcticament tot el Priorat quedaria inclòs dins el bloc oriental –llevat de les localitats de Falset i la Bisbal de Falset».

l'oposició entre /e/ i /a/ àtones (català occidental) i els dominis de neutralització d'aquesta oposició en [ə] (català oriental). No hi ha, però, coincidència absoluta entre la frontera de delimitació geogràfica entre [ɛ] i [e] tòniques procedents de Ē, Ĭ. En el cas de delimitació geogràfica entre [ɛ] i [e] tòniques procedents de Ē, Ĭ, hom pot parlar d'una àrea de transició bastant extensa, que presenta alternança entre ambdós timbres vocàlics segons el mot, el parlar, la població... Per aquest motiu, els tractadistes han establert que la divisió entre català oriental i occidental s'adiu millor amb la isoglossa que separa els dominis amb presència vs absència de [ə] que no pas amb la que delimita els dominis [e] vs [ɛ] tòniques procedents de Ē, Ĭ.

1.1.3. Diftong /wa/ en posició tònica

El manteniment del diftong /wa/ en posició tònica és una característica comuna al bloc occidental i al parlar tarragoní que difereix pel que fa a aquesta característica de la resta del bloc oriental «GUÁ-, QUÁ- tònics tendeixen a *kó- gó-*» (Veny, 1982: 23). Per tant, totes les poblacions mantenen el diftong en mots com *quatre, cinquanta, quant, quarto, igual*.

Josep (Ulldemolins):

-*Com que a la tarda no hem d'anar a treballar tant és acabar a les tres com a quarts de quatre.*

1.1.4. La ŭ breu de IŬNCU

La realització d'aquesta vocal és un dels trets establert per Veny que forma part de la bipartició del català: «una nova diferència vocàlica, que oposa les dues parts del domini, és representada pels descendents del llatí IŬNCU: *junc* a l'Oest i *jonc* a l'Est» i afegeix: «la documentació medieval testifica l'antiguitat d'aquesta diferenciació vocàlica; es tracta d'un indici més de la fragmentació dialectal catalana antiga» (1978b: 52-53). Aquest tret forma part, per tant, de la llista dels divuit trets que oposen el català oriental enfront de l'occidental establerta pel mateix autor (1982: 23).

L'enquesta d'aquest estudi incloïa una fotografia d'aquesta planta de la família de les juncàcies en vistes a determinar-ne la seva realització fonètica en les diferents poblacions, però no ha estat fàcil arribar a bon port, ja que el parlant, en general, coneix aquesta planta com a *puros, porres, boga* o *bova*. Tot i així a Cornudella recollim la pronúncia amb *–o:* [dʒoŋk], i a la Morera amb *–u:*[dʒuŋk]. Aquesta diferència en la realització vocàlica en dos poblacions tant properes i pertanyents al mateix bloc dialectal és un fet que reflecteix el caràcter lingüístic fronterer de la zona tot i l'escassetat de respostes obtingudes.

1.2. Vocalisme àton

El sistema vocàlic àton és molt més reduït que el sistema vocàlic tònic i el català en els seus dialectes presenta bàsicament tres sistemes de vocals àtones que han sofert diferents graus de reducció. Deixarem, però, a un costat el sistema mallorquí amb un sistema de tipus mixt (les vocals posteriors coincideixen amb les del sistema occidental [o] i [u] i la resta amb el central [ə] i [i]), i ens centrarem en els sistemes vocàlics àtons del català central i del nord-occidental que com veurem no són coincidents.

La realització clara o no de les vocals àtones representa el tret més rellevant pel que fa a la separació dels dos grans blocs dialectals i, per tant, és el punt de partença per a l'assignació de les poblacions a un o altre bloc. Vegem què en diu Recasens (1991: 109-110):

> Una població serà considerada com a pertanyent al bloc dialectal oriental si presenta neutralització de l'oposició entre *e* i *a* en [ə] a tots els contextos, i com a pertanyent al bloc occidental si manté l'oposició entre *e* i *a* a totes les posicions contextuals; per altra banda, aquelles localitats que presentin neutralització a una o més posicions contextuals però no a totes, seran considerades com a localitats de "frontera".

Aquesta última reflexió ens serà molt útil a l'hora d'entendre el cas particular de Prades i la seva filiació lingüística. Com veurem i intentarem detallar en els apartats següents, les característiques de les realitzacions fonètiques del seu vocalisme àton, unes vegades apropen la seva parla al català oriental i unes altres a l'occidental.

En el català central poden aparèixer en posició àtona tres vocals [i], [u] i [ə] (igual que en menorquí, eivissenc, rossellonès i solleric).

Català central:

Vocals	anterior	central	posterior
tancada	**i**		**u**
mitjana		**ə**	

I, en el català occidental (el nord-occidental i el valencià) trobem un sistema àton més ampli que inclou un grau més d'obertura i que consta de cinc fonemes: [i], [e], [a], [o] i [u] perquè s'han donat les neutralitzacions de /ɛ/ i /ɔ/ en [e] i [o] respectivament.

Català nord-occidental i valencià:

Vocals	anterior	central	posterior
tancada	**i**		**u**
mitjana tancada	**e**		**o**
oberta		**a**	

Tanmateix, a més de la presència o no presència de la vocal neutra [ə] –vocal mitjana central- que és substancial per a la classificació dialectal, cal tenir en consideració la situació de les vocals àtones en el conjunt del mot, ja que aquestes, segons siguin pretòniques, posttòniques o finals de mot, variaran el seu grau articulatori i el resultat podrà ser sensiblement diferent en cada cas.

Així comprovem com els segments inicials *es*- i *en*- la /e/ desenvolupa un comportament diferent en les poblacions segons sigui la seva pertinença a un o altre bloc dialectal. El mateix passa pel que fa a la neutralització de /a/ i /e/ en [ə] o al seu manteniment en posició pretònica i posttònica que, d'entrada ja podem dir que les poblacions prioratines en fan la distinció i les del Baix Camp la neutralització (a Prades, però, observem alguna alternança entre [ə] i [e] principalment en la posició posttònica). I, també caldrà tenir en compte el resultat de /e/ àtona final de mot, així com el de /a/ àtona en la mateixa posició.

També hem observat com en alguns casos la /o/ pot tenir un comportament diferent segons sigui la seva posició i el seu context. Es tracta de /o/ seguida de /i/ tònica amb resolució en [u] –en les poblacions prioratines-; i, de /o/ en posició inicial absoluta que es desdobla en el diftong creixent [aw] –en totes les poblacions-. Aquesta és una característica del nord-occidental, però també és una peculiaritat d'algunes zones del Camp (Recasens, 1985) que es dóna amb neutralització vocàlica. Detallarem aquestes resolucions en els punts següents corresponents.

1.2.1. Tractament de /a/ en posició final de mot

En els pobles del Baix Camp trobem la mateixa resolució per a la /a/ en posició final de mot que neutralitza, es realitza com a [ə]. Tanmateix, la realització de /a/ final de mot a Prades[9] molts cops no té el mateix grau articulatori del de la vocal mitjana central de la resta de pobles amb parla oriental, podríem dir que sofreix oscil·lacions de timbre que en uns mots –o en algunes ocasions- l'acosten a la [a] (*bresca, arna, poma*...), però, en altres mots podem identificar més clarament amb la [ə] (*muntanya, àvia, carxofa, terra*...).

La solució general per al bloc occidental per a la /a/ en aquesta posició és el seu tancament en [ɛ]; però no es produeix exactament aquest resultat en tots els pobles estudiats del Priorat. A la Morera el grau de tancament d'aquest fonema no es dóna en la mateixa intensitat que a Cornudella i Ulldemolins, fins al punt que podríem dir que el morerenc vocalitza un so més proper a la [a]. Els cornudellencs i els ulldemolinencs articulen la palatal mitjana oberta [ɛ] en la majoria dels casos. Tot i així sempre existeixen matisos i poden sorgir dubtes; a vegades, es fa difícil de discernir entre un grau d'obertura vocàlic o un altre, entre un punt articulatori o un altre.

1.2.2. Tractament de la /e/ en posició final lliure o travada

La /e/ àtona en posició final lliure o travada s'articula de la mateixa manera en els tres pobles prioratins: -[e]/-[es]. Ara bé, en els pobles del Baix Camp trobem diferents solucions. A

[9] Com anirem veient al llarg de l'estudi, la població de Prades té unes característiques fonètiques peculiars que uns cops l'apropen a la parla oriental i uns altres a l'occidental.

Capafonts, la solució general de totes les persones entrevistades és: -[ə]/ -[əs]. A Arbolí, tot i la brevetat de l'enquesta, el resultat és igual a l'obtingut a Capafonts -[ə]/ -[əs], però en alguna ocasió les parlants també articulen la medial alta -[e]/-[es].

A Prades la solució és més complexa. És bastant general la realització -[es] en el plural dels mots com *bledes, trufes, alzines, cireres, pomes*... Aquest és el tractament propi de l'occidental que en aquest cas i si ens atenguéssim solament al resultat obtingut per a aquest tret en aquesta posició, la població quedaria situada dins del bloc occidental; tot i així el timbre vocàlic pot oscil·lar i en posició final absoluta la realització, en general, es fa més propera a la vocal mitjana central; tampoc és estrany escoltar una realització més tancada [e] en mots com *jove, sucre o quatre*.

1.2.3. Comportament de /e/ en els segments inicials *es*- i *en*-

La /e/ dels segments inicials *es*- i *en*- tendeix a obrir-se en [a] en les poblacions del Priorat (Cornudella, la Morera i Ulldemolins); per contra, les poblacions del Baix Camp (Capafonts, Arbolí i també Prades pel que a aquest tret es refereix) realitzen la vocal neutra. Existeixen diferents causes fonètiques que propicien aquest procés. Segons ens indica Recasens (1991: 75), una de les causes és l'efecte que produeixen sobre aquesta vocal inicial les vocals de les síl·labes següents; un altre, la presència en el mateix segment inicial de la consonant nasal /n/.

Cornudella, la Morera, Ulldemolins		Arbolí, Capafonts, Prades	
[a]spigol	[a]scala	[ə]spigol	[ə]scala
[a]spatlla	[a]nciam	[ə]spatlla	[ə]nciam

1.2.4. Tancament de /e/ en [i]

Aquest fenomen de tancament de /e/ àtona en [i], es dóna a causa de la influència que exerceix el context, ja sigui vocàlic, per la presència d'una *i* tònica, o consonàntic, per la presència d'una consonant palatal. L'hem pogut observar de manera molt freqüent i en totes les poblacions de l'estudi, en mots en què la /e/ ocupa la posició pretònica. En són exemples: genoll → g[i]noll,

senyor → s[i]nyor, estiu → [i]stiu, menjar → m[i]njar, seixanta → s[i]xanta; també a perillós → p[i]rillós, i a Cornudella a ràvens → ràv[i]ns, ocupant la posició posttònica en aquest cas.

1.2.5. Tractament de /o/ i /u/ en posició àtona

La neutralització de /o/ i /u/ àtones en [u] o la seva distinció és un dels trets essencials –junt amb la neutralització o distinció de /a/ i /e/ àtones- que ens marcaran la pertinença al bloc oriental o a l'occidental. El dialecte oriental en posició àtona no fa distinció entre /o/ i /u/ que sempre conflueixen en [u]: rovella → r[u]vella, comellar →c[u]mellar, xato → xat[u], muntanya → m[u]ntanya. El dialecte occidental manté la distinció entre aquestes vocals i la solució per als exemples anteriors és: r[o]vella, c[o]mellar, xat[o], m[u]ntanya. Cornudella, la Morera i Ulldemolins en fan la distinció. Capafonts i Arbolí neutralitzen i, per una altra banda, Prades requereix una atenció especial, ja que segons sigui la posició vocàlica –pretònica o posttònica- la resolució podrà variar; el resultat és més irregular. Vegem-ho.

A grans trets, la /o/ pretònica neutralitza: t[u]maca, r[u]mer, t[u]rreta, r[u]ssinyol, mix[u]nets, r[u]vellons, esc[u]rçó, c[u]lom, P[u]blet, R[u]jals; però també se'n fa distinció: c[o]rral, c[o]rder, M[o]ntsant.

Pel que fa a la /o/ posttònica observem de manera més general la seva distinció: carr[o], morr[o], suer[o], trumf[o]s, pès[o]ls, llangost[o]s.

També trobem neutralització de /o/ en l'article *lo/los*, en els possessius *mon*, *ton*, *son* i els pronoms personals *mos*, *vos*. Exemples: *l[u] germà; m[un] cunyat; m[u]s ha anat molt bé.*

Resum dels resultats obtinguts:

Manteniment de [o] → Cornudella, la Morera, Ulldemolins

Neutralització [u] → Capafonts, Arbolí

Segons posició: posttònica ⇒ [o] i pretònica ⇒ [u] → Prades

1.2.6. Comportament de /o/ àtona quan va seguida de /i/ tònica

En el dialecte occidental, explica Recasens (1970: 46), existeix una tendència general a tancar la /o/ en [u] quan aquesta se situa davant d'una /i/ tònica. Així ens descriu també aquest fenomen Navarro (2000: 26) en el seu estudi sobre els parlars del Priorat. En el nostre treball, el tancament de /o/ àtona en [u] quan va seguida de /i/ tònica s'ha donat en les tres poblacions de parla occidental, però en alguns mots aquest tancament alterna amb el manteniment de [o]. Ens ha cridat l'atenció perquè alguns mots són termes que al llarg de les entrevistes s'han repetit sovint: *conill, mosquit, tocino*. Per contra, a *remolí, Ulldemolins i molí* la /o/ es realitza com a [o].

Exemples:

conill → c[u]nill, (a Cornudella i a Ulldemolins alterna amb [o])

tocino→ t[u]cino

mosquit → m[u]squit (a la Morera alterna amb [o])

formiga → f[u]rmiga

Agapito (Ulldemolins):

- *Vai fer de tot jo, amb una nit, amb vuit trampes vai agafar vuit c[u]nills!*

Dolors (Ulldemolins):

- *Les castanyes les menjàvom bullides i amb c[u]nill a la cassola, llavorens hi havia més castanyes que carn!*

1.2.7. Desdoblament de /o/ en [aw] i [əw]

La diftongació de /o/ àtona en [aw] o [əw] és freqüent quan /o/ se situa en posició inicial absoluta de mot. Aquesta, ens explica Martí (1970: 45-46), és una diftongació moderna i general en la parla occidental. Nosaltres, l'hem observada en tota l'àrea estudiada en mots com *oliva/auliba, oreneta/aureneta, ovella/auvella, obaga/aubaga, ofegar/aufegar, orella/aurella*... Ara bé, el resultat fonètic de la diftongació en les poblacions del Priorat és [aw] i en les poblacions de Capafonts, Prades i Arbolí [əw]:

Cornudella, la Morera, Ulldemolins		Capafonts, Prades, Arbolí	
[aw]liba	[aw]bert	[əw]liba	[əw]bert
[aw]vella	[aw]reneta (també en les variants[10])	[əw]reneta	[əw]vella

Però, aquest fenomen també es dóna a *ametlla*[11] → [aw]metlla / [əw]metlla.

Al llarg de les entrevistes, així com en les converses espontànies mantingudes durant els períodes en què s'ha desenvolupat l'estudi, hem pogut observar la vitalitat d'aquest fenomen en aquestes contrades; no obstant això, Recasens (1991: 138-139) fa ressò del retrocés que es dóna en la producció d'aquesta diftongació i n'acusa com a causa principal la manca del prestigi que reben les formes diftongades:

> En l'actualitat, la manca de prestigi de les formes en diftong (vegeu DCVB) explica el seu retrocés en benefici de les variants sense diftong; en concret, el procés de diftongació ha afectat en menor mesura els mots cultes que els mots usats en la parla col·loquial, i les ciutats han estat capdavanteres en la reinserció de les formes no diftongades (tot el Camp de Tarragona coneix les pronúncies [əw]-/ [aw]-, tret de Tarragona que fa sistemàticament [u]-).

1.2.8. Diftong /wa/ en posició àtona

Totes les poblacions de l'estudi coincideixen en el manteniment del diftong en mots com *llengua* o *aigua*. Aquest és un tret característic del parlar tarragoní que difereix de la resta de l'oriental en què «–GUA (o –QUA) final tendeix a evolucionar a –ge (o –ke)» (Veny, 1982: 23). Tanmateix, en el mot *quaranta* el parlant sol reduir el diftong i pronuncia *curanta* de manera general en tot aquest territori.

[10] En l'apartat sobre el lèxic en donem més detalls.
[11] A les poblacions del Priorat i també a Arbolí hem trobat la variant *metlla* (resultant de l'elisió vocàlica per fonètica sintàctica) que sovint, en algun parlant, alterna amb *aumetlla* .

1.3. Consonantisme

1.3.1. Labiodental sonora /v/

La labiodental sonora, molt estesa al Camp de Tarragona i considerada com la característica més singular del tarragoní (Veny, 1982: 42) i també molt estesa en els pobles del Priorat on era freqüent l'alternança entre [v], [b] i [β], actualment està en un procés clar de recessió. Segons el resultat de les enquestes, en pocs parlants i en poques ocasions hem pogut observar la diferenciació entre /v/ i /b/, tot i que en l'estudi predominen els parlants d'edat avançada. Els parlants que clarament feien aquesta oposició han estat les informants arbolinenques que tot i la brevetat de l'enquesta en alguns mots vam poder apreciar els resultats, per exemple en bo[v]a.
El procés de pèrdua de /v/ ve relacionat amb factors de tipus sociolingüístic. Segons Recasens (1991: 195-196):

> És simptomàtic que /v/ s'hagi perdut recentment o es trobi en vies de desaparició, a àrees pròximes a dominis betacistes de parla catalana (àrees sudoriental del Camp de Tarragona i septentrional de la Ribera Baixa) o castellana (alacantí i, en particular, Petrer, Guardamar) i, a centres de població importants (Tarragona, Reus, Valls, Falset, Gandesa, Tortosa, Morella, Vinaròs, Castelló, Onda...). Contrasta amb aquesta situació l'estabilitat del fonema a zones menys permeables a influències externes (eiv., men., alg.).

A més, Recasens (1991: 195-196) relaciona aquest procés amb un fenomen de pèrdua de tensió articulatòria:

> El procés de pèrdua de /v/ deu anar precedit d'un relaxament de l'articulació de la consonant (sobretot en contextos favorables a aquesta evolució (posició àtona intervocàlica)), amb desplaçament de l'indret de constricció envers la paret del llavi inferior.

Per altra banda, les generacions jóvens, que no fan la diferenciació entre /v/ i /b/, propicien la regressió del fenomen en les generacions més grans, així com la mobilitat de la gent de les ciutats properes que cada cop més acostuma a passar temporades més llargues en alguns d'aquests pobles (en especial a Prades i Cornudella que durant els períodes estiuencs augmenten considerablement la seva població).

1.3.2. Líquida palatal /λ/ procedent de LY, C'L, G'L

Els grups LY, C'L i G'L en la seva evolució donen com a resultat la líquida palatal [λ] en el Priorat (bloc occidental) i en el Baix Camp (bloc oriental); la iodització, per tant, no es dóna. Exemples recollits en tots els pobles de l'estudi:

AURĬCŬLA > aure[λ]a	OCULU > u[λ]	PARĬCŬLU > pare[λ]
APICULA > abe[λ]a	FOLIA > fu[λ]a	FILIU > fi[λ]

1.3.4. Vocalització de líquida lateral /l/ en síl·laba travada

Aquesta característica és comuna en tots els pobles i es dóna quan la líquida lateral va seguida d'una bilabial: albergínia→ [aw]bergínia, albercoc→ [aw]bercoc, Albarca→ [aw]barca. La vocalització es dóna també en totes les variants d'*alfàbrega* que hem recollit: [aw]fàgriga, [aw]fàguima, [aw]flàguima; sempre amb la corresponent neutralització [əw] en tots els pobles del Baix Camp. Tanmateix, la vocalització en cap cas l'hem trobada en el topònim *Alforja* que sempre manté la líquida lateral.

1.3.5. Nasal adventícia

El manteniment de la nasal adventícia en mots com *llangost* és comú tant en els pobles del Priorat com en els del Baix Camp. Aquesta característica és pròpia del català occidental i també del subdialecte tarragoní, especifica Veny (1982: 23-41). Així, en tota l'àrea estudiada són habituals mots com: *llangost* (amb les seves variants: *llangosto*, *llangosta*), *llangostí* i *mangrana.*

1.3.6. Realització de /ʃ/ en posició inicial i postconsonàntica

La prepalatal fricativa sorda /ʃ/ en posició inicial i postconsonàntica s'articula de manera africada en totes les localitats de l'estudi. Aquesta és una característica del parlar tarragoní i del català occidental (Veny, 1982: 23-41).
En són exemples recollits en aquest estudi:

carxofa → car[tʃ]ofa	punxa → pun[tʃ]a	butxaca → bu[tʃ]aca
panxa → pan[tʃ]a	manxar → man[tʃ]ar	xiquet → [tʃ]iquet
metge → me[tʃ]e	xato → [tʃ]ato	

1.3.7. Realització de /ʃ/ en posició intervocàlica i final

La prepalatal fricativa sorda /ʃ/ en posició intervocàlica o final precedida de iod articula la iod sempre. Aquesta és una característica comuna del parlar tarragoní i del català occidental (Veny, 1982: 23-41). En són exemples recollits en aquets estudi: caixa → ca[jʃ]a, baix → ba[jʃ], tuixó → tu[jʃ]ó, faixa → fa[jʃ]a, llangardaix → llangarda[jʃ].

Però, per a *moixó* hem recollit [ʃ], sent aquesta la pronúncia general de totes les poblacions: [miʃó]. Sols una parlant morerenca ha alternat mi[ʃ]ó amb mo[jʃ]ó.

1.3.8. Realització de /ʒ/ en posició inicial

Aquest fonema en posició inicial i postconsonàntica s'articula de manera africada en totes les poblacions de l'estudi (Baix Camp i Priorat). Aquesta és una altra característica comuna del parlar tarragoní (Veny, 1982: 41) i de tots els pobles prioratins (Navarro, 2000: 28). En són

exemples recollits en aquest estudi: jove → [dʒ]ove, Josep→ [dʒ]osep, gitam → [dʒ]itam i gendre → [dʒ]endre.

1.3.9. Realització de /ʒ/ en posició intervocàlica

La prepalatal fricativa sonora /ʒ/ en posició intervocàlica segrega una iod. Aquesta és una característica comuna de tots els pobles prioratins (Navarro, 2000: 28) i també dels pobles estudiats del Baix Camp; així ho hem comprovat en totes les poblacions.
Aquests són exemples recollits en el nostre estudi: bajoca → ba[jʒ]oca, pujadeta → pu[jʒ]adeta i fagina → fa[jʒ]ina.

1.3.10. Palatalització de /jn/

La palatalització de /n/ quan va precedida per la semivocal /j/ és una característica pròpia del tarragoní (Veny, 1982: 41) així com del parlar occidental dels pobles prioratins (Navarro, 2000: 28). Així ho hem recollit en totes les poblacions de l'estudi i en mots tan habituals com: cuina → cu[ɲ]a, samfaina → samfa[ɲ]a i feina → fe[ɲ]a.

1.3.11. Reforçament dental o no reforçament dental de mots acabats en -r

Aquest és un dels trets que caracteritza la diferenciació entre el català occidental i l'oriental (Veny, 1982: 23). En el català oriental, en mots en els quals la –r final es manté, aquesta ve reforçada sovint amb una *–t*: *cor(t), car(t), Pilar(t).* En el català occidental no trobem aquest reforç. Cal tenir present que la *–r* final dels infinitius, de la majoria dels mots polisíl·labs i d'alguns monosíl·labs tant en català occidental com en l'oriental no es pronuncia.

També és freqüent, en els pobles del Baix Camp, trobar aquest reforçament dental en alguns mots acabats en /i/. En són exemples, recollits en aquest estudi: api → àpit, col·legi → col·lègit, premi → prèmit. I també cor → cort, ascensor → ascensort.

Rossita (Prades):

- *Tinc un vídeo que me'l va fer la meva filla i va guanyar un prèmit.*

2. Morfologia

2.1. Morfologia nominal

2.1.1. Proparoxítons llatins acabats en –*n*

La nasal dels antics proparoxítons acabats en –*n* es manté en totes les poblacions de l'estudi. Aquesta característica morfològica, que en català medieval era general a tot el domini lingüístic, és pròpia del català occidental i del tarragoní (Veny, 1982: 23 i 41). Aquest tret conservador el trobem en mots com: *hòmens, ràvens* o *ràvins* i *jóvens.* Però *marges, termes* i *ases.* Quan preguntem pel plural de *terme* i *ase* una informant cornudellenca ens fa la següent reflexió:

-*No, terme no ho diuen en plural. Es diu el terme de Cornudella o el terme de tal lloc... i ase tampoc, no en teníem d'ase era el ruc o la mula.*

Obis (Prades) ens explica:

-*Allà al pla de la Mola hi ha un pla i un cingle i hi van fer una taula i està sinyalada, hi ha els quatre termes: hi ha el de Prades, Mont-ral, Vimbodí i el de Rojals.*

Després, al llarg de les següents entrevistes constatem que d'alguna manera la informant de Cornudella tenia raó. Aquests mots no són molt habituals i, per aquest motiu es fa difícil obtenir resposta en els parlants de més edat que, en general, en demanar-los el plural d'*ase* ràpidament es posen a parlar de la mula que era l'animal més habitual de totes les cases. Cal afegir que el fet de no obtenir la resposta buscada recau, també, en la poca experiència de l'enquestadora, la que escriu aquestes línies.

2.1.2. Article definit masculí

El nord-occidental, igual que l'alguerès, utilitza l'article literari derivat de les formes llatines ILLU, ILLA, amb les seves formes plenes o etimològiques que pel masculí són *lo* i *los*. Les formes reforçades *el* i *els* –provinents de les mateixes formes llatines- són les característiques del català central, del rossellonès i del valencià. Tanmateix, en el tarragoní coexisteixen les dues formes, les plenes i les reforçades; en les generacions més grans predominen les formes plenes i en les jóvens les reforçades.

Els resultats de les enquestes ens mostren que en les poblacions prioratines i a Prades la forma plena de l'article masculí gaudeix de total vitalitat; en aquesta última població, però, es dóna la reducció vocàlica a [u]. Aquesta forma morfològica alterna amb la forma reduïda. De la mateixa manera, a Capafonts i Arbolí, l'article masculí predominant segueix sent *lo* i *los*, amb la corresponent reducció vocàlica pròpia del català oriental l[u], l[u]s que també alterna amb la forma reforçada *el* i *els*.

	Cornudella, la Morera, Ulldemolins	Capafonts, Arbolí, Prades
ILLU	lo → l[o]/el	lo→ l[u]/ el
ILLOS	los → l[o]s/els	los→ l[u]s/el

Rosa M. (Cornudella):

-La mare deia: «no obris lo llum que entraran los cuïcs!»

Josep (Ulldemolis):

-A Aubarca l'únic que queda és lo Selma que viu aquí baix [a Ulldemolins es refereix], *ell era lo petit, lo petit però que té 70 anys, son germà era el gran.*

Rossita (Prades):

- *Matàvem dos tocinos l'any, los pernils els guardàvem, per Pasqua encetàvem los xoriços, la llangonissa i el llomillo el guardàvem en oli, perquè no hi havia neveres.*

Com era d'esperar, en contextos vocàlics la forma plena es redueix. Vegem-ho de manera esquemàtica en els següents quadres:

masculí singular		
forma plena	forma reduïda	
- article entre consonants: cons + art. + cons - després d'una pausa	- vocal + article	- article + vocal
lo vent de la fam és lo llevant	la síndria i (e)l moló	l'ull

masculí plural	
forma plena	forma reduïda
- article entre consonants: cons + art. + cons - després d'una pausa - article + vocal	- vocal + article
quan ver(e)mem los gatolls los deixem los padrins són los avis	los pares i els padrins les pataques o els trumfos

2.1.3. Demostratius de proximitat

En totes les poblacions de l'estudi trobem les tres formes dels demostratius de proximitat: *aquest* (> ECCU-ISTU), *aqueix* (> ECCU-IPSU) i *aquell* (> ECCU-ILLU), però que en realitat sols mantenen dos dels tres graus de la demostració que coneixia el llatí i el català medieval[12]. El grau de proximitat s'expressa mitjançant *aquest/aquet* i *aqueix* que indiquen la proximitat tant a la persona que parla (primera persona) com a la que es parla (segona persona); l'ús d'*aqueix*, per tant, no està relacionat amb la proximitat del segon grau tal com podríem esperar, sinó que el seu valor és sempre el corresponent a un primer grau. El grau de llunyania s'expressa mitjançant *aquell* que indica proximitat a la tercera persona.

[12] Tanmateix, el valencià manté els tres termes de gradació que expressen els tres graus de demostració. Vegem què ens en diu Badia (1994: 312) «Es pot dir, però, que tan aviat com deixem la llengua medieval, *aquest* i *aqueix* equivalen, i es refereixen a la determinació locativa de proximitat, sense matisar dintre seu, i oposant-se a *aquell* (determinació de llunyania). Una excepció n'és el valencià, el qual, als seus tres demostratius, fa correspondre efectivament tres termes diferenciats en l'ordre mental de la demostració locativa.»

Aquests, que en el plural se pronuncia amb la forma contracta *aquets*[13] «ha determinat per analogia la forma d'un singular *aquet*, molt freqüent en els dialectes oriental, occidental i menorquí» (Moll, 1991: 138). Les corresponents formes femenines són: *aquesta/aqueta, aqueixa* (per al primer i segon grau) i *aquella* (per al tercer grau). El femení *aqueta* substitueix sovint a *aquesta*, la causa és també analògica. Veny (1982: 44) ens ho explica així: «el demostratiu femení *aqueta* ha substituït *aquesta* a bona part del Camp per influència del masculí *aquet*, nascut del plural (*aquest*, pl. *aquests*) i de variants preconsonàntiques (*aquest bou – aquet bou*) i estès a tots els contextos».

A Ulldemolins, a més, hem escoltat el demostratiu plural *estos/estes*, propis del català nord-occidental i del valencià, i provinents de les formes simples dels demostratius llatins ISTE ISTA.
Dolors (Ulldemolins):

- *Antes no n'hi havia d'estos pots de plàstic.*
- *Vespes?, n'hi havia d'estes terreres que dèiem natros.*

2.1.4. Pronoms personals forts de 4a i 5a persona

Les formes *nosaltres* (< NOS-ALTEROS) i *vosaltres* (< VOS-ALTEROS) presenten formes més reduïdes com *naltros/nantros/natros/naltres, valtros*. Aquestes són transformacions fonètiques que els pronoms originals han sofert a causa de la seva gran freqüència d'ús.
En general, en totes les poblacions podem trobar les variants abans exposades *naltros, natros*... però a Cornudella és característica la forma *nantros* per sobre de les demés variants.
Roser (Cornudella):

- *Nantros nem a plegar vellanes*

Obis (Prades):

- *Fèiem un promig de 50 quilòmetres diaris naltres caminant anant a la trufa i en trobàvem moltes*

[13] La tendència en els grups finals de mot de tres consonants, resultants de la formació del plural, és la simplificació – *sts* > *-ts*, procés de dissimilació eliminatòria de la primera consonant del grup.

2.1.5. Pronoms personals febles

Són habituals les formes plenes. Totes les localitats de l'estudi coneixen i utilitzen la forma dialectal *mos* (< *nos*) que s'ha format per analogia amb la inicial de la primera persona *me*.
Exemples:

-*Mos passarà a tots*

-*Mos ho van donar*

-*Lo llevant és lo que mos ve de mar*

2.1.6. Possessius femenins

En general, les formes tòniques dels possessius femenins les podem trobar tant amb la semiconsonant com amb la labiodental o bilabial segons sigui la realització fonètica de /v/: 1a. meua/meva, 2a. teua/teva, 3a. seua/seva. A Ulldemolins, però, és ben viva la forma amb la semiconsonant.

2.2. Morfologia verbal

2.2.1. Morfema de la 1a persona del present d'indicatiu

Aquest criteri, introduït per mossèn Alcover, tal com ja hem comentat, assigna al bloc occidental les parles amb la desinència *–o* o *–e* en la primera persona del present d'indicatiu, i al bloc oriental les parles amb la desinència *–u*, *-i* o Ø de la mateixa persona, mateix temps i mode.

En el nostre estudi, en les poblacions del Priorat i també de Prades el morfema de la primera persona del present d'indicatiu presenta la vocal morfemàtica *–o* que es realitza com a [o]. En les altres poblacions del Baix Camp es realitza com a [u]:

	Cornudella, la Morera, Ulldemolins i Prades	Arbolí i Capafonts
Cantar	jo cant[o]	jo cant[u]

La isoglossa relativa a aquest tret deixa Prades a l'oest junt amb la resta de poblacions del Priorat. Si tinguéssim en compte solament aquest criteri per a la filiació de les poblacions –cosa que no és així, ja que cal considerar la realització de les vocals àtones /a/, /e/ i /o/-, Prades, com podem observar, entraria a formar part del bloc occidental.

2.2.2. Morfemes de la 4a i la 5a persones de l'imperfet d'indicatiu

A Ulldemolins la vocal morfemàtica de la 4a i 5a persones de l'imperfet d'indicatiu és una *–o.* El paradigma de la flexió verbal és: *cantàvom, cantàvou.* A la Morera és una *–a.* I, la resta de poblacions tenen com a vocal morfemàtica una *–e*: *cantàvem, cantàveu.*

Dolors (Ulldemolins):

- *Les castanyes les arreplegàvom i allavons si les volíem guardar les havíem de posar en arena en un cubo o una caixa.*

Agapito (Ulldemolins):

- *Llavons ens quedàvom de dilluns hasta el dissabte a la cabana.*

2.2.3. Morfema de la 4a persona de l'imperfet de subjuntiu

A Ulldemolins també podem establir diferència amb les altres poblacions pel que fa a la vocal morfemàtica de la 4a persona de l'imperfet de subjuntiu que és una *–o.* La resta de poblacions tenen com a vocal morfemàtica una *–i.*

Agapito (Ulldemolins):

-*Si no cobréssom mos moriríem de gana.*

2.2.4. Imperfet d'indicatiu del verb ploure

Trobem, de manera general, la forma dialectal del verb ploure *ploïa/ploia* amb aquestes possibilitats d'accent: manteniment de l'accentuació etimològica o amb desplaçament de l'accent cap al lexema; totes les formes recollides són sense la bilabial. A Arbolí, a causa de l'edat de les

informants i de les dificultats en què ens hem trobat per a dur a terme les entrevistes no n'hem obtingut resposta.

	Ulldemolins, Prades	Cornudella, la Morera, Capafonts
PLOVEBAT >	ploïa	ploia

Obis (Prades):

- *Hi vam anar molts anys a la trufa, llavons ploïa i se'n feia.*

Sisqueta (Capafonts):

-*Abans ploia més, quan natrus érem jóvens lo riu baixava, hi havia fonts per tot arreu, més de cinquanta!*

Neus (la Morera):

-*Vam sortir al carrer i ploia.*

A més, constatem, aquest tret comú –formes sense la bilabial en l'imperfet del verb ploure- en els dos blocs dialectals d'acord amb la descripció que en feu Veny (1982: 42) «la zona contigua al Priorat conté més elements occidentalitzants (imperfet *moia*, movia, *ploia*, plovia, o *volea*, volia, etc.), mentre que a l'Est del Gaià s'acaramullen les solucions orientals».

2.2.5. Infix dels verbs incoatius

Els verbs incoatius presenten, segons el bloc dialectal al qual pertanyen, els infixos *–ix* < ISC (bloc occidental) i *–eix* < ESC (bloc oriental). Tanmateix, en totes les poblacions hem escoltat l'infix *–eix*:

Cornudella, la Morera, Ulldemolins, Arbolí, Capafonts, Prades

jo pat**eix**o

2.2.6. Participi passat del verb ésser

El participi del verb ésser, STATU > estat, pot prendre, segons hem observat i recollit, les formes dialectals: *sigut* i *sét* segons la població.

Cornudella, la Morera, Arbolí, Prades	Ulldemolins,	Capafonts
sigut	sét	sigut/sét

Josep -referint-se a la calor dels últims dies- (Ulldemolins):

-Aquesta setmana ha sét terrible ni a les nits no podies descansar!

Conversa espontània amb Albert (natural i resident a Capafonts):

-Si hagués sét l'altra...

3. LÈXIC

En aquest apartat hem optat per fer una classificació del lèxic ordenada per aquets tres camps semàntics: vegetals, animals i diversos. També hem afegit en l'annex les taules amb la realització fonètica d'alguns dels termes i les poblacions de l'estudi[14] a les quals corresponen (taules 1- 2 i 3). En la recerca del lèxic, vam partir d'un nombre concret de termes però el vam ampliar mínimament en el moment en què va sorgir alguna variant de mot que creiem d'interès, així hem pogut il·lustrar millor el treball. D'altres mots, per contra, no van mostrar cap singularitat perquè són usuals en tot el territori estudiat (mots que són propis tant del subdialecte tarragoní com del nord-occidental del Priorat), com per exemple: ***melic, fesol, bajoca, corder, bitxo, torreta, escarabat, toll***...

[14] A Arbolí no hem pogut fer més que deixar algun espai en blanc. Com ja hem comentat, el poc nombre d'informants i la seva avançada edat han condicionat el resultat de les enquestes que han hagut de ser més reduïdes.

3.1. Vegetals

L'**alfàbrega** és una de les plantes que presenta més variants de formació, cosa que també ha quedat reflectida en aquest estudi tot i la seva poca extensió territorial: ***aufàguima*** (Cornudella i Arbolí), ***aufàbriga*** (la Morera i Ulldemolins), ***auflàguima*** (Capafonts) i ***aufàgrima*** (Capafonts i Prades).

El ***romer*** o romaní se'l coneix com a *romer* en totes les poblacions. ***Timó*** és general també a totes les poblacions, però tothom coneix el terme ***farigola*** que alterna amb *timó*, variant pròpia de l'occidental però que és viva també als pobles estudiats del Baix Camp. Un informant d'Ulldemolins ens raona:

- *Abans se n'hi deia timó i ara algun també ho diu, però més aviat és farigola. Ara si dius timó també t'entenen igualment.*

El ***vesc*** (< VISCU) l'hem recollit en totes les poblacions amb la pronúncia de la /e/ oberta [bˈɛsk]. En general els informants el coneixien, però és una planta que no se sol fer per aquestes muntanyes.

Trumfes/ trumfos és el nom que rep la patata en aquestes contrades. Els informants expliquen que fan la distinció – o més ben dit, abans es feia- entre les *trumfes/trumfos,* que és el tubercle que es planta, i el mateix tubercle quan es compra a la botiga que llavors s'anomena *patata o pataca*.

L'informant morerenc ens explica:

-Per sembrar o arrencar es diu trumfes i per a comprar diem patates. "nem a arrencar les trumfes o nem a regar les trumfes". Ara, però es diu barrejat.

La informant cornudellenca afegeix:

-Ara quan les sembren diuen "sembro patates". Nantros diem trumfos.

El terme ***bajoca*** resta ben vigent, els parlants tot i que coneixen la designació *mongeta verda* mantenen viva la denominació pròpia.

Moresc és el terme general que s'utilitza per a designar aquesta planta de la família de les gramínies, però sembla ser que en alguna població (del Priorat) fins fa poc era també anomenat *panís.* Així ho recollim a la Morera:

-També li deien panís. Les dos coses se diuen. Lo papa sempre li deia panís.

3.2. Animals

El terme ***moixó*** (> MUSCIONE), pronunciat [miˈʃo] en totes les poblacions de l'estudi, és el nom genèric que s'utilitza sempre per a designar totes les aus, ja siguin grans o petites. Tanmateix, ara, sobretot en la població més jove ha guanyat terreny *ocell* sota la pressió unificadora que exerceix l'estàndard, ja sigui a l'escola o des dels mitjans de comunicació. A diferència de la uniformitat en la pronúncia d'aquest terme, trobem ***oreneta***[15] que, a més de presentar la diftongació de la –o àtona inicial, presenta múltiples variants; hem recollit ***aurirona*** (Cornudella i Ulldemolins), ***auriona*** (la Morera), ***aureneta*** (Capafonts), ***aurineta*** (Prades).

En la cerca de les variants d'aquesta au migratòria hem recollit també a Capafonts i en tres informants el terme ***faigilla*** que, finalment, hem acabat relacionant amb *falcilla* (> FALCĪCŬLA), diminutiu de falç (> FALCE). *Faigilla* designa l'au, també migratòria, molt comuna a la zona, però de característiques diferents a l'oreneta. El nom està adoptat, probablement, segons llegim en l'entrada *falcilla* al DCVB, per l'arquejament de les ales de la falzia, que li dóna l'aspecte d'una falç. Coromines, al DECAT, identifica el moixó amb el *Cypselus apus* «per la forma arquejada de la seva figura projectant-se sobre el cel, d'ales fines, llargues i corbades».
Així s'explica en Pep (Capafonts):

-La faigella és tota negra i, aqueixa, l'aureneta, té tot el pit blanc. Natrus diem figilla o faigilla, menja volant, insectus. L'aureneta fa el niu de fang, la faigella al forat de les teules.

A Cornudella ens han parlat de les formigues anomenades ***melitxes***, «són vermelles i mosseguen», ens explica la Roser, «tots en recordem les seves picades»; el DCVB defineix

[15] Coromines al DECAT indica la forma *oreneta* < HĬRŬNDO, ĬNIS com la més usual de la llengua: «avui en dia la forma més general en la llengua és oreneta (oro-), pronunciada en moltes parts com au-». Però el repertori de formes que ens ofereix és llarg: *orinella, oronella, oroneta, orandilles, orineta, aurineta.*

melitxa com una «formiga rossa, petita, de picada molt forta» i situa la procedència del mot a Benissanet (Ribera d'Ebre). A la resta de pobles no coneixen aquest terme. A Capafonts escoltem la variant ***forniga*** i a la resta de poblacions ***formiga***.

El terme ***papallona*** és l'habitual en totes les poblacions, però a Cornudella coneixen la variant ***paloma*** que designa l'insecte que surt del clafoll quan aquest s'aviva (els clafolls/clofolls d'avellana són molt utilitzats en tota la comarca com a combustible per a l'estufa, l'anomenada estufa de clifolla). A la Morera al mateix insecte l'anomenen ***palometa***.

Cuïc [ku'ik] és el terme que fa referència a un tipus de mosquit «Insecte dípter de la família dels culícids, espècie *Culex pipiens*», existeix també la variant *cuït* i l'etimologia del terme és poc clara, segons podem llegir al DCVB. Veny (1997: 489), però, fa referència a la seva evolució a partir d'un derivat de *CULICINU > *colzin > *cozin > coin > coí, cuí, modificat possiblement, ens diu, per la imitació onomatopeica que hauria provocat l'addició de *–t, -c (cuïc, cuït)* o la reducció a *uït*. *Cuïc* es coneix i s'empra a Cornudella i a la Morera, sembla ser que es distingeix entre aquest que és petit i no pica i el mosquit, més gran i agressiu; a la resta de poblacions no se sol usar el terme cuïc, tot i que també es coneix, així ens ho han fet saber els informants.

Gotxa és el nom que rep la femella del verro a Prades, a Capafonts i a Cornudella segons hem pogut comprovar. Aquest és un dialectalisme molt comú a gran part de la zona estudiada. Segons ens explica Manent[16] (1991: 338), tot citant altres autors que han fet referència a l'alternança k > g en posició inicial, entre ells Recasens (1985), gotxa «és un derivat de la forma onomatopeica *còtx > gòtx*, que s'empra per a cridar els porcs [...]. En general, hom crida els porcs amb un expressiu "cotx, cotx...", però a Cornudella i a Arbolí la forma corrent és "gotx, gotx"». En l'enquesta s'ha vist que el nom és conegut i que és l'habitual, ja que cada casa tenia l'animal per al propi consum i la femella s'anomenava *gotxa*, ara com és lògic aquesta forma de viure ha canviat i alguns noms han perdut la quotidianitat d'altres temps. També es coneix el nom de *verra*.

[16] Aquest autor fa una descripció detallada de les poblacions on és usual el nom de *gotxa* (el nombre de poblacions i llogarrets arriba a la dotzena). També dóna raó, com el nom de l'article especifica, de la seva absència en els grans diccionaris: «en voler esbrinar més detalls, vaig comprovar que el mot no és ni a l'Alcover-Moll, ni al Coromines, ni a l'Aguiló i que tampoc no el donen d'altres diccionaris menys significatius, llevat del *Diccionari català-castellà i castellà-català* (Barcelona 1914) d'Antoni Rovira i Virgili, que el dóna com a localisme [...] i del *Tresor* d'Antoni Griera, que el dóna com a equivalent de "verro" o "truja"» (Manent, 1991: 338-339).

En Pep (Capafonts) ens explica:

- *Sí. Teníem conills, gallines i un tocino. Els de Prades venien aquí amb uns carros a vendre tocinos, però aquí no en criàvem en teníem un- dos pel gasto. La mare dels gorrins és la gotxa.*

Al mostrar la meva ignorància envers el mot (abans de començar aquest estudi no l'havia sentit mai), en Pep afegeix:

- *És molt normal dona això, tothom ho sap.*

El llangardaix, la sargantana, la llangosta, la cullereta –larva de la granota- i el ratpenat reben denominacions diferents segons la població:

Llangardaix (Cornudella, Ulldemolins, Prades), ***llargandaix*** (la Morera i Capafonts), ***llangarsai*** (Arbolí).

Sangartana (Cornudella), ***sargantilla*** (la Morera), ***sangartilla*** (Ulldemolins).

Ratapenat (Cornudella), ***ratapanat*** (la Morera i Prades), ***ratapà*** (Ulldemolins), ***rataplanat*** (Arbolí i Capafonts).

Llangosto (Cornudella i Prades), ***llangost*** (la Morera, Ulldemolins i Capafonts), ***llangosta*** (Arbolí).

Culleretes (Cornudella, Arbolí, Capafonts i Prades), ***escudelletes*** (la Morera), ***pasteretes*** (Ulldemolins). També hem escoltat el terme ***granot*** a Cornudella, però a la resta de poblacions escoltem ***granota*** (la Morera i Ulldemolins), i també el castellanisme ***sapo***.

3.3. Diversos

En aquest apartat hem agrupat diferents termes sense cap connexió precisa però que han anat sorgint al llarg de les entrevistes i que ens han semblat interessants de recollir (la família, els estris de la casa, els dies de la setmana...).

Farem referència en primer lloc a ***capçana***, terme habitual a Ulldemolins que designa el drap de cuina. Per les converses amb els informant prioratins hem sabut que a Juncosa (les Garrigues) al

drap de cuina li diuen *lo capçal*[17], terme que també s'usava a la Bisbal (Priorat) per a designar el drap amb què es cobria la cistella on es portava el menjar quan s'anava al tros[18]. És fàcil relacionar els dos termes semànticament si tenim en compte les accepcions que ens dóna el DCVB[19]. La Sisqueta i en Pep, els dos capafontins, ens en fan aquesta explicació:

-La capçana és com un drap per posar al cap, per portar coses.

-Abans, quan natrus érem jóvens, les dones, generalment, naven collint tot lo de l'hort, la verdura de l'hort, los llinsons pels conills... i ho posaven en un cistell al cap.

A Prades hem obtingut com a resposta: ***eixugamà;*** i, a la resta de poblacions és d'ús comú ***drap de cuina***. Segons observem a l'*Atlas lingüístic del domini català,* la Febró, població 64 de l'estudi, coneix el terme *drap.*

El receptacle d'obra i generalment de forma quadrangular que serveix per a rentar la roba s'anomena ***safareig*** [saˈfrɛtʃ]/[səˈfrɛtʃ] o ***rentador***. Per regla general es reserva *rentador* per a referir-se a l'espai públic on abans es rentava la roba i que ara ha perdut la seva utilitat original i s'anomena safareig al de casa. Tanmateix, a Cornudella ens diuen:

-Jo al de casa li dic sempre el rentador.

En totes les poblacions és comú el terme ***escombra,*** però a Prades no és estrany ***granera***[20]**,** en part com a record del parlar d'abans:

-L'àvia deia granera, ara diem escombra.

Ferrada [fəˈraðə] és comú a Capafonts i Arbolí, però la resta de pobles de l'estudi, inclòs també Prades, per a designar el mateix estri diuen ***galleta***[21]**,** amb una clara articulació oclusiva dental sorda -[t].

---

[17] Tot i que Juncosa no forma part de les poblacions estudiades en l'*Atlas Lingüístic del domini català,* aquest terme el trobem recollit a Granyena de les Garrigues i a Vinaixa (poblacions de l'estudi 119 i 120 respectivament) que són properes a Juncosa i de la mateixa comarca. També fou recollit per Griera en l'*Atlas lingüístic de Catalunya* a la capital de les Garrigues, les Borges Blanques (població 42).

[18] Aquesta explicació sorgeix en el transcurs d'una conversa espontània mantinguda amb Francisco M. (natural de la Bisbal i resident a Cornudella).

[19] A l'accepció 6 de l'entrada *capçal* trobem: «Capçana, rotllo de roba que es posen les dones damunt el cap per portar-hi cànters o altres coses». I a l'accepció 7 de l'entrada capçana trobem: «Drap o tovallola que serveix per eixugar-se les mans o per eixugar els atuells de cuina». L'accepció 9 d'aquesta mateixa entrada coincideix amb la 6 de l'entrada *capçal*.

[20] Comprovem al volum 3 de l'*Atlas lingüístic del domini català* "La casa i ocupacions domèstiques"com l'abast de *granera* (mapa 402) és general per la zona occidental.

[21] El DCVB la defineix com a forma «més dialectal» que *galleda* i exposa una extensa relació de pobles amb la corresponent realització fonètica.

Botana (Cornudella i la Morera)***, boligana*** (Ulldemolins) i ***fuada***[22] (Capafonts i Prades), que designen «el forat a la roba produït per una espurna de foc», també marquen diferència i caràcter als pobles. Els termes *botana/fuada*, junt amb quatre termes[23] més, han estat estudiats per Navarro (1999) com a mostra de l'oposició entre els dos blocs dialectals, es tracta d'un estudi més ampli que situa aquesta isoglossa a l'est d'Arbolí i la Febró.

Vermell és comú en totes les poblacions de l'estudi. La vila de Prades se la coneix també com la Vila Vermella pel color de la seva pedra sorrenca amb la qual estan construïts la majoria dels seus edificis i la muralla; és una característica peculiar d'aquesta població. No podem passar per alt, però, els topònims de Rojals i Rojalons (Conca de Barberà) situats a pocs quilòmetres de Prades i de Capafonts i també el de Masroig (Priorat); probablement indiquen que la denominació *roig* antigament era comuna en aquest territori i d'un abast major.

Als pobles estudiats del Priorat i també a Capafonts i a Prades és habitual el terme ***padrí/padrina*** per a designar els avis. No és d'estranyar aquesta designació, ja que com a regla general els avis eren els padrins de bateig de les criatures. Fins i tot, a Capafonts ens comenten que alguns, utilitzen el diminutiu simpàtic d'"*el pi i la pina*". Actualment, en alguns cercles, aquests termes estan en desús; *avi* i *àvia* ha anat guanyant terreny a *padrí* i *padrina*. Una informant morerenca comenta:

– *Quan naltros érem petits dèiem padrí i padrina, ara el net ens diu avis. Tots érem padrins allavorens!*

És d'ús comú en totes les poblacions el terme *xiquet/xiqueta*, però a Prades, a més, ens han parlat del ***sagal*** [sə'ɣal], terme molt habitual en un altre temps, que designa un noi jove i fort segons ens explica la nostra informant i així ho recull el DCVB i també el DECAT on Coromines indica la seva arrel àrab –*zagall*-, i la seva introducció a casa nostra a través del castellà. Aquesta explicació ens la dóna la pradenca Rossita:

- *Sagal es deia, ho deien la gent gran: "mira aquet sagalo, aqueta sagala"; era un noi jove, però ja no es diu. Jo ho he sentit a dir al meu pare.*

[22] El terme *fuada* és recollit al DCVB com a variant de *fusada*.
[23] L'estudi de Navarro (1999) inclou també aquests termes geosinònims: *paloma/papallona, roig/vermell, panís/moresc/blat de moro* i *espill/mirall.*

Un terme ja en desús és l'adverbi ***despús-ahir,*** que designa el dia immediatament anterior al d'ahir, però generalment ha estat desplaçat per ***antes d'ahir***. L'hem recollit a Cornudella i a la Morera. Una informant ens diu:

-Aquí dèiem despús-ahir i encara ho diem alguna vegada, però com que no ho diuen la gent, ja ens hem acostumat a no dir-ho. No t'entenen. –"Què és això de despús-ahir?" diuen.

Ben viu és, però, l'adverbi ***davall*** que indica una posició inferior respecta a allò que està en un nivell superior: - *Per això van fer el perxo, per passar per davall,* ens explica en Pep (capafontí).

Hem recollit també, els verbs, avui ja en desús, ***espenar*** "estimbar", i ***posar*** "fer estada a un lloc transitòriament o per un temps relativament curt".

Sisca (Capafonts):

- *(A)nàvem amb les mules que obrien lo camí i aquell home no s'haguera espenat si no hagués anat davant la mula, perquè a la fosca els animals hi veuen. La mula es va quedar a dalt i ell a baix.*

Josep de cal Blaió (Capafonts):

- *Abans los metges, quan baixaven de Prades, sempre posaven aquí, a casa, los capellans també.*

A Cornudella ens han parlat dels núvols ***torroguers*** que ens els descriuen com uns núvols voluminosos, com de cotó fluix. I també, igual que a Prades, del ***vent de la fam***:

- *És un vent molt calent que ho asseca tot, ve de l'Àfrica*

-*El vent de la fam és lo llevant, entre llevant i marinada, ho asseca tot.*

A Ulldemolins, del ***tortuí*** com un vent també molt calent:

- *Lo tortuí ve de Montsant i a Cornudella ja no en fa, només lo fa aquí, ni a Aubarca*

-*Lo tortuí ho creme tot.*

A Capafonts, del ***vent de Morella*** que és molt fred i del ***llevant*** que és el que fa baixar el riu perquè porta pluja:

-*Si no fa llevant lo riu no baixa.*

En general quan plou, si plou poca cosa se sol dir que fa ***quatre gotes*** o també que fa un ***ramet*** o un ***ramitxó***[24] [rəmitʒˈo] si la pluja és molt escassa.

Pel que fa als dies de la setmana hem escoltat sense excepció les variants ***dillums, dimats*** **i** ***dumenge***. El terme *dimats,* (< DIES MARTIS), és estudiat per Veny (1987), a partir de les dades de l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* junt amb aquests altres mots hedra/heura (< HEDERA) i melic/llombrígol (< UMBILICUS), en relació a la seva evolució diferenciada entre l'occidental i l'oriental. Aquests termes «han obert des de l'edat mitjana, una esquerda vertical que els ha bifurcat, a l'oest o a l'est [del territori], respectivament cap a *dimats/ dimarts, hedra/heura i melic/llombrígol* ». En relació al territori comprès en aquest estudi, l'esquerda vertical a la qual es refereix Veny deixaria totes les poblacions a l'oest, dins el bloc occidental.

III. CONCLUSIONS

Molts dels trets analitzats al llarg del treball ens han servit per posar en relleu un bon nombre de característiques compartides per tots els pobles de l'estudi. Aquest fet ens indica clarament que ens trobem en una zona de transició entre els dos parlars.

És comuna la realització de [e] del llatí vulgar en [ɛ] (Ē i Ĭ del llatí clàssic) que es resol amb una [ɛ] en tot el territori estudiat. La isoglossa per a aquest tret passa a l'oest de totes les poblacions i, per tant, no és un tret diferenciador.

El subdialecte tarragoní dels pobles del Baix Camp estudiats comparteix bona part dels trets propis del català occidental que es donen també en els pobles estudiats del Priorat. Són comuns els següents trets analitzats en l'estudi i compresos en la llista establerta per Veny (1982: 23-24):

- Manteniment de QUÁ, GUÁ tònics
- Manteniment de QUA, GUA àtons
- Increment incoatiu –ESC
- No iodització dels grups llatins LY, C'L i G'L

[24] El DCVB el recull a la Segarra com a pluja petita. El DECAT de Coromines recull *ramitxo*.

- [tʃ] africada inicial o postconsonàntica
- [ʃ] intervocàlica o final precedida de iod
- Nasal adventícia (llangost...)
- Manteniment de la nasal en els plurals d'antics proparoxítons acabats en –n
- Formes plenes dels pronoms personals febles

D'altres característiques analitzades també han resultat ser comunes: tancament de /e/ en [i], desdoblament de /o/ en [aw] o [əw], vocalització de líquida lateral en síl·laba travada, palatalització de /jn/, article definit masculí lo/los, demostratius de proximitat, possessius femenins.

La desinència de la primera persona del present d'indicatiu dels verbs del primer grup sí que dóna resultats diferenciadors. La isoglossa d'aquest tret deixa els pobles del Priorat a l'oest, dins el bloc occidental i Arbolí i Capafonts dins l'oriental. Prades, queda també a l'oest d'aquesta isoglossa i si ens atenguéssim solament a aquest resultat quedaria dins l'occidental, però el vocalisme àton pren rellevància i són les isoglosses de les realitzacions fonètiques de /a/, /e/, /o/ i /u/ les que ens donen la clau a l'hora d'establir la frontera lingüística entre l'occidental i l'oriental. Prades, per tant, quedaria al punt mig d'aquest encontre entre els dos parlars, amb distinció o neutralització de les vocals àtones segons sigui la posició d'aquestes vocals pretònica o posttònica. Per altra banda, les vacil·lacions que hem observat entre timbres vocàlics més oberts o més tancats ens indiquen també aquest caràcter de frontera lingüística.

Arbolí, si ens atenem a les conques hidrogràfiques pertany a la conca de l'Ebre però, per contra, el seu parlar és l'oriental (aquí hauríem de buscar les raons en els aspectes de relacions humanes lligades al territori i a les comunicacions, de fet ja hem vist com antigament havia pertanyut al Priorat i de retruc inclòs dins el bloc occidental). Cornudella, la Morera i Ulldemolins pertanyen a la conca de l'Ebre i la seva parla és l'occidental. Capafonts a la conca del Francolí i la seva parla és l'oriental. Prades queda situat al bell mig d'aquestes conques i la seva parla, un cop vistos els resultats, queda a cavall entre l'occidental i l'oriental; podem dir, per tant, que és, amb tota claredat, poble de frontera lingüística amb una parla "quasi-occidental" o també en podríem dir "quasi-oriental".

Hem vist com tots els pobles comparteixen lèxic, a la vegada que també perviu lèxic que els diferencia i els dóna personalitat. Els termes *dimats* i *melic* no són rellevants pel que a la diferenciació dialectal es refereix, perquè les seves isoglosses se situen a l'est de totes les poblacions de l'estudi ja siguin de parla occidental com oriental.

També hem percebut la influència anivelladora de l'estàndard i de la varietat central en mots com *trumfo* i *timó,* entre d'altres, que poc a poc són desplaçats per *patata* i *farigola* respectivament, així com en la recessió de la labiodental sonora. Per contra, perviu amb força vitalitat l'article etimològic *lo/los.*

Per concloure i com a reflexió final m'agradaria remarcar la importància que ha representat tenir des de bon inici la feina ben acotada, ja que mentre realitzava el treball de camp, l'entusiasme del moment em va fer pensar en la possibilitat d'ampliar l'estudi cap a altres poblacions. En especial, m'atreia la idea d'incloure en l'estudi Vilanova de Prades, que és poble també de frontera lingüística i comarcal (pertany a la Conca de Barberà, però és de parla occidental com els pobles del Priorat). També em va resultar temptadora la possibilitat de fer un estudi dialectològic generacional des d'una perspectiva més sociolingüística, quan en una entrevista, a Cornudella, ens vam asseure en una taula amb tres generacions diferents d'una mateixa família; intuíem ja un interessant i possible estudi sobre el variacionisme de la llengua que sumaria al factor geogràfic altres variables com poden ser l'edat o el sexe. Seria interessant i desitjable que un dia, no molt llunyà, el poguéssim realitzar.

IV. BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja (1926-1968) *Diccionari Català-Valencià-Balear* (DCVB). Moll: Palma de Mallorca 10 volums. Versió informatitzada: http://dcvb.iecat.net

ALEGRE Montserrat, et al. (1980) «Delimitació de la frontera dialectal en una zona del Baix Camp – Priorat», *Anuario de filología,* VI. Universitat de Barcelona, p. 327-336.

BADIA, Antoni M. (1951) *Gramática Histórica Catalana.* Barcelona: Ed. Noguer. Segona edició traduïda (1994) *Gramàtica Històrica Catalana.* València:Tres i quatre.
- (1979) «Fronteres dialectals i fronteres comarcals», *Festschrift Kurt Baldinger zum 60.* Geburtstag. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, p. 687-699.

BADIA, Antoni M.; PONS, Lídia.; VENY, Joan (1993) *Atles lingüístic del domini català.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

BURGUEÑO, Jesús (2003) *Història de la divisió comarcal.* Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.

CABRÉ, M. Teresa (1977) «Delimitació de la frontera català oriental/ català occidental en la zona de l'Argentera- Torre de Fontaubella- Capçanes», *Anuario de filología,* III. Universitat de Barcelona, p. 445-456.

COROMINES, Joan (1980- 2001) *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (DECAT). Barcelona: Curial: Caixa de Pensions "La Caixa", 10 volums.

GRIERA, Antoni (1923- 1964) *Atlas lingüístic de Catalunya.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

IGLÉSIES, Josep; SANTASUSAGNA Joaquim (1921) *Les Muntanyes de Prades, el Montsant i Serra la Llena: guia itinerària precedida d'un esbós monogràfic.* Reus: Ferreter i Gili. Segona edició (1930).

LLOPIS, Isabel (1994) *Inventari i estudi dels noms de lloc i persona de l'antic terme d'Albarca (Priorat).* Barcelona: Generalitat de Catalunya. Edició digital (2009) www.onomastica.cat/sites/onomastica.cat/files/Albarca.pdf

MARTÍ, Joan (1970) *Contribució a l'estudi del dialecte occidental.* Tarragona: Publicacions de la Diputació Provincial de Tarragona.

MOLL, Francesc de Borja (1952) *Gramática Histórica Catalana.* Madrid: Editorial Gredos. Edició traduïda (1991) *Gramàtica històrica catalana.* València: Universitat de València.

NAVARRO, Pere (1999) "Els parlars de transició entre el català occidental i l'oriental", *Caplletra*, 26 (Primavera), p. 91-105.

- (2000) *Aproximació geolingüística als parlars del Priorat.* Albarca: Migdia Serveis Culturals. Segona edició (2012) Calaceit: Carrutxa.

PONS, Lídia; VENY, Joan (2003) *Atlas lingüístic del domini català. 2. El vestit; 3. La casa. Ocupacions domèstiques*, vol. II. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans

RECASENS, Daniel (1985) *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona.* Barcelona: Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- (1991) *Fonètica descriptiva del català (Assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català del segle XX).* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Segona edició (1996).

VENY, Joan (1978a) *Estudis de geolingüística catalana.* Barcelona: Edicions 62. Segona edició (1984).

- (1978b) *Els parlars.* Barcelona: Dopesa.

- (1982) *Els parlars catalans (síntesi de dialectologia).* Palma de Mallorca: Editorial Moll. Tercera edició corregida i augmentada. Palma de Mallorca: Editorial Moll (1982).

- (1985) *Introducció a la dialectologia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia catalana.

- (1988) «Noves dades sobre la partió català occidental- català oriental», *Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica* (Tampa- St. Augustine, 1987). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 11-41.

- (1997) «Els noms catalans dels mosquits», dins *Revista de filología románica, nº 14, vol. I.* Madrid: Facultad de Filología. Universidad Complutense, p. 487-501.

ANNEX

Annex 1. Taules i transcripció fonètica del lèxic

Taula 1. Vegetals

Població / c. estàndard	Cornudella	La Morera	Ulldemolins	Arbolí	Capafonts	Prades
albercoc	[awβerˈkɔk]	[awβerˈkɔk]	[awβerˈkɔk]	--------	[əwβerˈkɔk]	[əwβerˈkɔk]
albergínia	[awβerˈdʒiniɛ]	[awβerˈdʒinia]	[awβerˈdʒiniɛ]	[əwβərˈdʒiniə]	[əwβərˈdʒiniə]	[əwβərˈdʒiniə]
alfàbrega	[awˈfaɣimɛ]	[awˈfabɾiɣa]	[awˈfabɾiɣɛ]	[əwˈfaɣimə]	[əwˈfaɣɾimə]/ [əwˈflaɣimə]	[əwˈfaɣɾimə]
ametlla	[ˈmɛλɛ]	[ˈmɛλa]	[ˈmɛλɛ]	[ˈmɛλə]	[əwˈmɛλə]	[əwˈmɛλə]
avellana	[beˈλanɛ]	[beˈλana]	[beˈλanɛ]	[bəˈλanə]	[bəˈλanə]	[bəˈλanə]
blat de moro	[moˈɾɛsk]	[moˈɾɛsk]	[moˈɾɛsk]	--------	[muˈɾɛsk]	[moˈɾɛsk]
cirerer	[siˈɾe]	[siˈɾe]	[siɾeˈɾe]	[siɾəˈɾe]	[siɾəˈɾə]	[siɾəˈɾə]
farigola	[tiˈmo]/ [faɾiˈɣolɛ]	[faɾiˈɣola]	[tiˈmo]	[fəɾiˈɣolə]	[fəɾiˈɣolə]	[tiˈmo]/[fəɾiˈɣolə]
magrana	[maŋˈgɾanɛ]	[maŋˈgɾana]	[maŋˈgɾanɛ]	[məŋˈgɾanə]	[məŋˈgɾanə]	[məŋˈgɾanə]

(continuació taula 1)

Població / **c. estàndard**	**Cornudella**	**La Morera**	**Ulldemolins**	**Arbolí**	**Capafonts**	**Prades**
meló	[moˈlo]	[moˈlo]	[meˈlo]	[muˈlo]	[məˈlo]	[məˈlo]
mongeta verda	[bajˈʒɔkɛ]	[bajˈʒɔka]	[bajˈʒɔkɛ]	[bəjˈʒɔkə]	[bəjˈʒɔkə]	[bəjˈʒɔkə]
mongeta seca	[feˈzɔl]	[feˈzɔl]	[feˈzɔl]	[fəˈzɔl]	[fəˈzɔl]	[fəˈzɔl]
patata	[ˈtɾuɱfo]	[ˈtɾuɱfa]	[ˈtɾuɱfɛ]	[pəˈtakə]	[pəˈtakə]	[ˈtɾuɱfo]
préssec	[ˈpɾesik]	[ˈpɾesik]	[ˈpɾɛsik]	--------	[ˈpɾesik]	[ˈpresik]
romaní	[roˈme]	[roˈme]	[roˈme]	[ruˈme]	[ruˈme]	[ruˈme]
rosella	[roˈeλɛ]	[ruˈeλa]	[roˈeλɛ]	[ruˈβeλə]	[ruˈβeλə]	[ruˈeλə]
síndria	[ˈsɛndɾiɛ]	[ˈsɛndɾia]	[ˈsɛndɾiɛ]	[ˈsindɾiə]	[ˈsindɾiə]	[ˈsindɾiə]
tomàquet	[toˈmakɛ]	[toˈmaka]	[toˈmakɛ]	[tuˈmakə]	[tuˈmakə]	[tuˈmakə]

Taula 2. Animals.

Població / c. estàndard	Cornudella	La Morera	Ulldemolins	Arbolí	Capafonts	Prades
culleretes	[kuʎeˈɾɛtes]	[eskuðeˈʎɛtes]	[pasteˈɾɛtes]	[kuʎeˈɾɛtəs]	[kuʎeˈɾɛtəs]	[kuʎeˈɾɛtə]
formiga	[foɾˈmiɣɛ]/ [meˈlitʃɛ]	[foɾˈmiɣa]	[foɾˈmiɣɛ]	[fuɾˈmiɣes]	[fuɾˈniɣə]	[fuɾˈmiɣes]
llagosta	[ʎaŋˈgosto]	[ʎaŋˈgost]	[ʎaŋˈgost]	[ʎaŋˈgostə]	[ʎəŋˈgost]	[ʎaŋˈgosto]
llangardaix	[ʎaŋɣaɾˈdajʃ]	[ʎaɾɣaŋˈdajʃ]	[ʎaŋɣaɾˈdajʃ]	[ʎəŋɣəɾˈsaj]	[ʎəɾɣəŋˈdajʃ]	[ʎəŋɣəɾˈdaiʃ]
ocell	[miˈʃo]	[miˈʃo]/[mojˈʃo]	[miˈʃo]	[miˈʃo]	[miˈʃo]	[miʃˈo]
oreneta	[awɾiˈɾonɛ]	[awɾiˈona]	[awɾiˈɾonɛ]	---------	[əwɾəˈnɛtə]	[əwɾiˈnɛtes]
ratapinyada	[ˈratapaˈnat]	[ˈratapaˈnat]	[ˈrataˈpa]	[ˈratəpləˈnat]	[ˈratəpləˈnat]	[ˈratapaˈnat]
sargantana	[saɾɣaŋˈtanɛ]	[saɾɣanˈtiʎa]	[saŋɣaɾˈtiʎɛ]	---------	---------	---------
verra	[ˈbɛrɛ]/[ˈgɔtʃɛ]	[tuˈsino] femella	[ˈbɛrɛ]	---------	[ˈgɔtʃə]	[ˈgɔtʃə]

Taula 3. Diversos

Població c. estàndard	Cornudella	La Morera	Ulldemolins	Arbolí	Capafonts	Prades
dimarts	[diˈmats]	[diˈmats]	[diˈmats]	[diˈmats]	[diˈmats]	[diˈmats]
diumenge	[duˈmeɲdʒe]	[duˈmeɲdʒe]	[duˈmeɲdʒe]	[duˈmeɲdʒə]	[duˈmeɲdʒə]	[duˈmeɲdʒə]
eixugamà/ drap de cuina	[ˈdɾap de ˈkuɲɛ]	[ˈdɾap de ˈkuɲa]	[kapˈsanɛ]	---------	[ˈdɾap də ˈkuɲə]	[əjʃuɣəˈma]
fusada	[boˈtanɛ]	[boˈtana]	[boliˈɣanɛ]	---------	[fuˈaðə]	[fuˈaðə]
galleda	[gaˈλɛtɛ]	[gaˈλɛta]	[gaˈλɛtɛ]	[fəˈraðə]	[fəˈraðə]/ [gaˈλɛtə]	[gaˈλɛtə]
melic	[meˈlik]	[meˈlik]	[meˈlik]	[məˈlik]	[məˈlik]	[məˈlik]
(els) porxos	[los ˈpɛɾtʃes]	los ˈpɔɾtʃes]	[los ˈpɔɾtʃos]	[əls ˈpɔɾtʃus]	[lus ˈpɛɾtʃus]	[lus ˈpɔɾtʃes]
test	[toˈrɛtɛ]	[toˈrɛta]	[toˈrɛtɛ]	[tuˈrɛtə]	[tuˈrɛtə]	[tuˈrɛtə]

Annex 2. Mapes dels resultats

MAPA 1

Vocalisme tònic

Realització de /a/ etimològica

NASCĔRE> néixer/ MAGIS > més

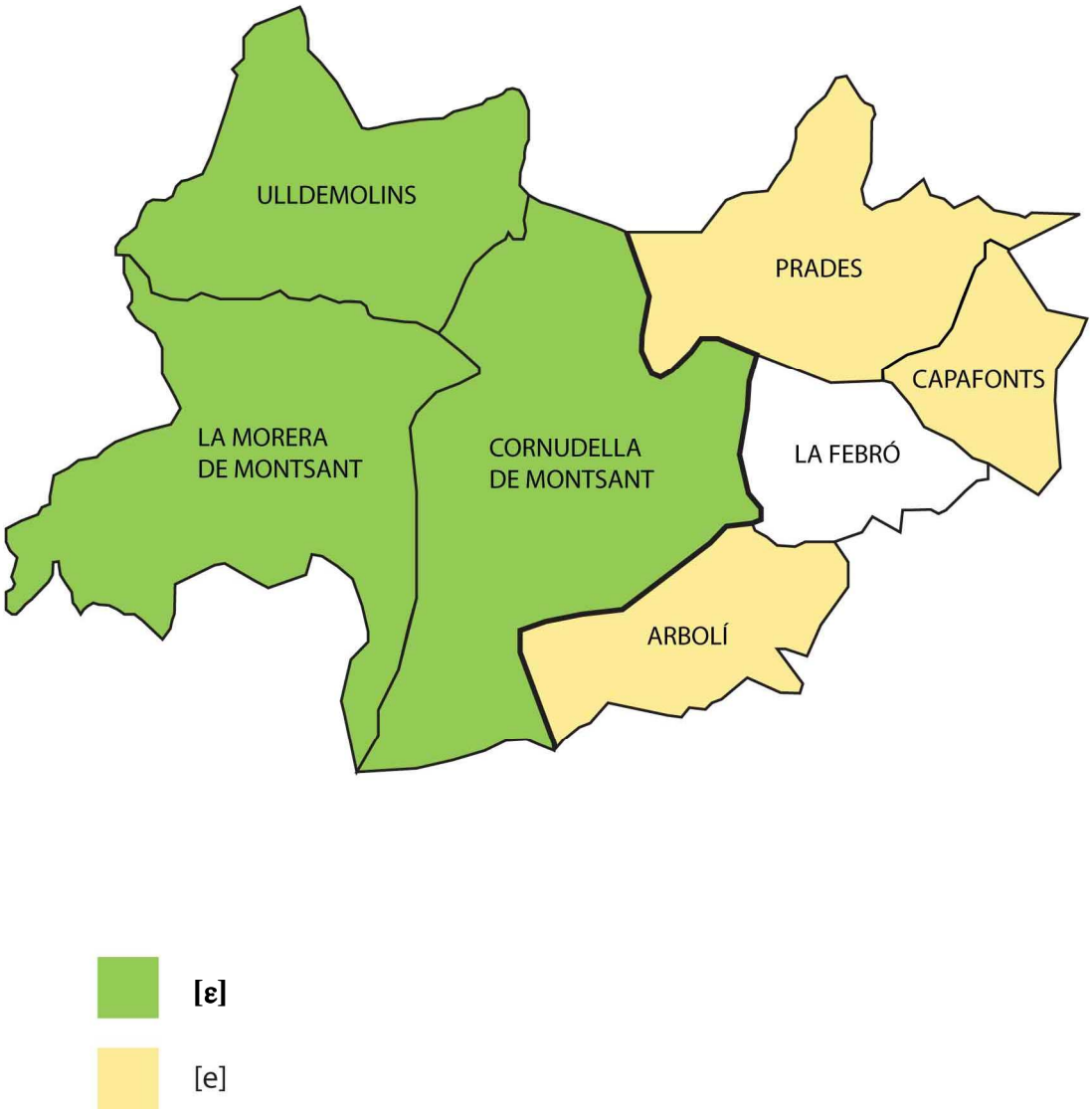

MAPA 2

Vocalisme tònic

Ĭ i Ĕ del llatí clàssic

orella beure

pera ceba

pèsol

[ɛ]

MAPA 3

Vocalisme àton

Realització de /a/ final de mot

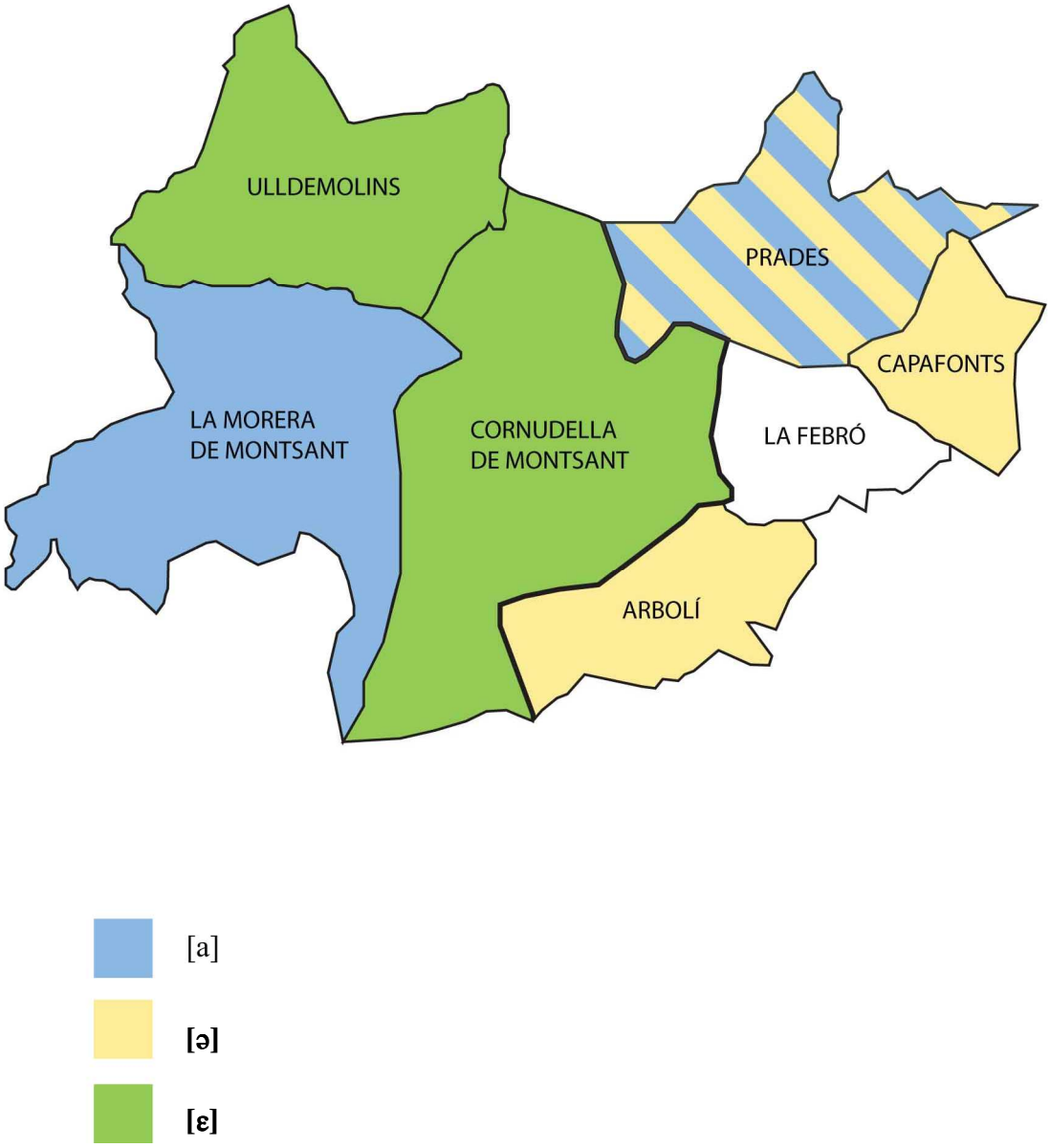

MAPA 4

Vocalisme àton

Realització de /e/ final lliure o travada

bledes jove

trufes sucre

cireres

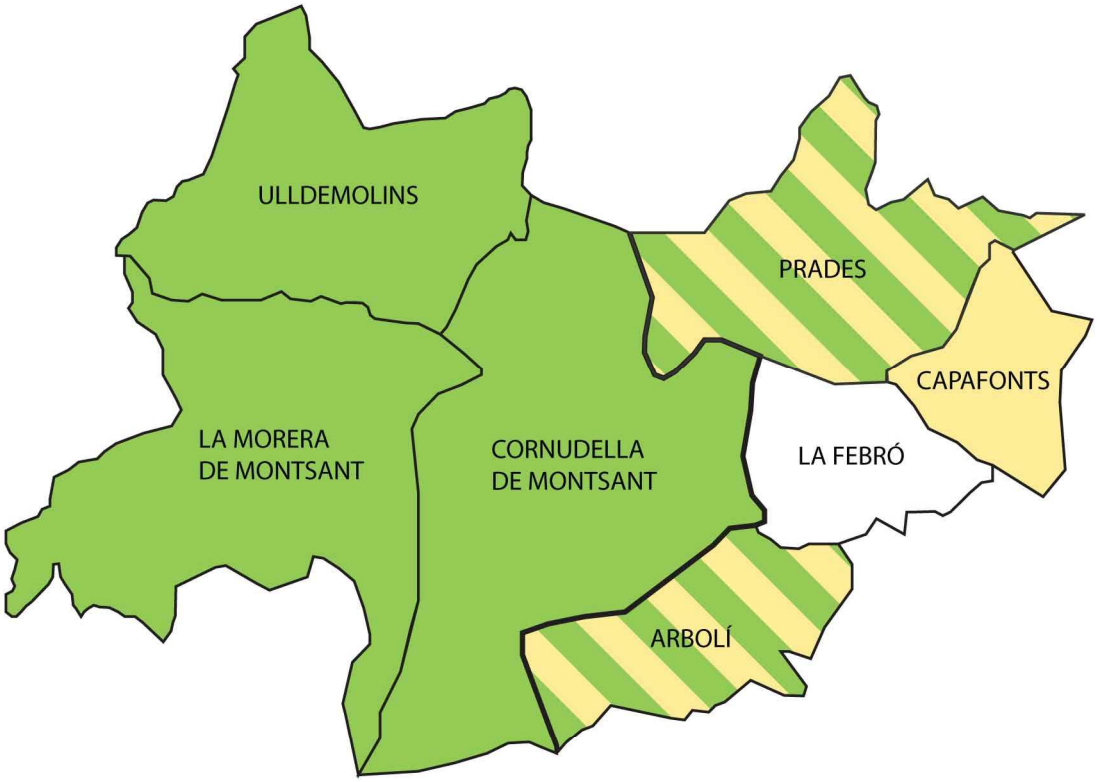

[e]

[ə]

MAPA 5

Vocalisme àton

-es/-en segments inicials

espígol escala

espatlla enciam

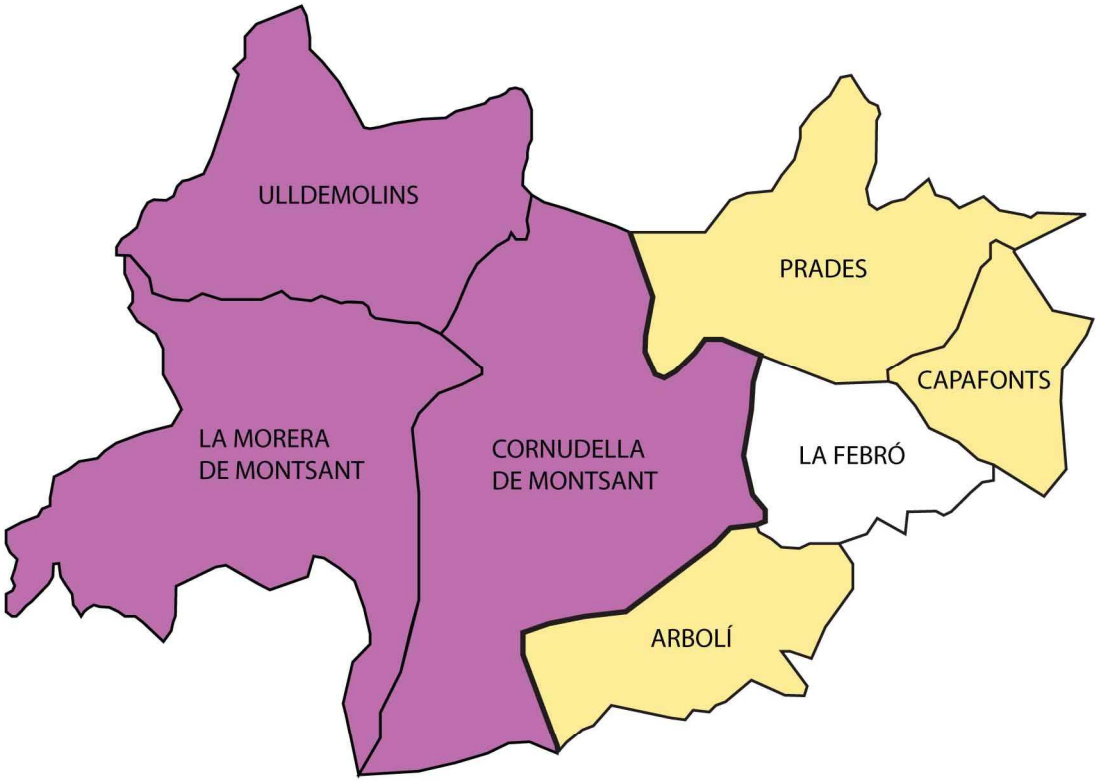

[a]

[ə]

MAPA 6

Vocalisme àton

Tancament de /e/ en [i]

genoll > ginoll

senyor > sinyor

menjar > minjar

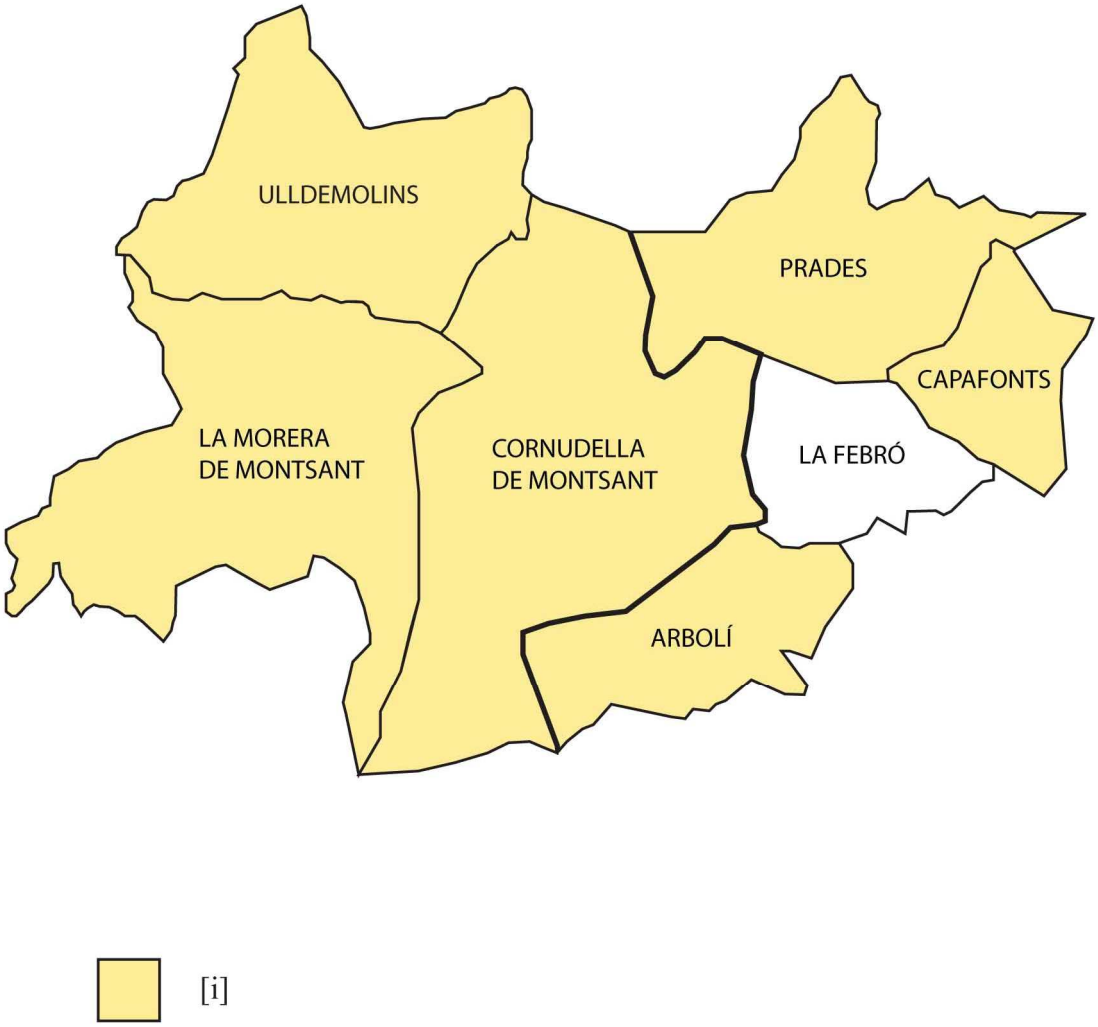

MAPA 7

Vocalisme àton

/e/ en posició posttònica final travada

ràvens/ràvins

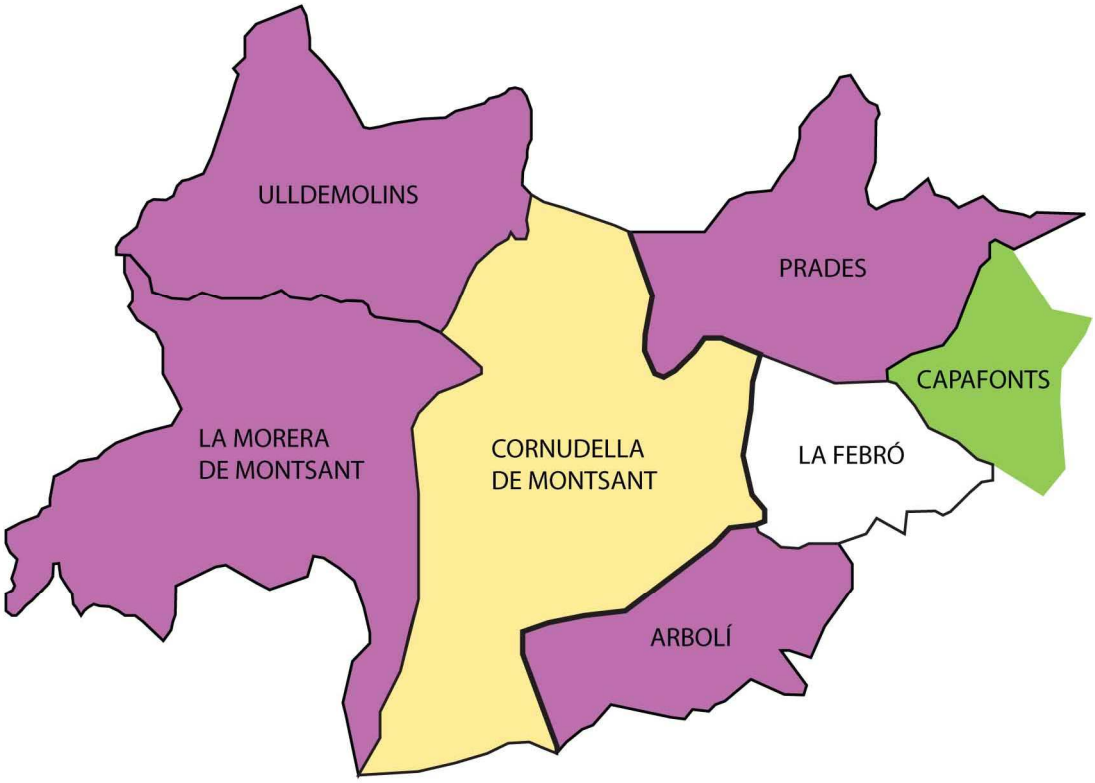

[e]

[i]

[ə]

MAPA 8

Vocalisme àton

/o/ en posició pretònica

romer

tomaca

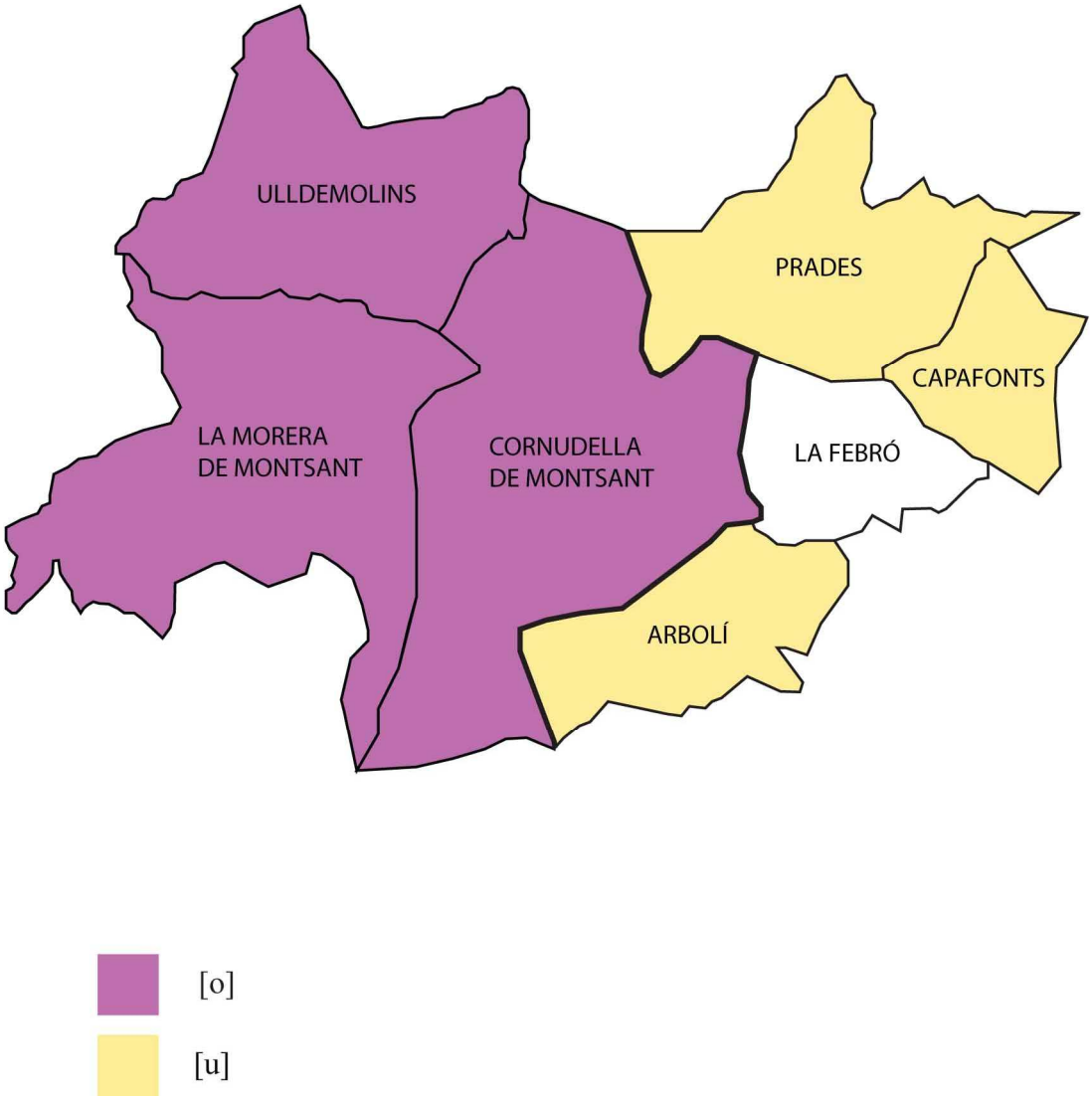

MAPA 9

Vocalisme àton

/o/ en posició posttònica

carro

pèsols

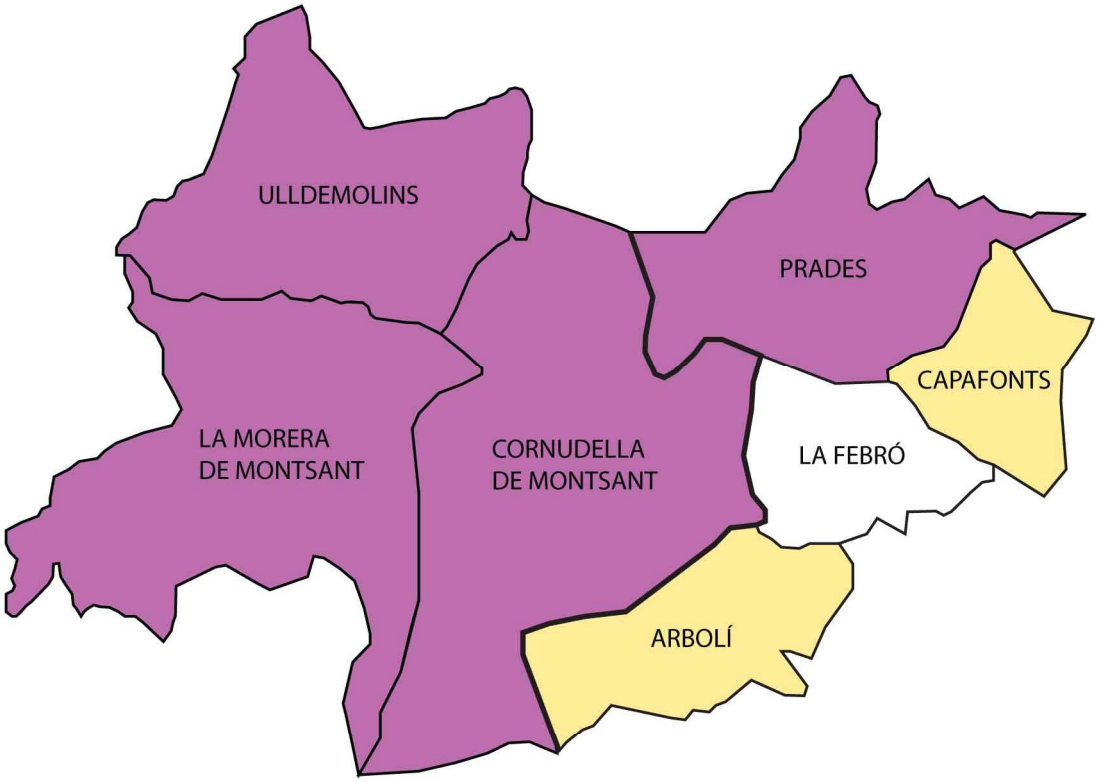

[o]

[u]

MAPA 10

Vocalisme àton

/o/ seguida de /i/ tònica

conill

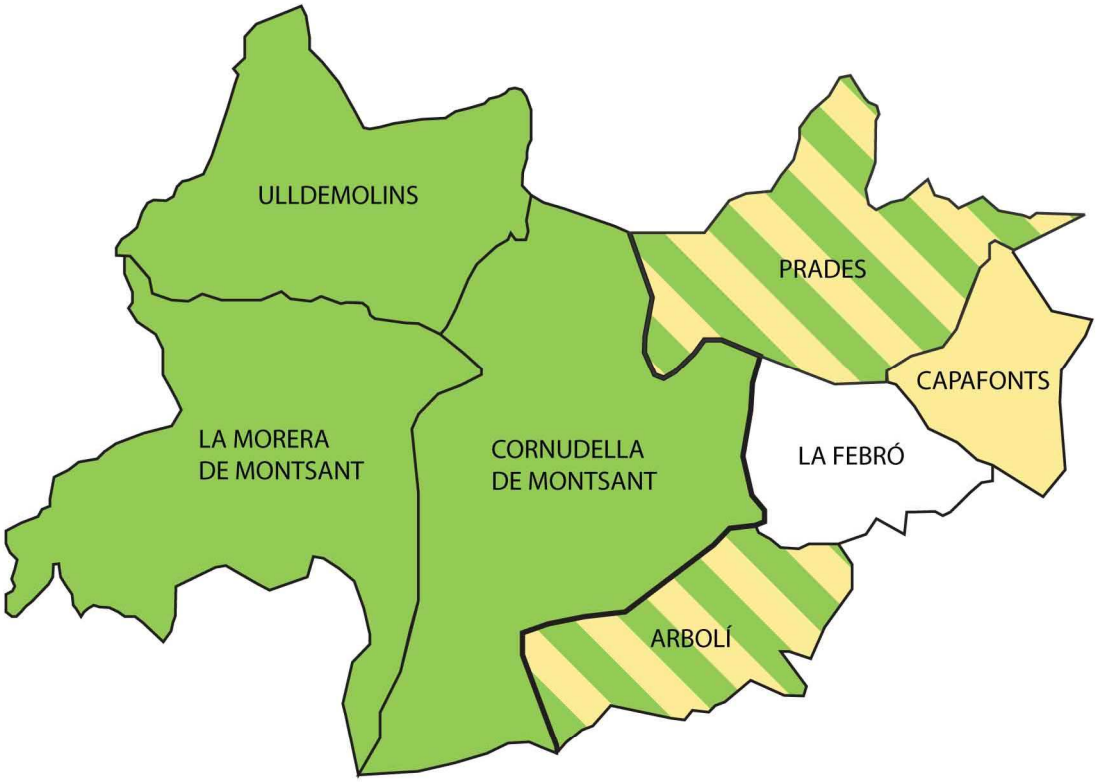

[o]

[u]

MAPA 11

Vocalisme àton

/o/ seguida de /i/ tònica

molí

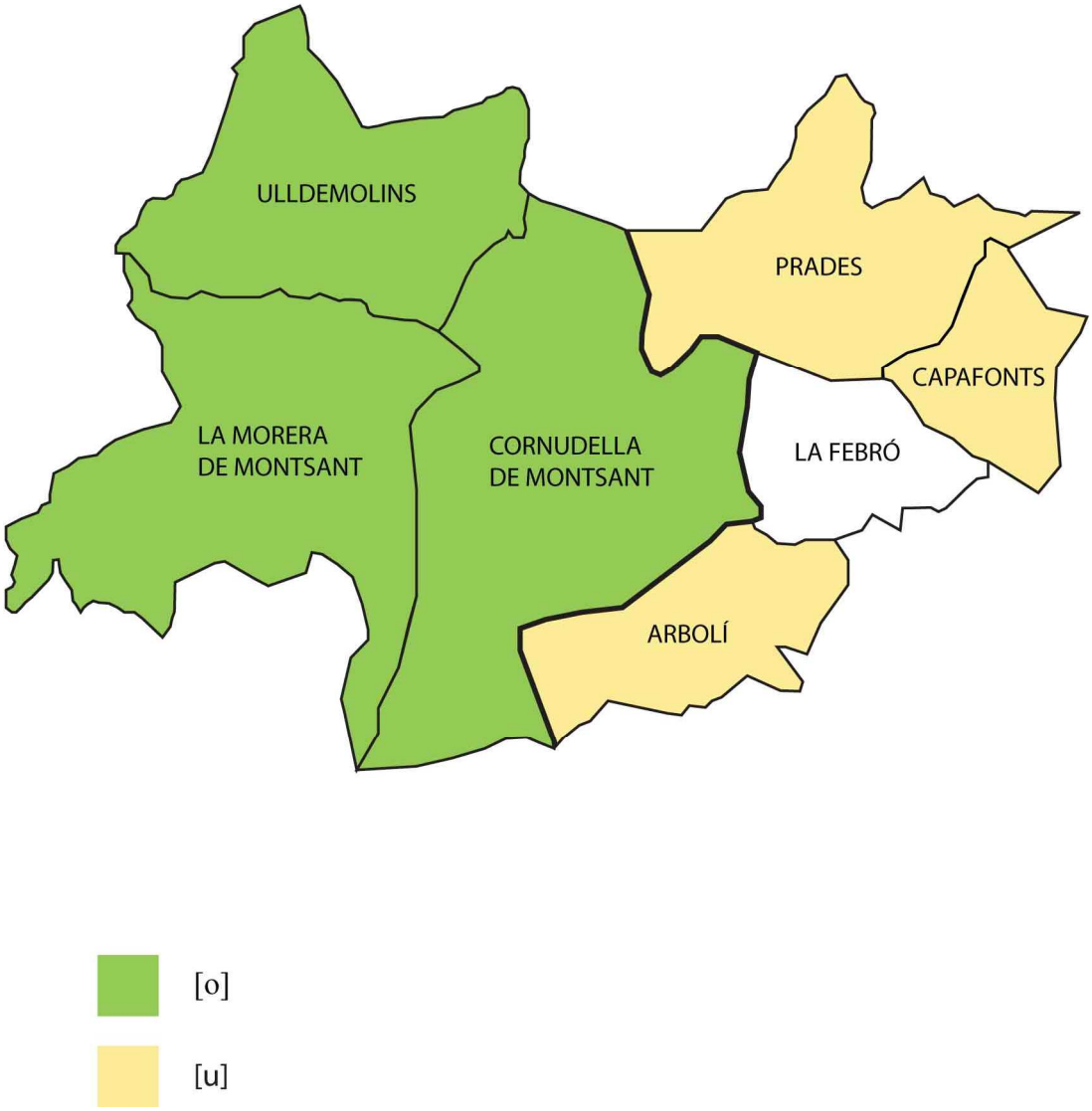

MAPA 12

Vocalisme àton

Desdoblament de /o/ inicial

oliva > auliva

obaga > aubaga

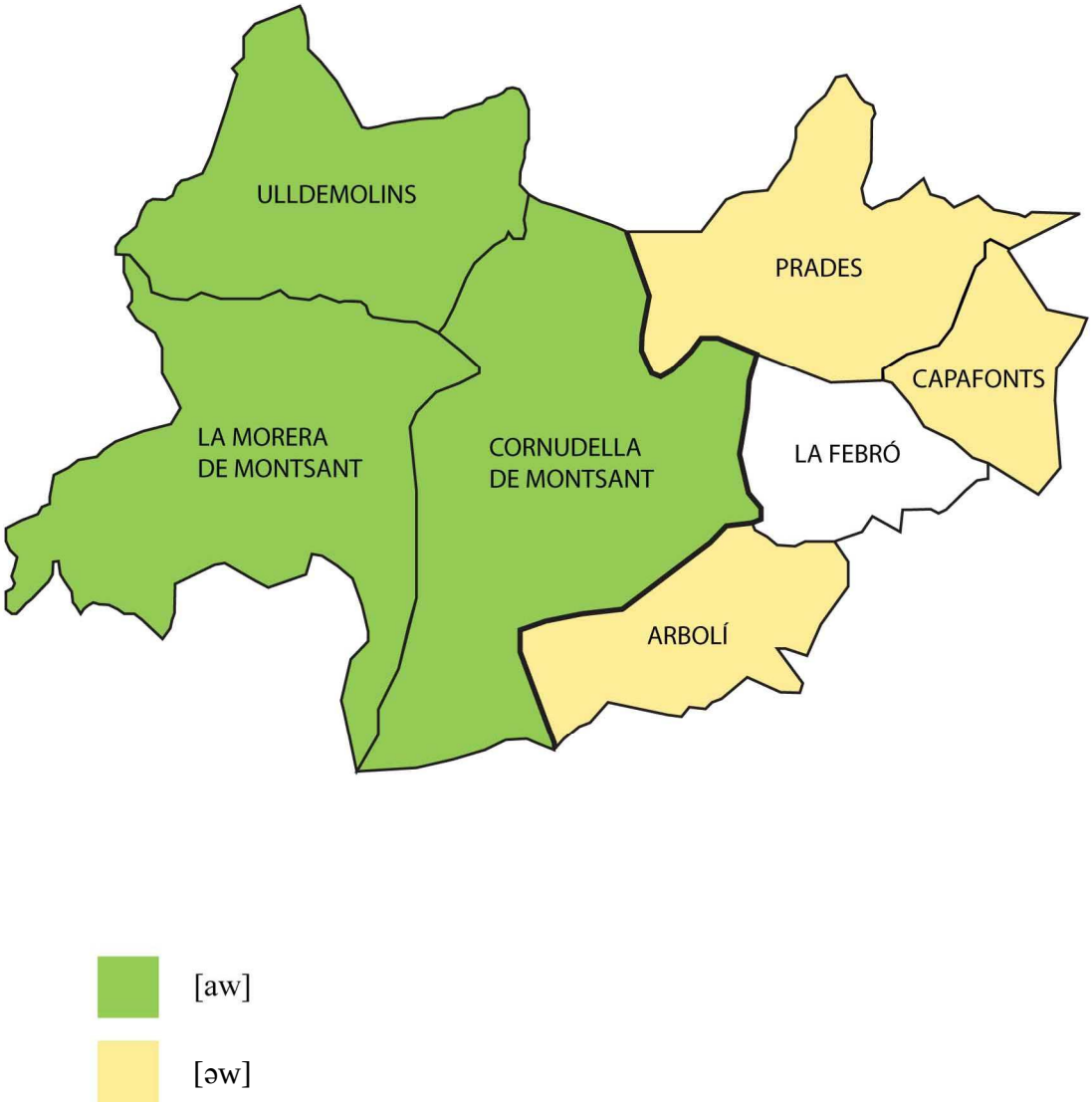

MAPA 13

Vocalisme àton

Vocalització de /l/ precedida de a- inicial

albergínia

Albarca

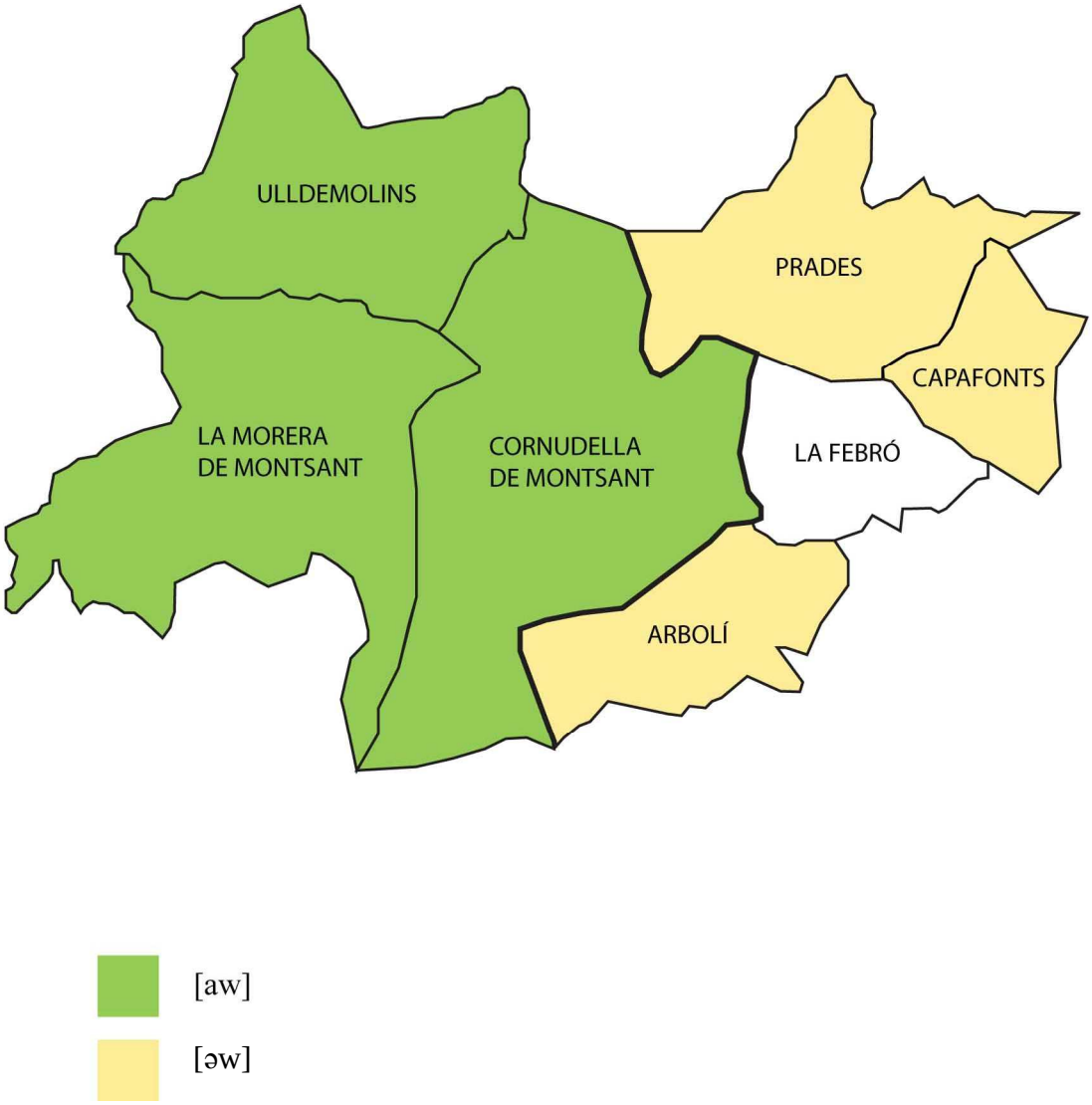

MAPA 14

Morfologia verbal

Morfema 1a. persona Present d'Indicatiu (-ar)

jo canto

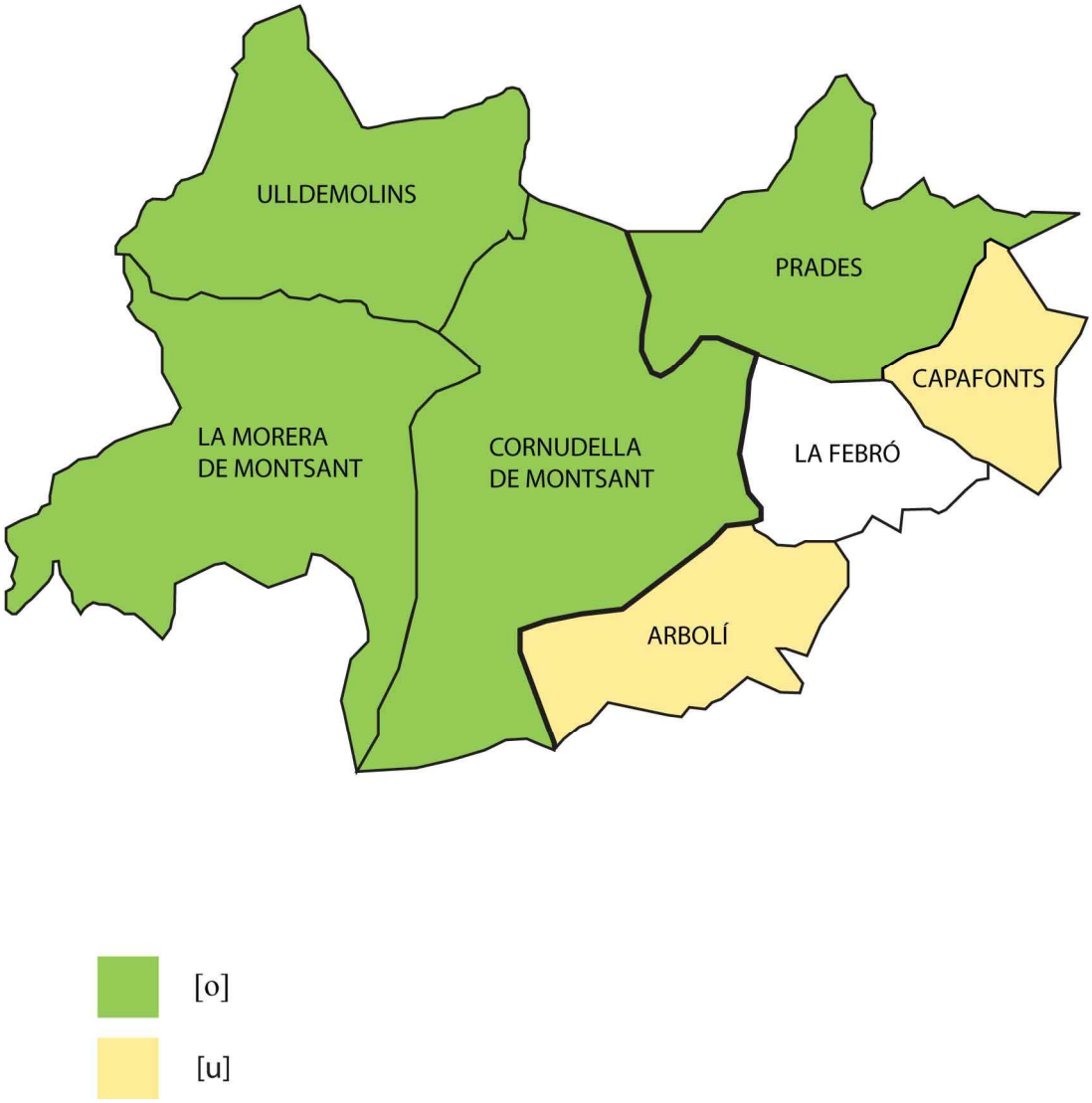

MAPA 15

Morfologia verbal

Morfemes 4a i 5a p. Imperfet d'Indicatiu (-ar)

cantàvom/cantàvam/cantàvem

cantàvou/cantàvau/cantàveu

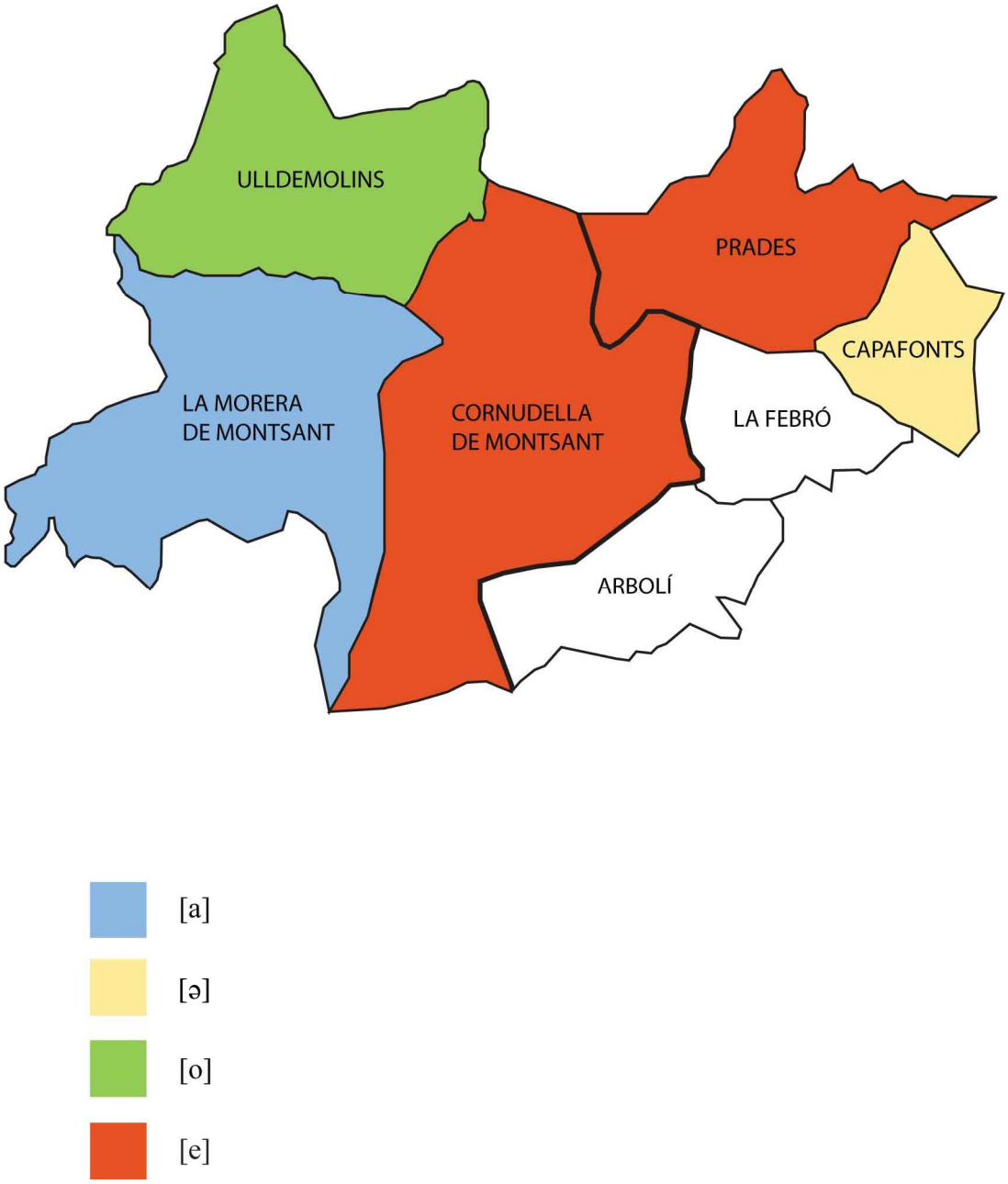

MAPA 16

Morfologia verbal

Morfema 4a. i 5a. p. de l'Imperfet de Subjuntiu (-ar)

cantéssim/cantéssom

cantéssiu/cantéssou

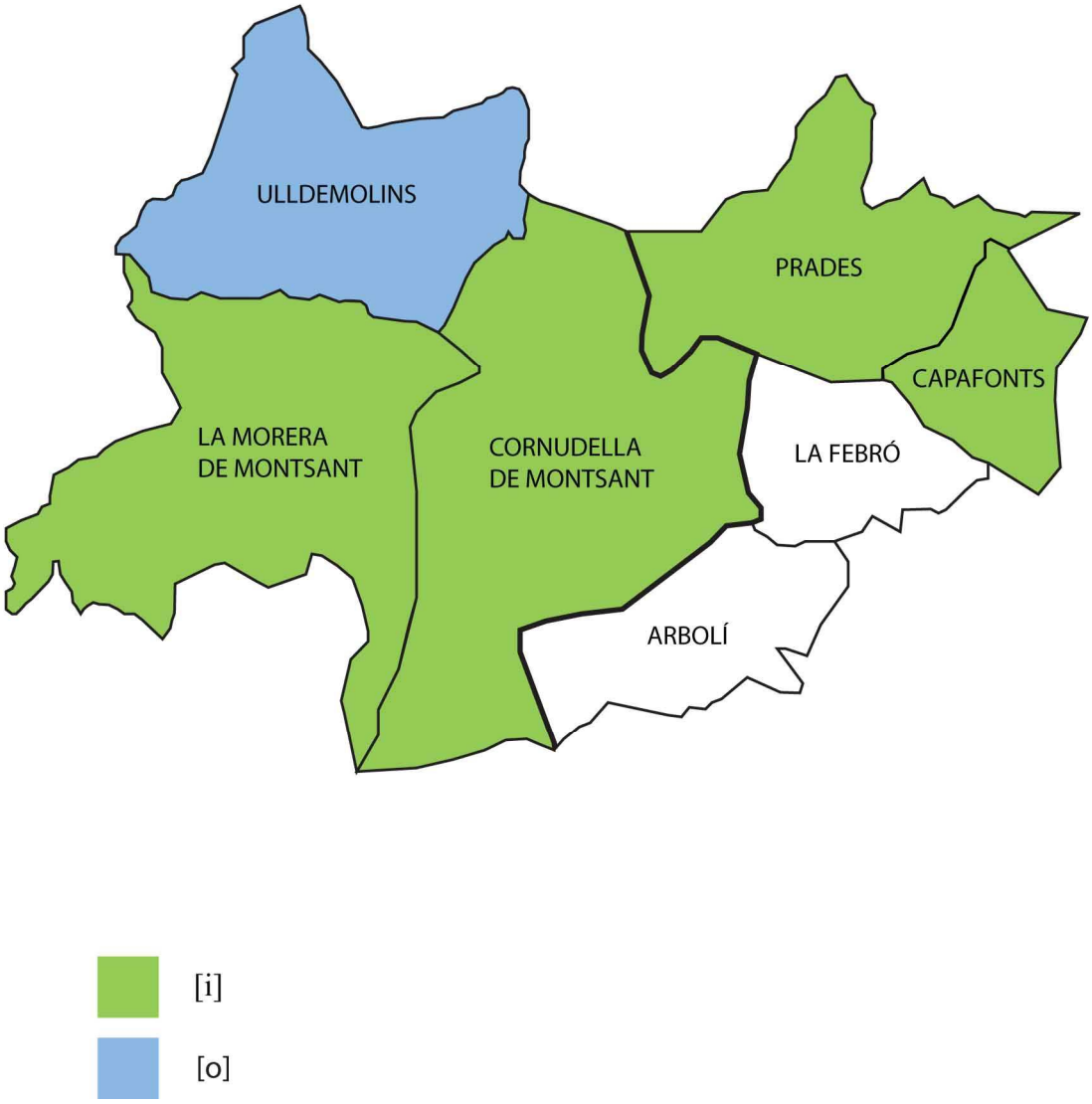

MAPA 17

Morfologia verbal

Infix dels verbs incoatius

ESC > -eix

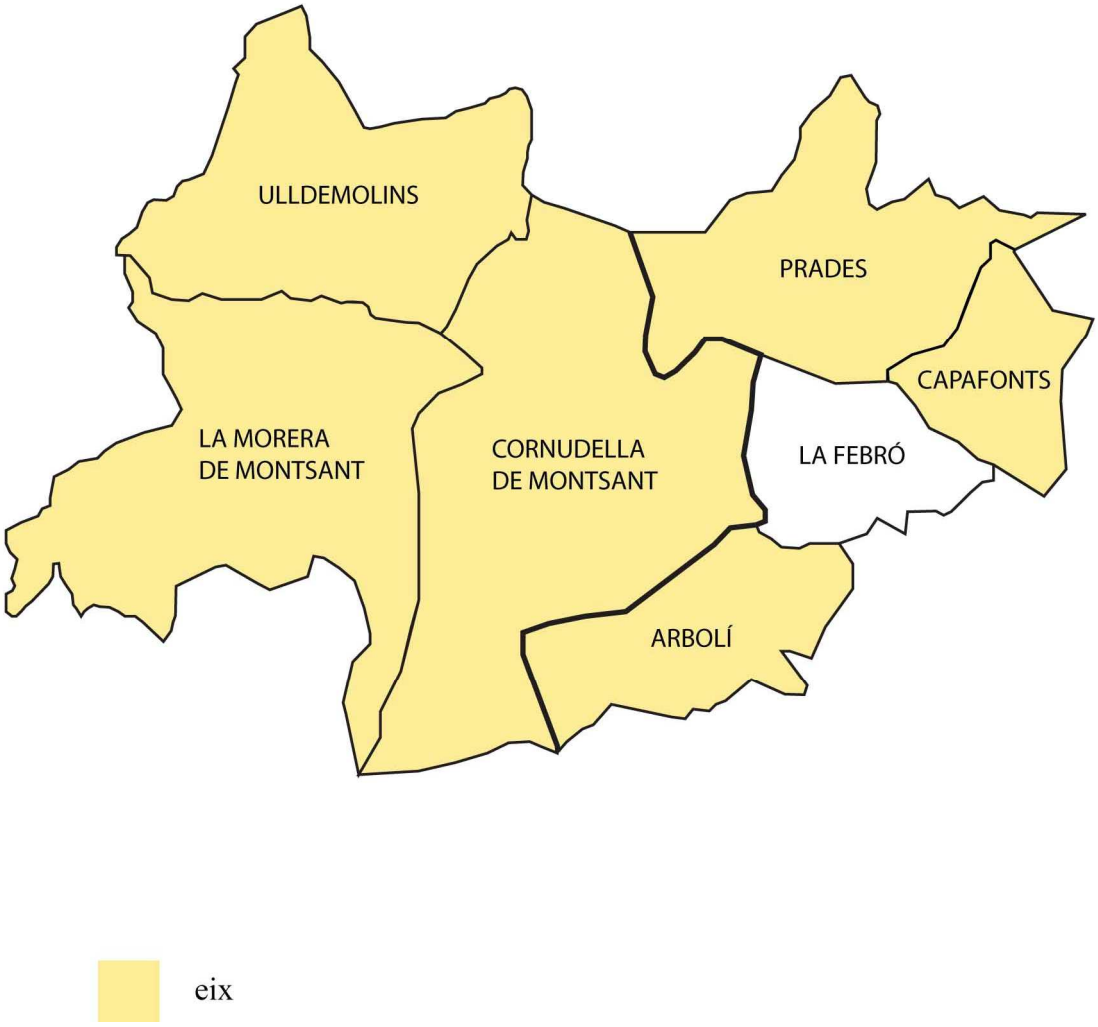

MAPA 18

Morfologia verbal

Participi verb ésser

sét

sigut

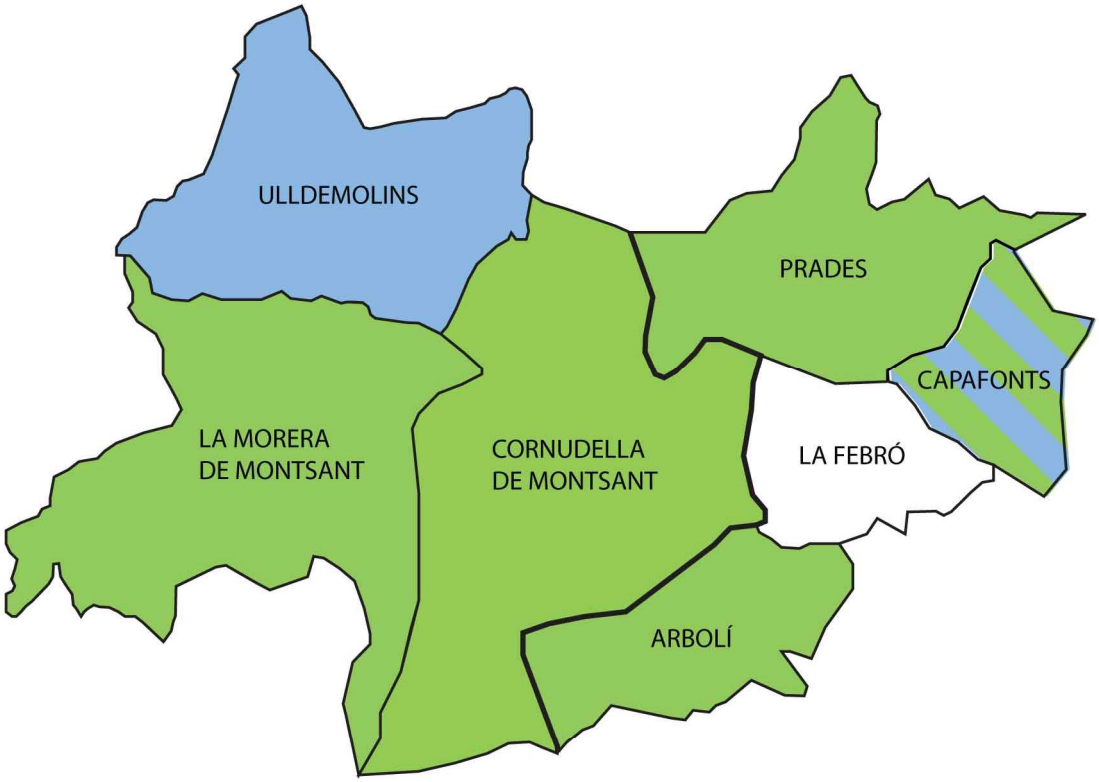

sét

sigut

MAPA 19

Lèxic: patata

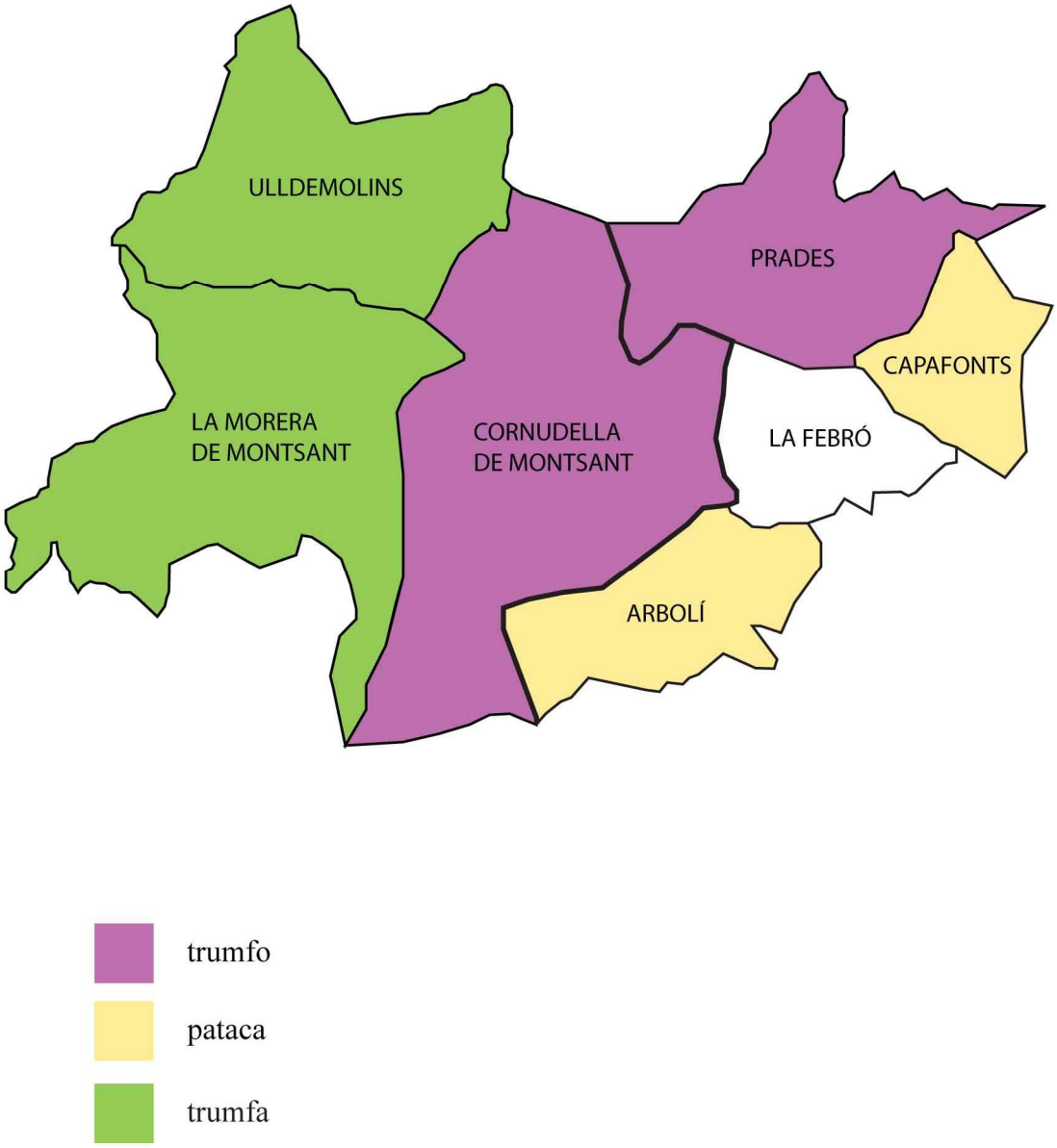

MAPA 20

Lèxic: aufàguima

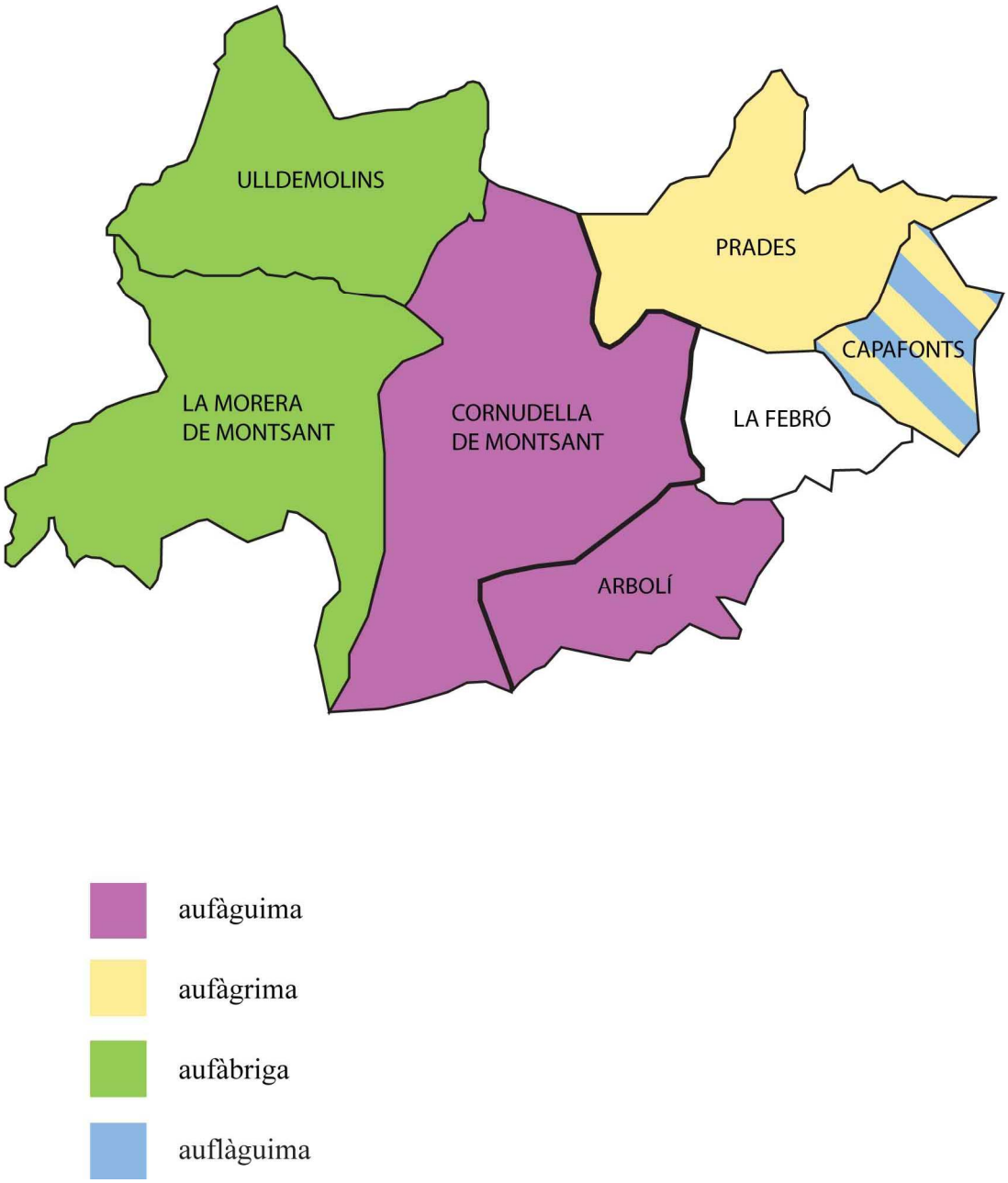

MAPA 21

Lèxic: rosella

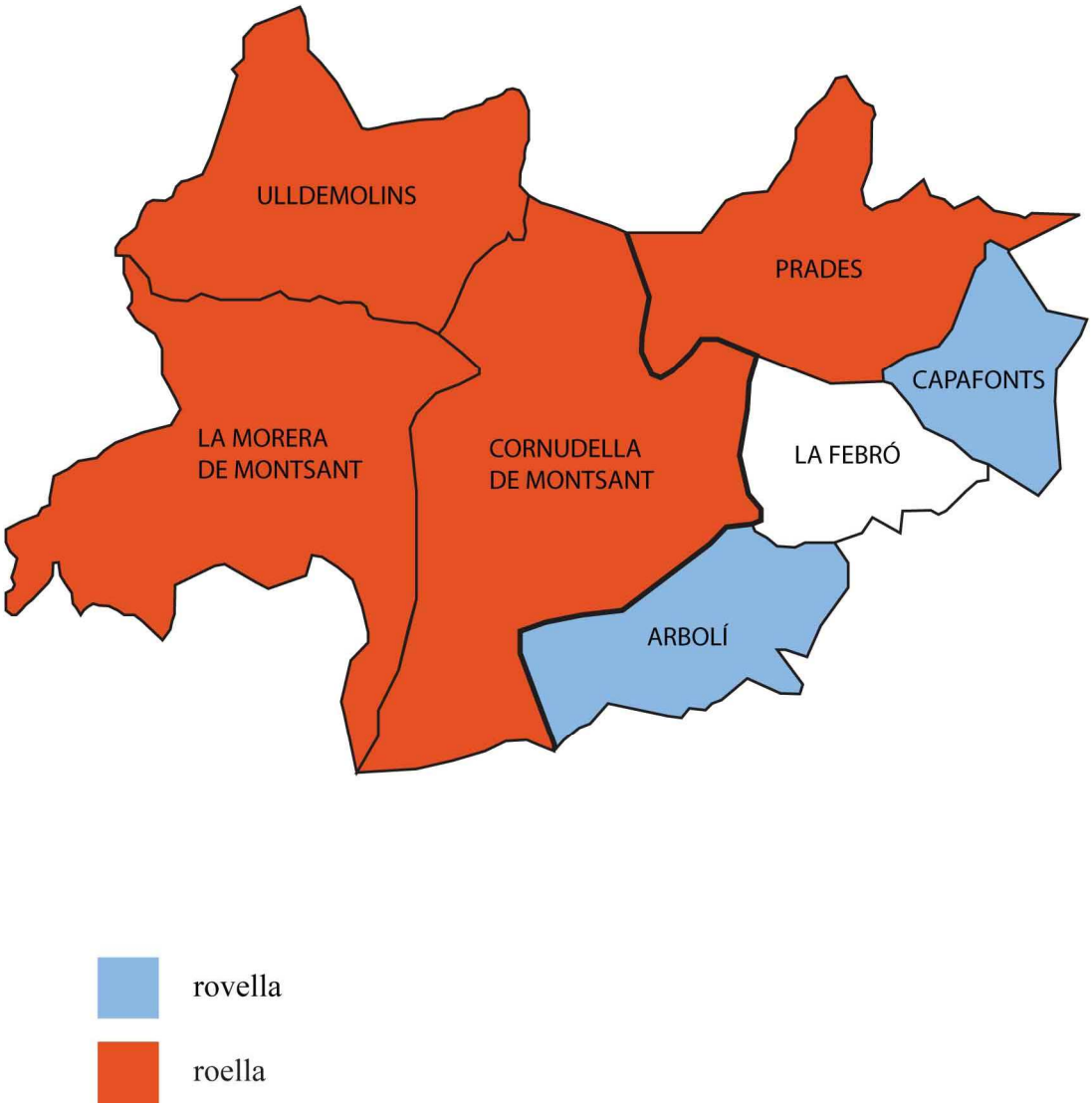

MAPA 22

Lèxic: préssec

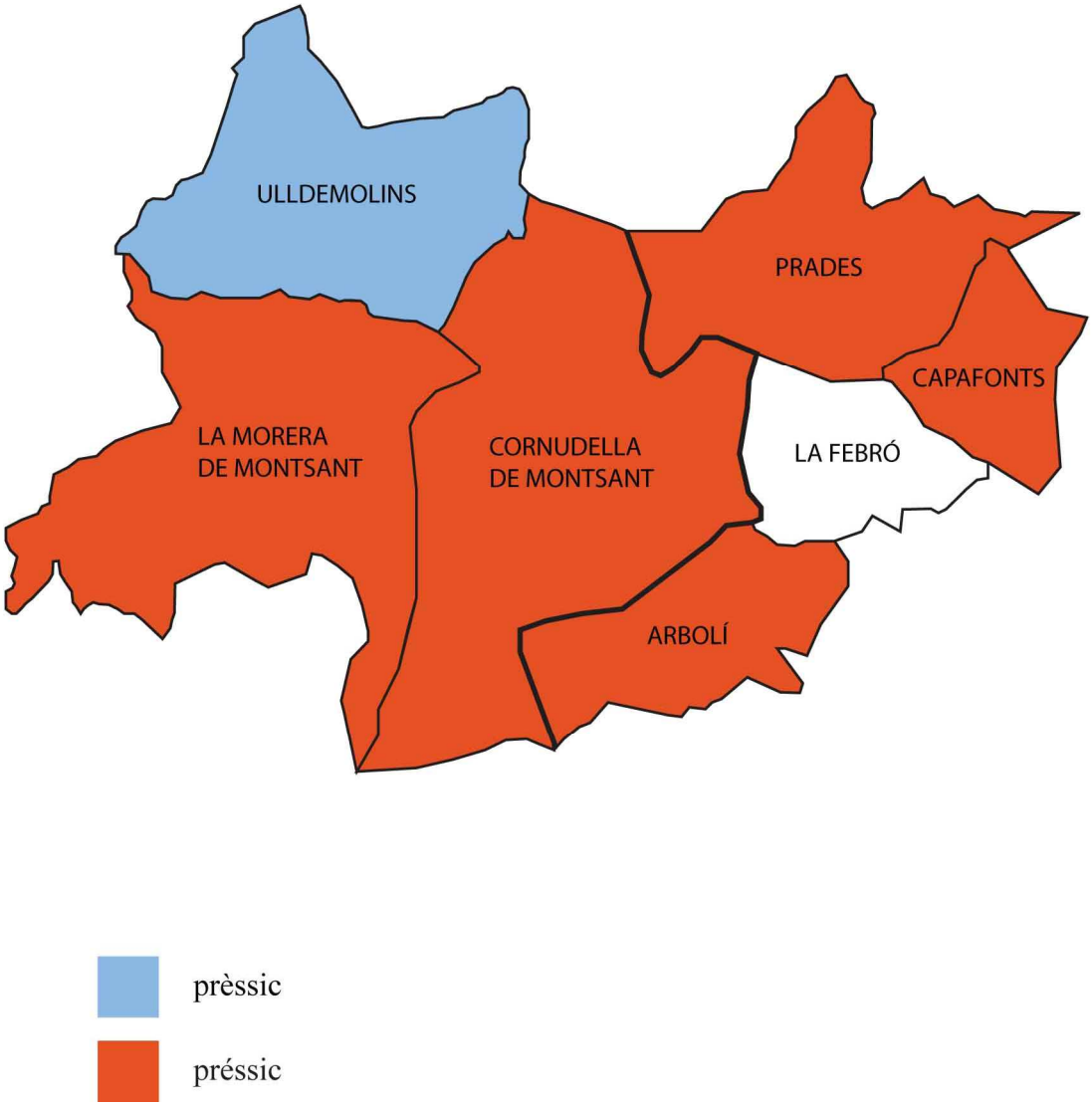

MAPA 23

Lèxic: síndria

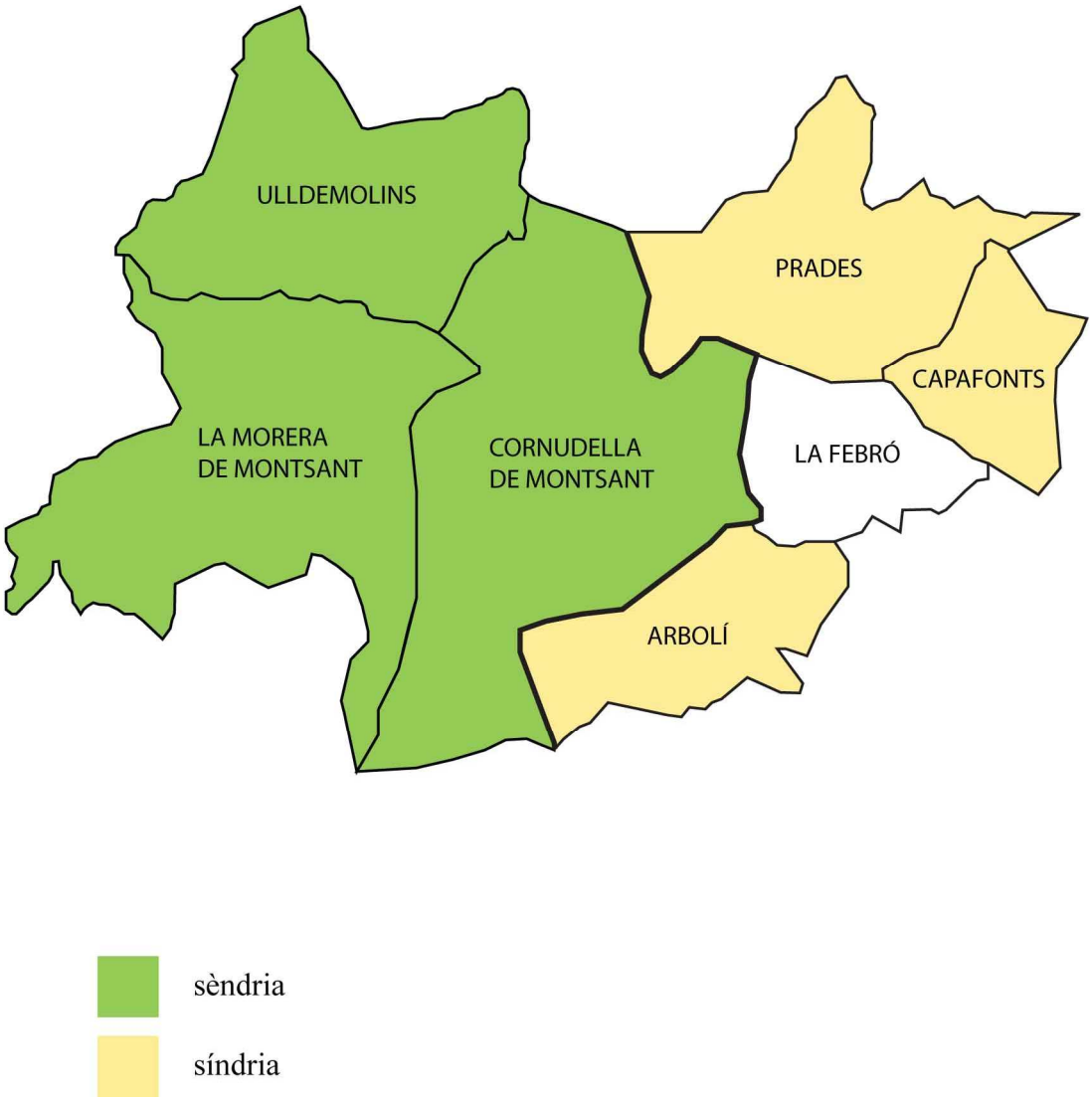

MAPA 24

Lèxic: ametlla

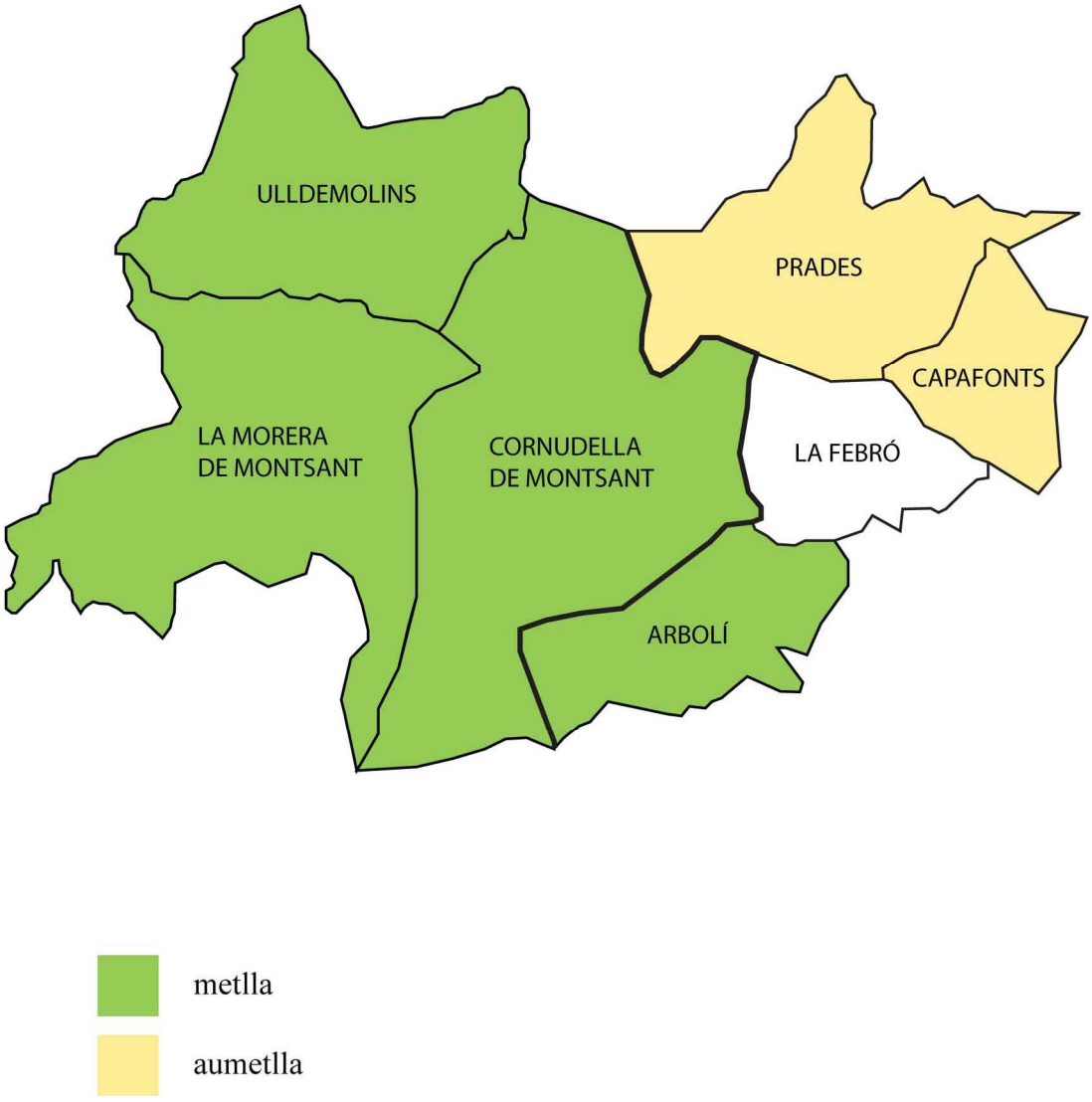

MAPA 25

Lèxic: meló

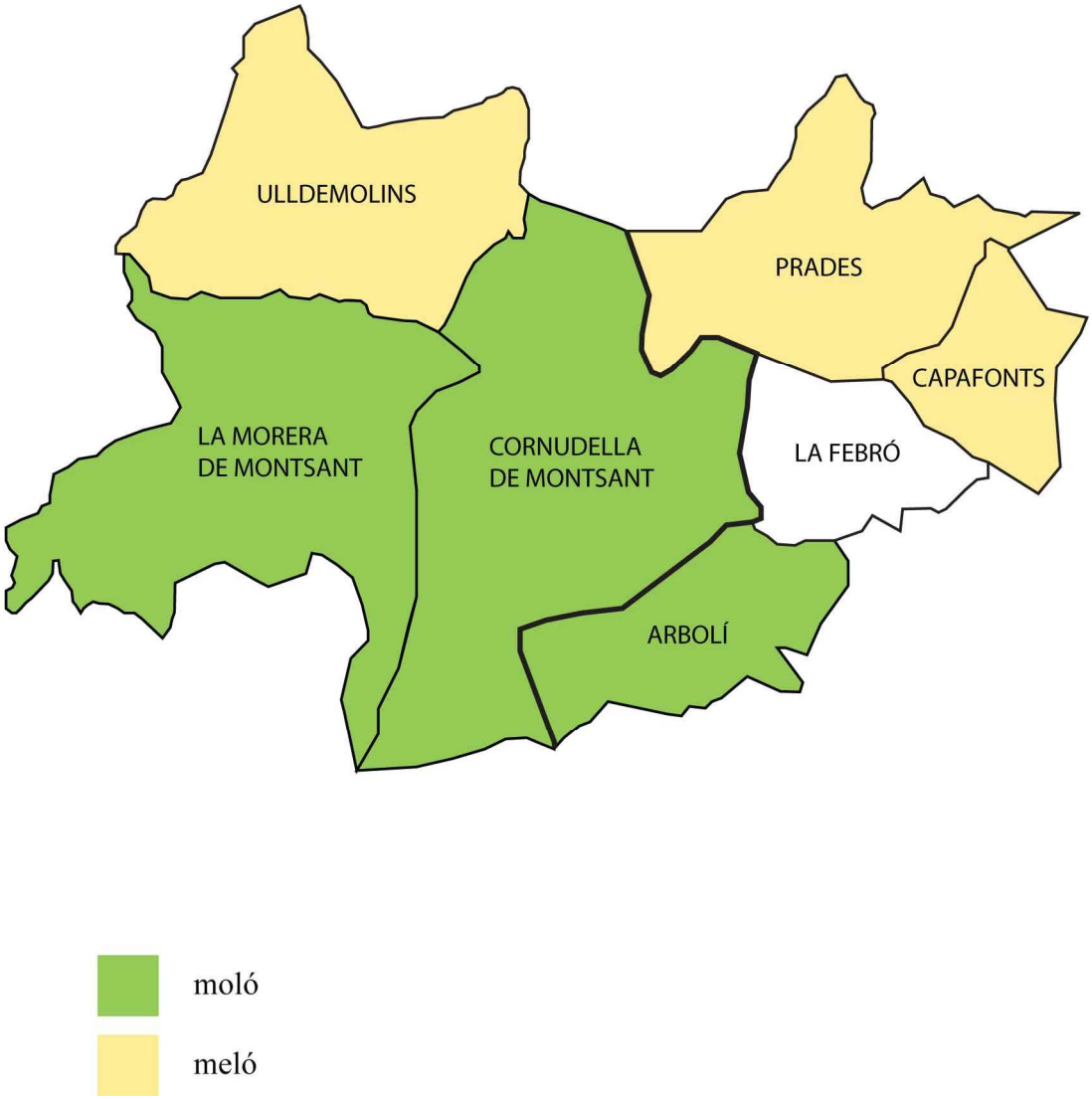

MAPA 26

Lèxic: cirerer

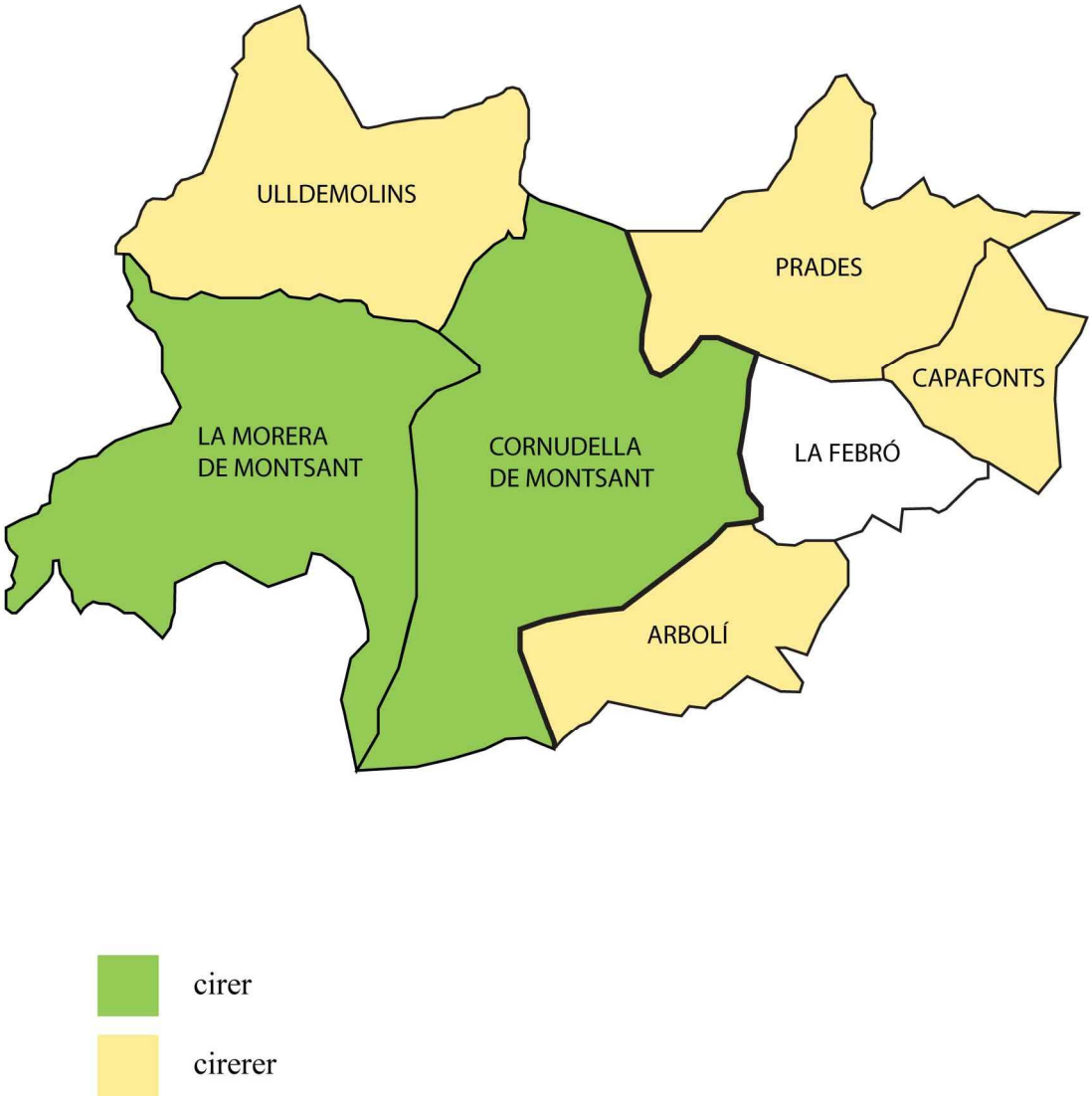

MAPA 27

Lèxic oreneta

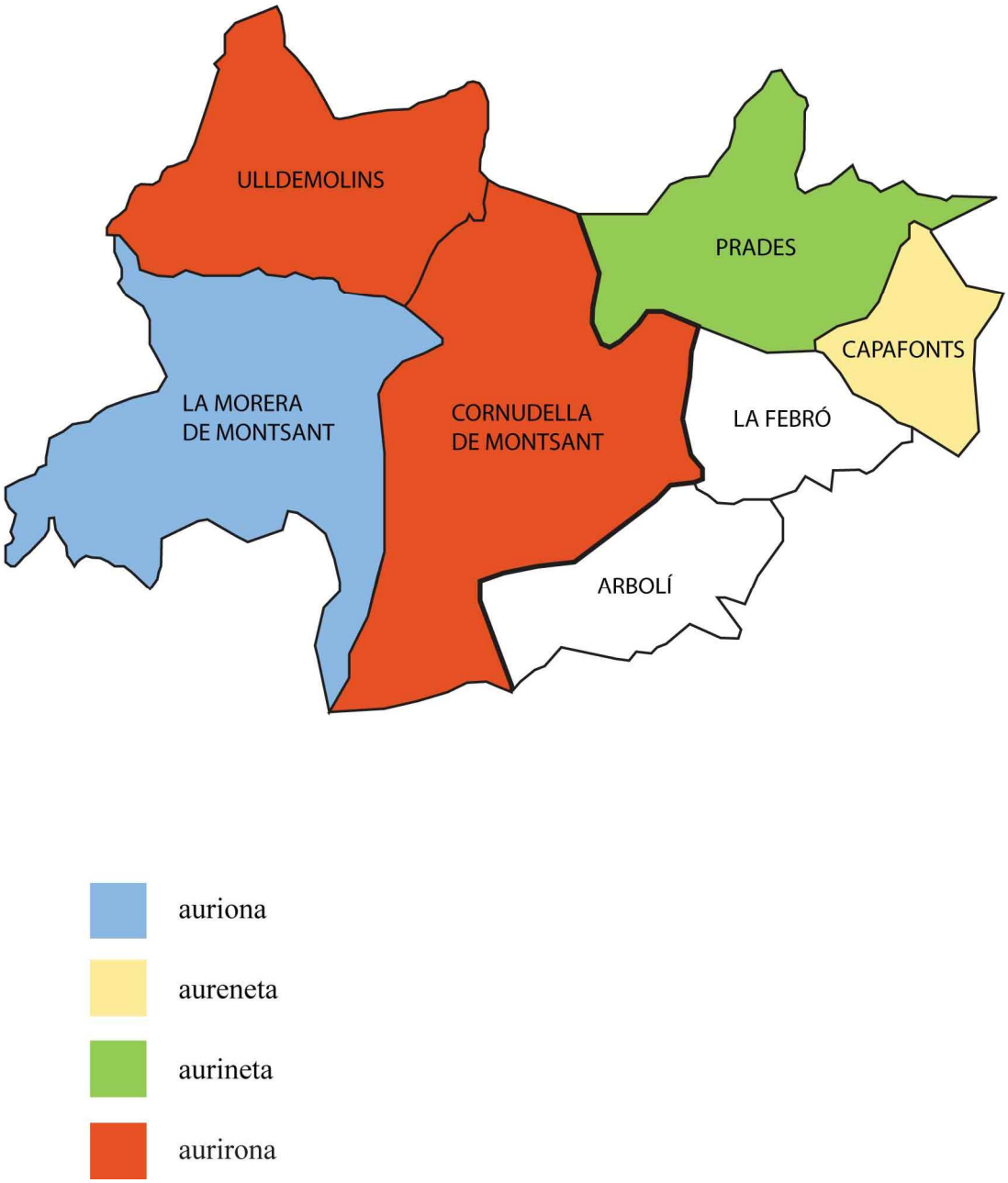

MAPA 28

Lèxic: formiga

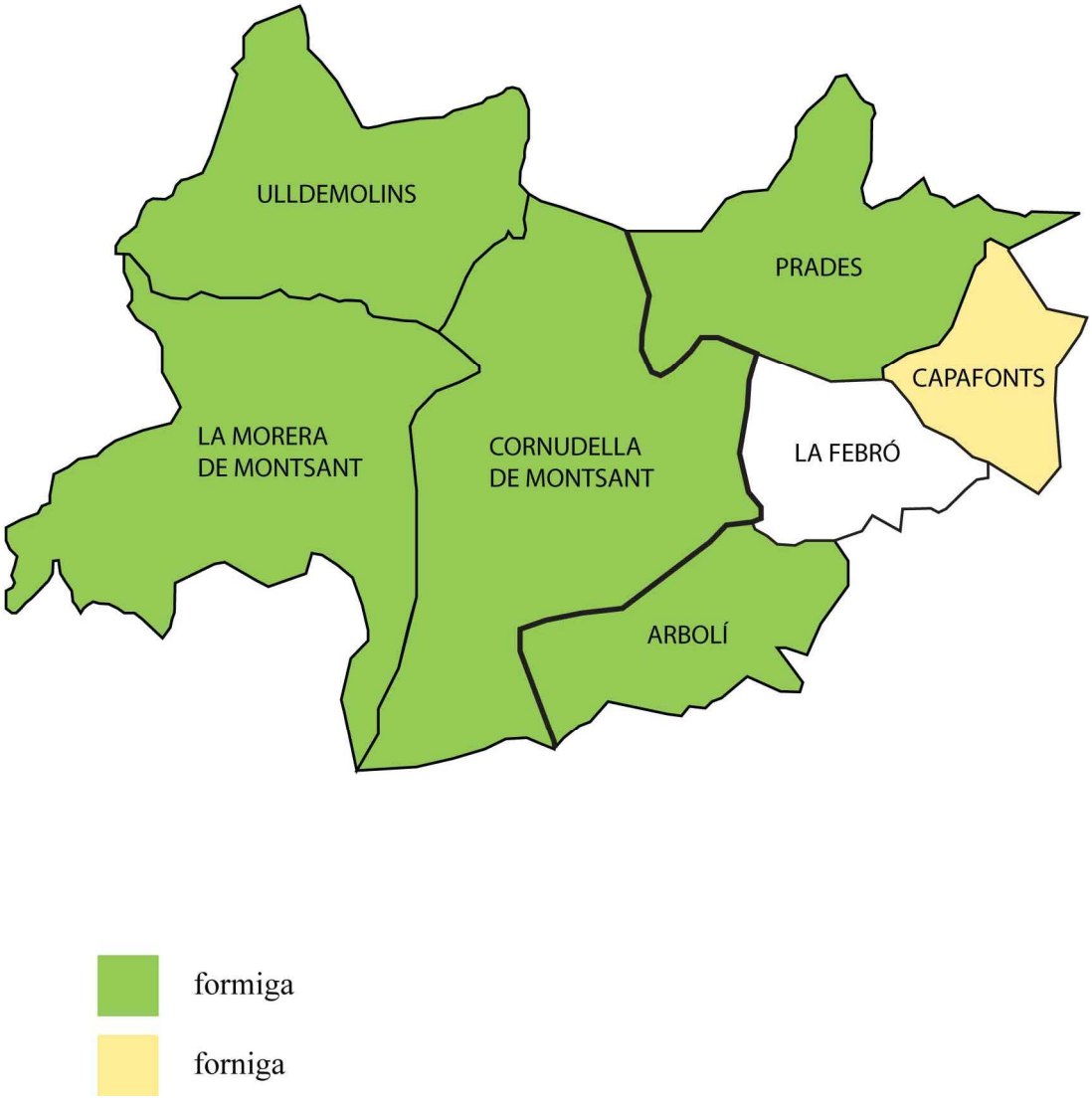

MAPA 29

Lèxic: verra

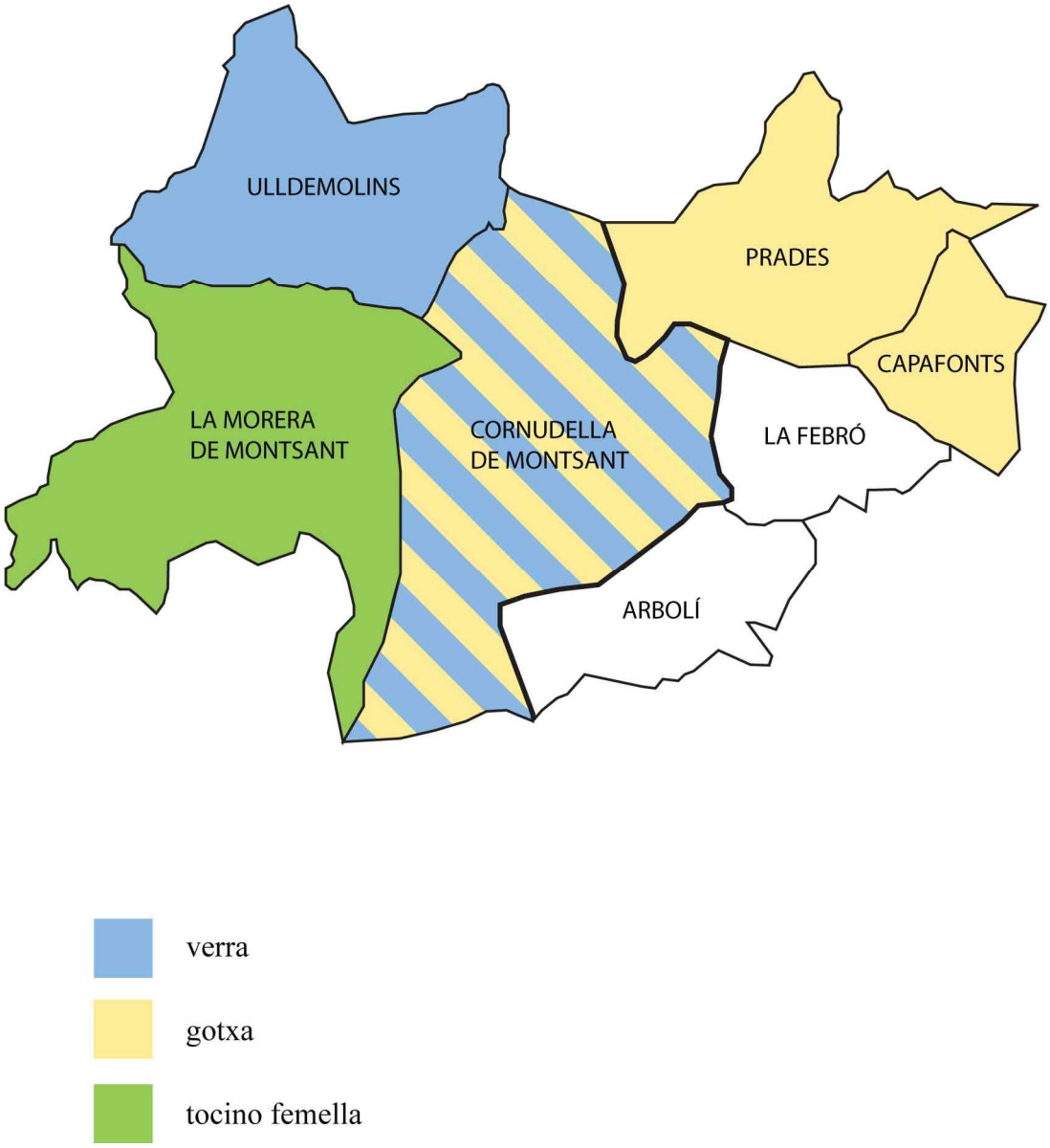

MAPA 30

Lèxic llangardaix

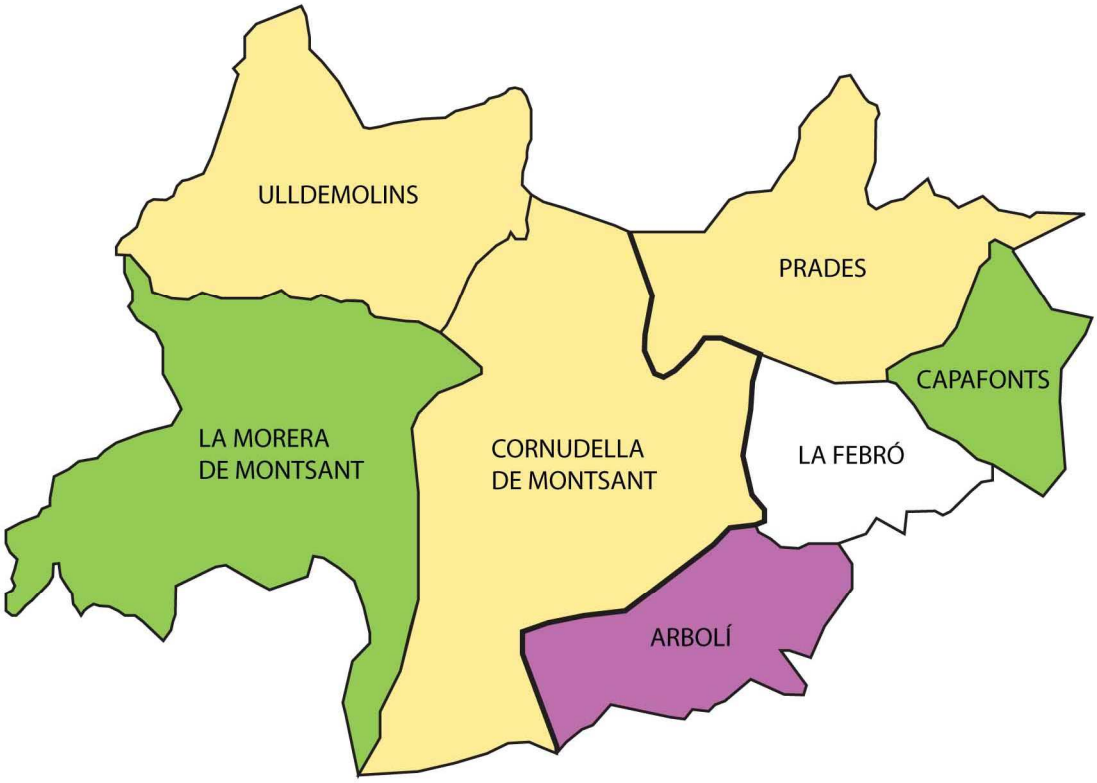

llangarsai

llangardaix

llargandaix

MAPA 31

Lèxic ratpenat

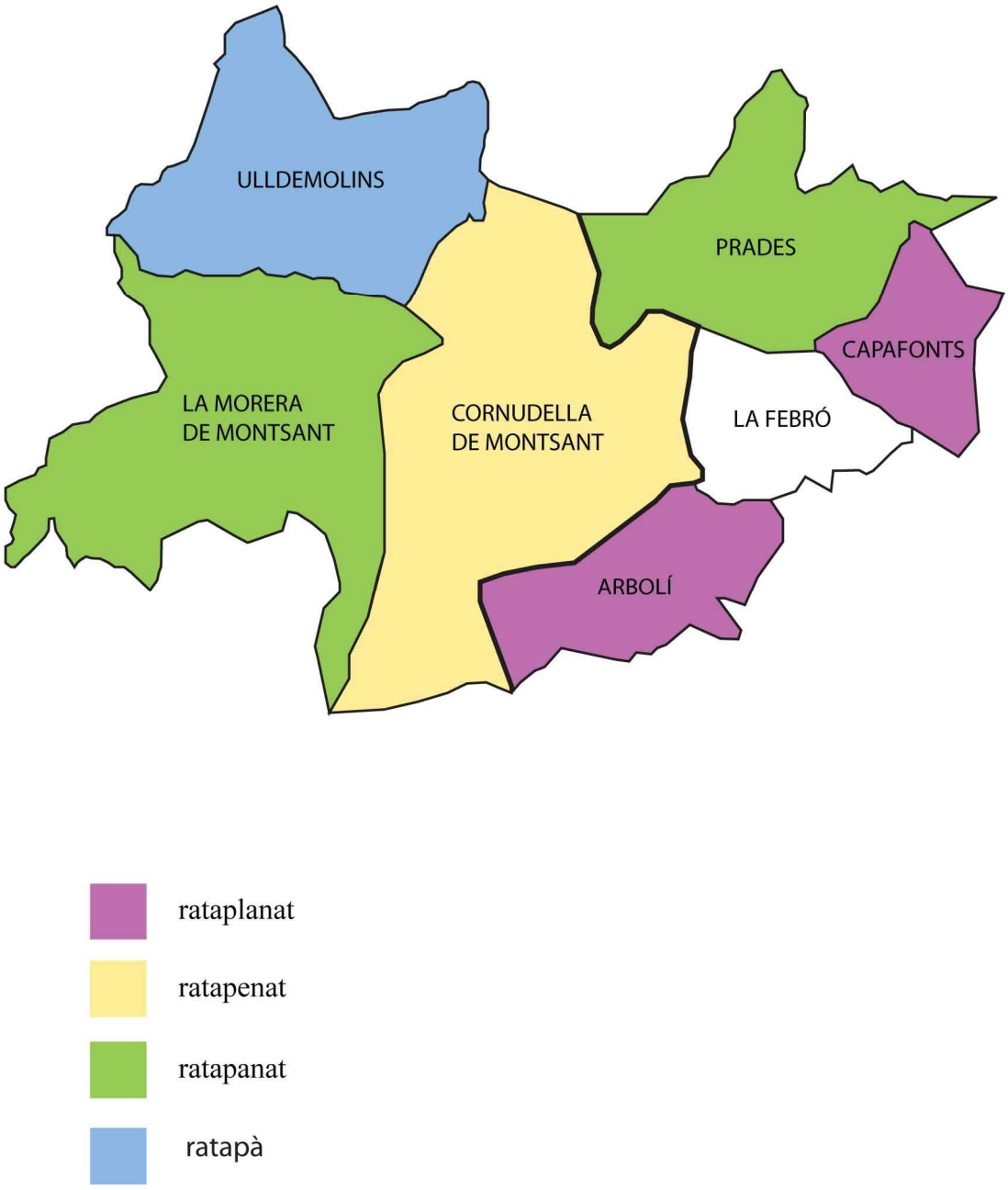

MAPA 32

Lèxic: cullereta (capgròs)

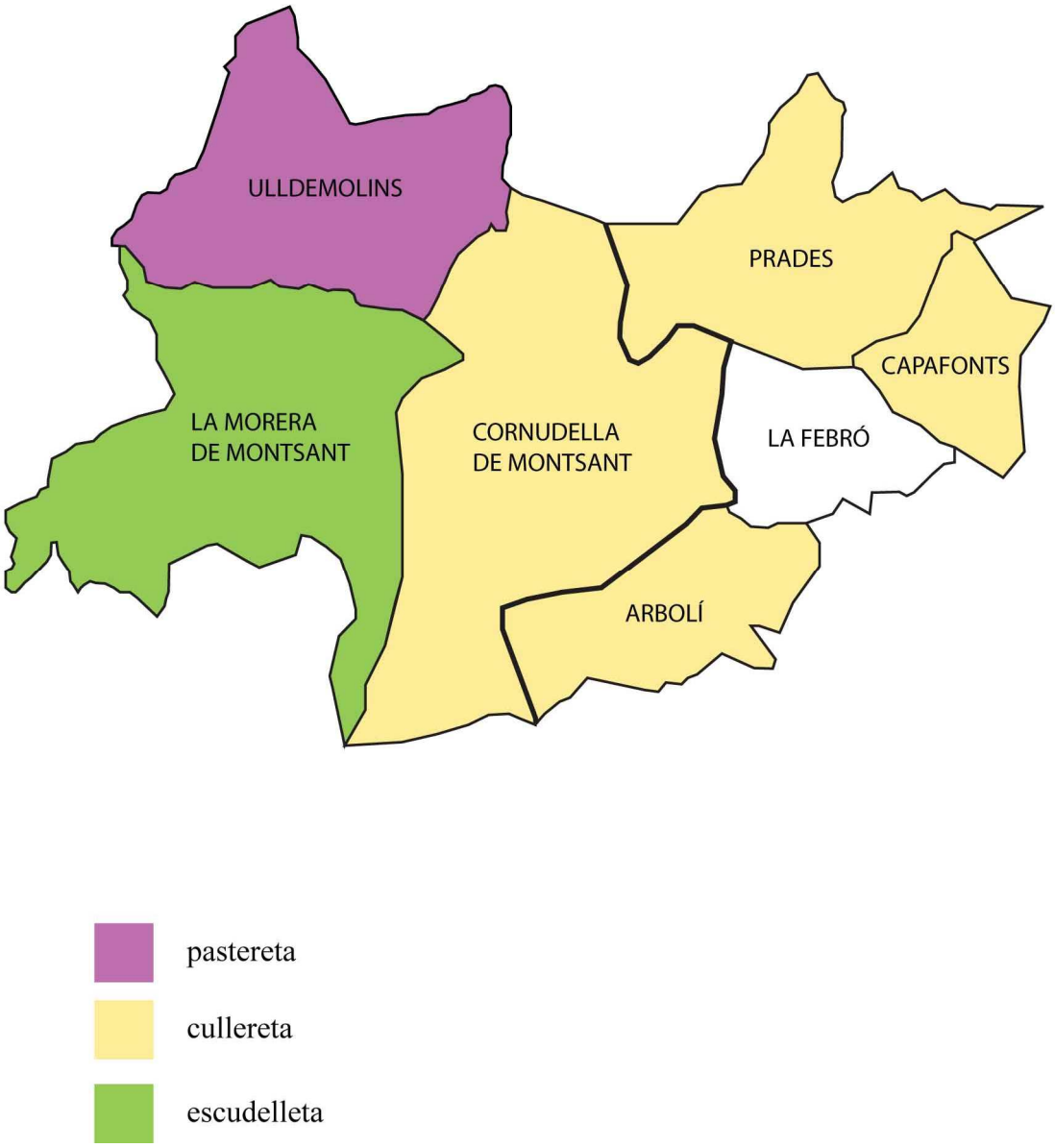

MAPA 33

Lèxic: llangosta

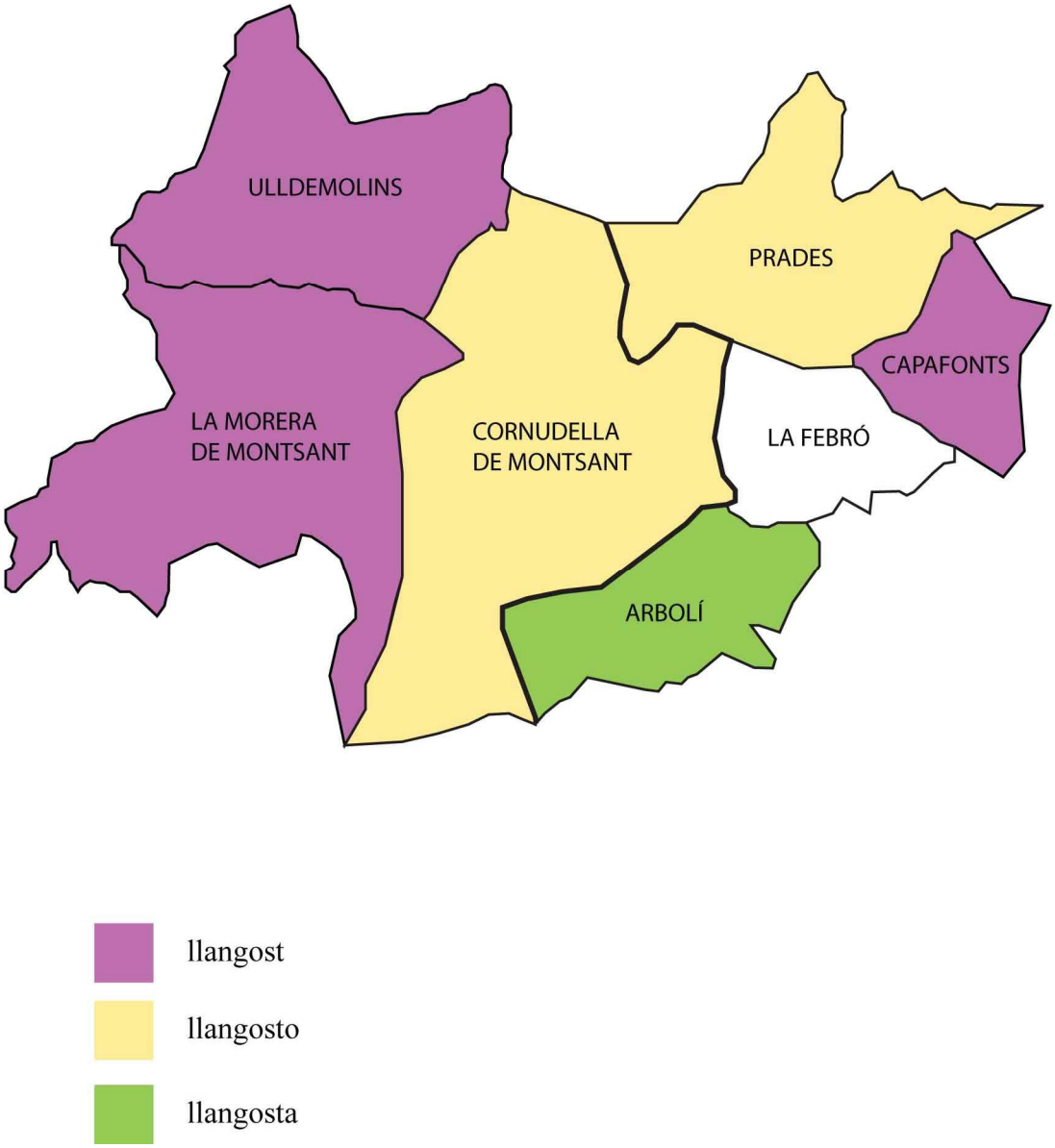

MAPA 34

Lèxic: drap de cuina

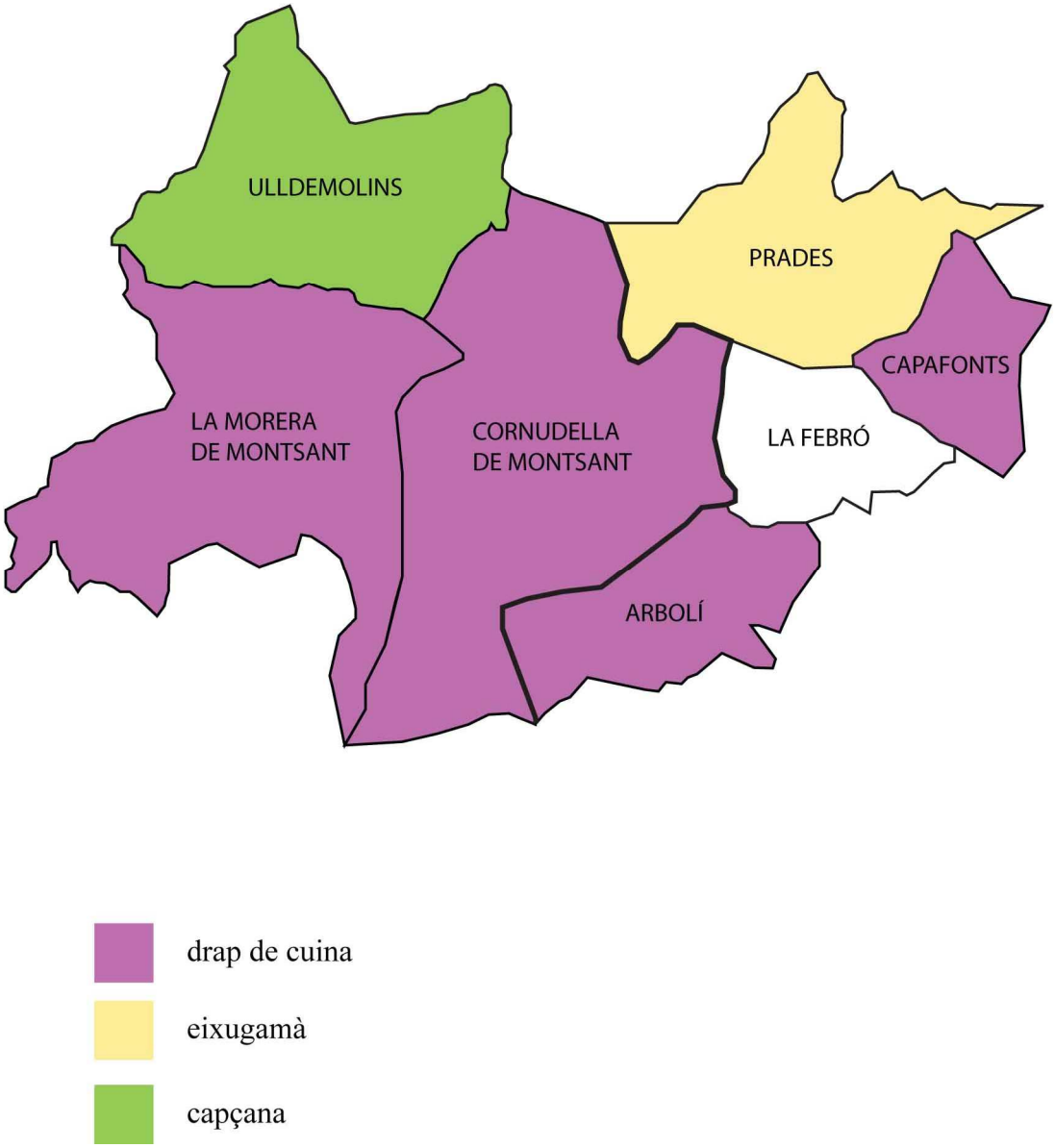

MAPA 35

Lèxic: ferrada

MAPA 36

Lèxic: fuada

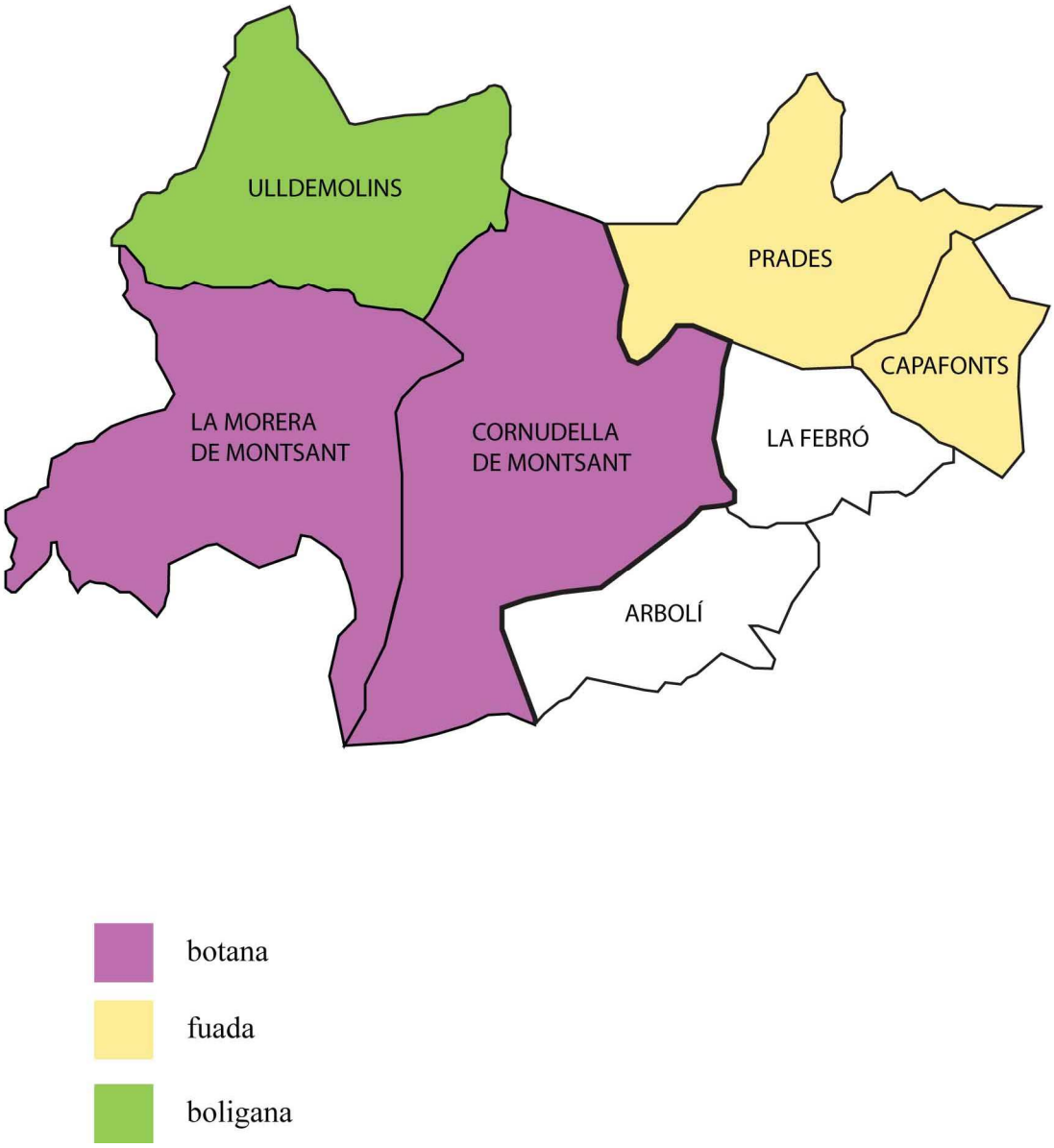

MAPA 37

Lèxic: porxo

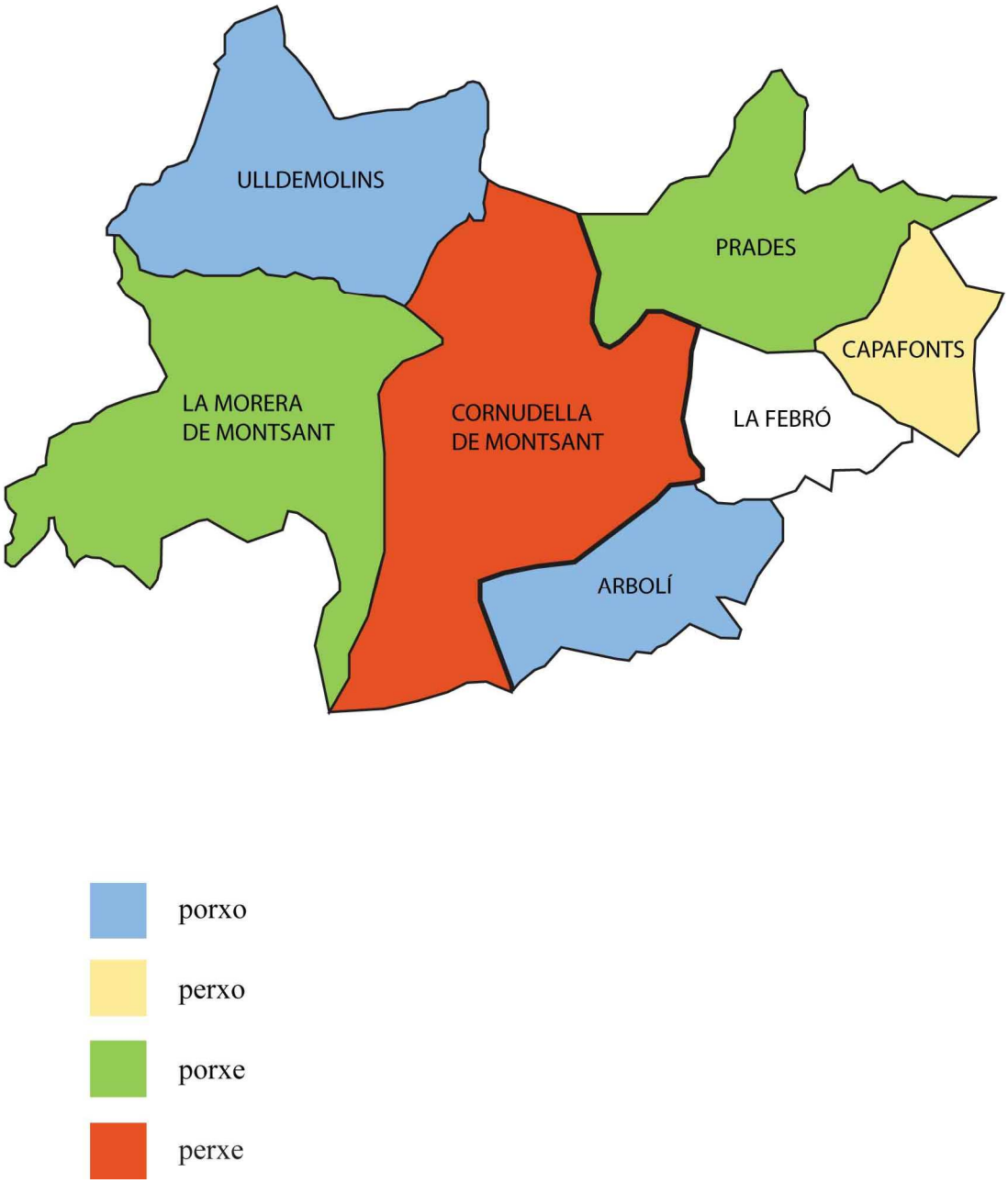

Mapa 38

Mapa d'isoglosses

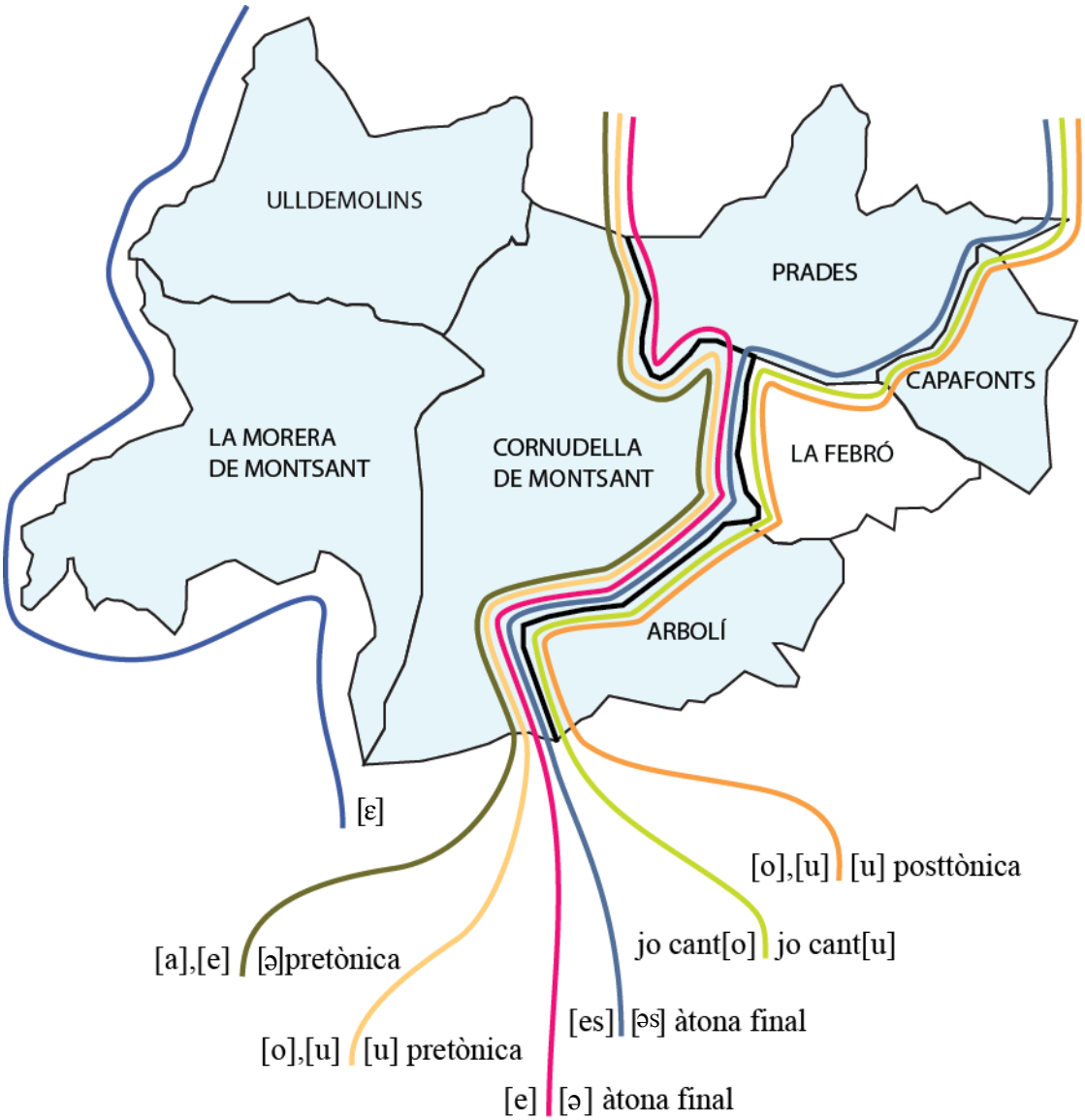

Annex 3. Mapa d'Alcover i Moll (volum I del DCVB)

Font: Institut Cartogràfic de Catalunya

Annex 4. Informants

Cornudella de Montsant

Data de l'entrevista: 30/06/12:

Rosa Ma. Pizarro Argany, nascuda a Cornudella, 76 anys, mestressa de casa, pares i marit de Cornudella, tres anys d'estudis a Cornudella.

Roser Marçal Pizarro, nascuda a Cornudella, 50 anys, actualment gestiona la casa de turisme rural familiar, pares i parella de Cornudella (és filla de la Rosa Ma. Pizarro), estudis de primària al mateix poble.

Joan Alfons Gomis Atzerias, nascut a Cornudella, 50 anys, bomber, pares, i parella de Cornudella (és el marit de Roser Marçal), estudis de primària al poble.

La Morera

Data de l'entrevista: 30/06/12.

Neus Miró Dosaigües, nascuda a la Morera, 66 anys, feines del tros i de la casa, pares i parella de la Morera, estudis de primària al poble.

Josep Manuel Crivillé Vila, nascut a la Morera, 64 anys, pagès i tractorista, pare i parella de la Morera, mare de la Juncosa (les Garrigues), estudis de primària a la Morera.

Ulldemolins

Data de l'entrevista: 01/07/12:

Josep Queralt Borrull, nascut a Ulldemolins, 76 anys, pagès, pares i parella d'Ulldemolins, estudis de primària al poble.

Imma Queralt Farré, nascuda a Ulldemolins, 48 anys, estanquera, pares d'Ulldemolins (és filla de Josep Queralt), estudis al poble.

Data de l'entrevista: 01/08/12:

Dolors Borrull Llurba, nascuda a Ulldemolins, 87 anys, pagesa, pares i parella d'Ulldemolins, dos anys d'estudis al poble.

Agapito Massip Freixes, nascut a Ulldemolins, 84 anys, pagès, caçador, pares i parella d'Ulldemolins, dos anys d'estudis al poble.

Prades

Data de l'entrevista: 31/07/12:

Rafel Obis Corts, nascut a Prades, 86 anys, pagès, caçador, pare de Prades, mare de Capafonts i parella de Prades, quatre anys d'estudis al poble.

Rossita Salvador, nascuda a Prades, 80 anys, pagesa, mestressa de casa, pares de Prades, parella de Riudoms, estudis de primària al poble.

Capafonts

Data de l'entrevista: 02/08/12:

Dominga Balanyà Vendrell, de Cal Xep, nascuda a Capafonts, 75 anys, portava el restaurant familiar, pares i parella de Capafonts, estudis de primària a Tarragona.

Josep Vendrell Corts, de Cal Blaió, nascut a Capafonts, 85 anys, pagès, pares i parella de Capafonts, tres anys d'estudis al poble.

Pep Pedret Barberà anomenat Pep Canya, nascut a Capafonts, 92 anys, pagès, pares i parella de Capafonts, estudis durant la República al mateix poble.

Sisca Balanyà Balanyà, nascuda a Capafonts, 85 anys, pagesa, pares i parella de Capafonts (és la muller de Pep Canya), estudis a Capafonts (poc temps, especifica).

Arbolí

Data de l'entrevista: 02/08/12:

Juanita Martorell de Ca l'Arrel, nascuda a Arbolí, 82 anys, pagesa, pares d'Arbolí i parella de València, estudis al poble (poc temps, especifica).

Maria Juncosa de Cal Perol, nascuda a Arbolí, 93 anys, pagesa, pares i parella d'Arbolí.